Міністерство освіти і науки України

Міжнародний університет бізнесу і права

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕВЧЕНКО Олександр Миколайович

УДК 342.9:351.74:355.02(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

12.00.07 − адміністративне право і процес;

фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання власних ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О.М. Шевченко**

Науковий керівник: **Алфьоров Сергій Миколайович**
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Миколаїв – 2026

АНОТАЦІЯ

Шевченко О.М. Адміністративно-правове забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану. – *Кваліфікаційна наукова праця*.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 – Право). – Міжнародний університет бізнесу і права. - Миколаїв, 2026.

Дисертацію присвячено дослідженню адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану.

Досліджено генезу наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського та визначено їх сучасний стан: виокремлено три послідовні етапи розвитку правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, а саме: індивідуально-тактичний, у межах якого безпека пов'язувалася переважно з підготовленістю та обережністю поліцейського; системно-організаційний, коли безпека розглядалася як результат органічного поєднання професійної підготовки, управління, правового регулювання та матеріально-технічного забезпечення; і сучасний ризик-орієнтований етап, в рамках якого акцент зміщується на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію динамічних професійних загроз, зумовлених, зокрема, воєнним станом.

На цій основі сформульовано сучасне бачення особистої безпеки поліцейського як нормативно визначеного й гарантованого державою динамічного стану захищеності життя, здоров'я, психофізіологічної цілісності, професійної працездатності та законних інтересів поліцейського від зовнішніх і внутрішніх загроз, за якого наявний професійний ризик знижено до прийнятного рівня, а працівник зберігає здатність правомірно та ефективно виконувати поліцейські повноваження, і виокремлено характерні ознаки цього явища: людиноцентричність, публічно-службову зумовленість, комплексність,

динамічність і ризик-орієнтованість, розподіленість відповідальності та безперервність забезпечення.

Розкрито адміністративно-правову природу забезпечення особистої безпеки поліцейського, яка полягає в реалізації окресленого правового явища у формі публічно-управлінських відносин між поліцейським, керівництвом органів і підрозділів поліції та державою, набуваючи ознак самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання. Запропоновано концепцію особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта адміністративного права, що водночас охоплює внутрішньоорганізаційну складову, пов'язану зі створенням безпечних умов проходження служби, функціональну складову, яка передбачає нормативне регулювання безпечного виконання службових повноважень, та правозабезпечувальну складову, що полягає у закріпленні відповідних адміністративно-правових гарантій.

Узагальнено міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського. На підставі ретроспективного аналізу відповідного правового регулювання виокремлено три послідовні етапи становлення міжнародних підходів до цього питання, зокрема: а) правозахисний, у межах якого поліцейський розглядався переважно як суб'єкт забезпечення прав, свобод і безпеки інших осіб; б) функціонально-безпековий, у межах якого власна безпека правоохоронця набула юридичного значення у зв'язку з реалізацією права на самозахист; та в) професійно-безпековий, який характеризується визнанням поліцейського самостійним носієм права на охорону здоров'я і професійну безпеку.

Визначено п'ятикомпонентну структуру міжнародно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, що охоплює правовий компонент, який становить нормативне закріплення відповідних гарантій, підготовчий компонент, пов'язаний із професійною підготовкою поліцейського, матеріально-технічний компонент, що передбачає належне оснащення засобами захисту, превентивний компонент, спрямований на попередження професійних

ризиків, та медико-психологічний компонент, який охоплює медичний і психологічний супровід поліцейського.

Визначено систему суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. До критеріїв віднесення органу, підрозділу чи посадової особи до системи таких суб'єктів віднесено: нормативну інституціоналізацію суб'єкта, наявність у нього адміністративно-правової компетенції, публічну спрямованість управлінської діяльності, функціональний зв'язок відповідних повноважень із забезпеченням особистої безпеки поліцейського та реальну можливість впливати на виникнення, мінімізацію або наслідки професійних ризиків.

Сформульовано авторське поняття «суб'єкт забезпечення особистої безпеки поліцейського» як органу публічної влади, його структурного підрозділу, посадової чи службової особи або іншого нормативно уповноваженого суб'єкта, який у межах визначеної адміністративно-правової компетенції здійснює діяльність, спрямовану на попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків, а також збереження життя і здоров'я поліцейського.

Обґрунтовано дуалістичність адміністративно-правового становища поліцейського в досліджуваній системі: з одного боку, він є особою, на захист життя і здоров'я якої спрямована нормативна, організаційна, навчальна, медична та психологічна діяльність уповноважених суб'єктів забезпечення особистої безпеки, а з іншого боку – власними діями, дотриманням установлених вимог безпеки та реалізацією права на самозахист він безпосередньо впливає на формування власного рівня захищеності, набуваючи ознак спеціального індивідуального суб'єкта такої діяльності.

З'ясовано особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського як нормативно закріпленого становища відповідного органу, підрозділу чи посадової особи в системі адміністративно-правових відносин, яке характеризується його цільовим призначенням, завданнями, функціями, компетенцією, правами та обов'язками,

гарантіями діяльності, порядком взаємодії з іншими суб'єктами та юридичною відповідальністю. Обґрунтовано триланкову модель таких суб'єктів, побудовану залежно від ступеня наближеності компетенції суб'єкта до безпосереднього забезпечення безпеки конкретного поліцейського: стратегічно-нормативну ланку становить МВС України, яке забезпечує формування державної політики, відомче нормативно-правове регулювання та координацію діяльності у цій сфері; інституційно-організаційну ланку утворює Національна поліція України, на яку покладається організація реалізації відповідної політики та формування внутрішньої системи управління професійними ризиками; організаційно-виконавчу ланку становлять територіальні органи і підрозділи поліції, їх керівники та спеціалізовані структурні підрозділи, у межах компетенції яких загальні нормативні й управлінські приписи трансформуються у конкретні заходи щодо конкретного поліцейського.

Розкрито адміністративно-правові форми та систематизовано методи забезпечення особистої безпеки поліцейського. Установлено, що відповідний адміністративно-правовий механізм функціонує через поєднання форм та методів публічного адміністрування у функціонально пов'язані комплекси, які, залежно від стадії виникнення і розвитку професійного ризику, диференційовано на превентивні, мета яких полягає у недопущенні чи мінімізації ризику через професійну підготовку, інструктаж та психологічну підготовку; оперативно-безпекові, що реалізуються безпосередньо під час виконання завдання через методи координації та контролю; відновлювальні, що спрямовані на медичне і психологічне відновлення поліцейського, а також постінцидентні аналітико-превентивні комплекси, зміст яких уособлює розслідування, облік та аналіз реалізованих професійних ризиків.

Обґрунтовано важливість цільового інструктажу як методу, спрямованого на завчасне доведення до поліцейських оперативно значущої інформації та підготовку їх до безпечного виконання конкретного службового завдання, у зв'язку з чим запропоновано доповнити Додаток 3 до Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від

01.02.2016 № 70, орієнтовним переліком питань цільового інструктажу (зокрема відомостями про оперативну обстановку, особливості застосування зброї, порядок взаємодії та взаємного страхування поліцейських, необхідні засоби індивідуального захисту), а також доповнити пункт 5 розділу ІІ зазначеного наказу нормою щодо обов'язкового доведення такої інформації та перевірки готовності поліцейських до безпечного виконання службових завдань.

Визначено зміст тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського в сучасних умовах службової діяльності як системи взаємопов'язаних принципів, способів, прийомів та алгоритмів професійної діяльності поліцейського, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних загроз, прогнозування розвитку небезпечної ситуації, вибір і реалізацію правомірної та найбільш безпечної за конкретних обставин моделі поведінки, а також її коригування відповідно до зміни оперативної обстановки.

Запропоновано класифікацію джерел професійних загроз на персоніфіковані, які зумовлені поведінкою особи – збройний опір, напад, приховування зброї тощо; середовищні, пов'язані з місцем та умовами виконання завдання – обмежена видимість, відсутність укриття; та зовнішні безпекові, що не пов'язані з поведінкою особи – артилерійські та ракетні обстріли, застосування БпЛА, мінно-вибухова небезпека.

Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення принципу безперервного оцінювання професійного ризику під час виконання службового завдання та запропоновано доповнити Інструкцію з організації реагування, затверджену наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, нормою про попереднє й поточне оцінювання загроз та коригування тактики дій у разі зміни обстановки. Також, запропоновано розробити та затвердити наказом МВС України Порядок оцінювання професійних ризиків під час виконання поліцейськими службових завдань, мета якого полягає у нормативному встановленні понять «професійна загроза», «рівень професійного ризику» та

«динамічне оцінювання професійного ризику», критеріїв віднесення службового завдання до звичайного, підвищеного чи критичного рівня ризику, переліку обставин, які обов'язково враховуються під час визначення такого рівня, кола суб'єктів первинного та повторного оцінювання, а також юридично значущих наслідків установлення відповідного рівня ризику.

Обґрунтовано напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, а саме: перехід від реактивної моделі, орієнтованої на дії поліцейського вже після виникнення небезпеки, до превентивної моделі управління професійними ризиками, у межах якої загроза виявляється та оцінюється ще на етапі організації службового завдання; застосування у поліцейській діяльності апробованого у сферах цивільного захисту, захисту критичної інфраструктури та безпеки руху на залізничному транспорті інструментарію управління ризиками, що включає виявлення джерела небезпеки, визначення ймовірності та тяжкості наслідків, ранжування ризиків і вибір заходів реагування; нормативне закріплення гарантій особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків; формування аналітичного зворотного зв'язку між практикою поліцейської діяльності та змістом професійної підготовки поліцейських на основі обліку небезпечних професійних інцидентів.

У межах реалізації цих напрямів обґрунтовано необхідність доповнення Закону України «Про Національну поліцію» статтею 91-1 «Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків», яка закріплює право поліцейського на умови, спрямовані на запобігання необґрунтованому професійному ризику; запропоновано доповнити Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затверджений наказом МВС України від 05.10.2020 № 705, окремим розділом про аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів; Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 26.01.2016 № 50, – нормою про обов'язкове врахування

узагальнених результатів такого аналізу під час розроблення тематичних планів, навчально-методичних матеріалів і ситуативних завдань службової підготовки поліцейських.

Підготовлено пропозиції стосовно удосконалення адміністративного законодавства з питань забезпечення особистої безпеки поліцейського, зокрема запропоновано доповнити: статтю 23 Закону України «Про Національну поліцію» повноваженням щодо організації заходів забезпечення особистої безпеки поліцейських; цей Закон статтею 22-1 «Повноваження керівників органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських» та статтею 91-1 «Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків»; статтю 91 положенням про врахування службового навантаження при плануванні змінного режиму служби; статтю 62 частиною 9-1 щодо управлінського обов'язку керівника забезпечувати безпечні умови служби.

Також, запропоновано внести зміни та доповнення: до Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878, щодо формування державної політики у сфері особистої безпеки поліцейських; до Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70, в частині доповнення переліку питань цільового інструктажу; до Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, затвердженого наказом МВС України від 06.02.2019 № 88, щодо нової підстави проведення заходів психологічного забезпечення; до Інструкції з організації реагування, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, щодо безперервного оцінювання професійних загроз; до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затвердженого наказом МВС України від 05.10.2020 № 705, щодо обліку небезпечних професійних інцидентів та аналітичного використання результатів розслідування; до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 26.01.2016 № 50,

щодо врахування результатів такого аналізу під час формування програм службової підготовки; а також запропоновано розробити і затвердити наказом МВС України Порядок оцінювання професійних ризиків під час виконання поліцейськими службових завдань.

Ключові слова: МВС України, Національна поліція України, особиста безпека поліцейського, професійний ризик, тактичне забезпечення, правовий режим воєнного стану, адміністративно-правовий статус, суб'єкти забезпечення безпеки, небезпечний професійний інцидент.

ABSTRACT

Shevchenko O. M. Administrative and Legal Support for the Personal Safety of a Police Officer under the Legal Regime of Martial Law. – *Qualifying scientific work on manuscript rights.*

Thesis for a Candidate Degree in Law in specialty 12.00.07 – administrative law and process; finance law; information law (081 – Law). – International University of Business and Law. – Mykolaiv, 2026.

The dissertation is devoted to the study of the administrative and legal support for the personal safety of a police officer under the legal regime of martial law.

The genesis of scientific approaches to understanding the personal safety of a police officer has been studied and their current state has been determined: three successive stages in the development of the legal support for a police officer's personal safety have been identified, namely: the individual-tactical stage, within which safety was associated mainly with the officer's preparedness and caution; the systemic-organisational stage, when safety was regarded as the result of an organic combination of professional training, management, legal regulation and logistical support; and the current risk-oriented stage, within which the emphasis shifts to the timely identification, assessment and minimisation of dynamic professional threats caused, in particular, by martial law.

On this basis, a modern vision of the personal safety of a police officer has been formulated as a normatively defined and state-guaranteed dynamic state of protection of the life, health, psychophysiological integrity, professional capacity and legitimate interests of a police officer against external and internal threats, under which the existing professional risk is reduced to an acceptable level and the officer retains the ability to exercise police powers lawfully and effectively; the characteristic features of this phenomenon have been singled out: human-centredness, public-service determination, complexity, dynamism and risk orientation, distributed responsibility and continuity of support.

The administrative and legal nature of ensuring the personal safety of a police officer has been revealed, which consists in the implementation of this legal

phenomenon in the form of public-administrative relations between the police officer, the management of police bodies and units, and the state, thereby acquiring the features of an independent object of administrative and legal regulation. A concept of the personal safety of a police officer as a complex object of administrative law has been proposed, which simultaneously covers an internal-organisational component related to the creation of safe conditions of service, a functional component providing for the normative regulation of the safe performance of official powers, and a rights-ensuring component consisting in the consolidation of the relevant administrative and legal guarantees.

International standards and foreign experience in ensuring the personal safety of a police officer have been generalised. Based on a retrospective analysis of the relevant legal regulation, three successive stages in the formation of international approaches to this issue have been distinguished, namely: a) the human-rights stage, within which the police officer was regarded primarily as a subject ensuring the rights, freedoms and safety of other persons; b) the functional-security stage, within which the law enforcement officer's own safety acquired legal significance in connection with the exercise of the right to self-defence; and c) the professional-security stage, characterised by the recognition of the police officer as an independent holder of the right to health protection and occupational safety.

A five-component structure of the international legal support for the personal safety of a police officer has been determined, which covers the legal component, constituting the normative consolidation of the relevant guarantees; the training component, related to the professional training of the police officer; the logistical component, providing for proper equipment with means of protection; the preventive component, aimed at preventing professional risks; and the medical-psychological component, which covers medical and psychological support of the police officer.

The system of subjects ensuring the personal safety of a police officer has been defined. The criteria for including a body, unit or official in the system of such subjects are: the normative institutionalisation of the subject, the presence of administrative and legal competence, the public orientation of its managerial activity,

the functional connection of the relevant powers with ensuring the personal safety of a police officer, and a real ability to influence the emergence, minimisation or consequences of professional risks.

The author's concept of the "subject ensuring the personal safety of a police officer" has been formulated as a public authority, its structural unit, an official or other normatively authorised subject which, within the defined administrative and legal competence, carries out activities aimed at preventing, identifying and minimising professional risks, as well as preserving the life and health of the police officer.

The dualistic nature of the administrative and legal position of the police officer in the system under study has been substantiated: on the one hand, he or she is the person whose life and health are protected by the normative, organisational, educational, medical and psychological activities of the authorised subjects ensuring personal safety; on the other hand, by his or her own actions, compliance with the established safety requirements and exercise of the right to self-defence, the police officer directly influences his or her own level of protection, acquiring the features of a special individual subject of such activity.

The specific features of the administrative and legal status of the subjects ensuring the personal safety of a police officer have been clarified as the normatively established position of the relevant body, unit or official in the system of administrative and legal relations, characterised by its purpose, tasks, functions, competence, rights and duties, guarantees of activity, procedure for interaction with other subjects and legal liability. A three-tier model of such subjects has been substantiated, built according to how close the subject's competence is to directly ensuring the safety of a particular police officer: the strategic-normative tier is represented by the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, which ensures the formation of state policy, departmental regulation and coordination of activities in this area; the institutional-organisational tier is formed by the National Police of Ukraine, which is responsible for organising the implementation of the relevant policy and for building an internal system of professional risk management; the

organisational-executive tier consists of territorial police bodies and units, their heads and specialised structural units, within whose competence general normative and managerial prescriptions are transformed into specific measures concerning a particular police officer.

The administrative and legal forms have been disclosed and the methods of ensuring the personal safety of a police officer have been systematised. It has been established that the relevant administrative and legal mechanism functions through the combination of forms and methods of public administration into functionally related complexes which, depending on the stage of emergence and development of a professional risk, are differentiated into: preventive complexes, aimed at preventing or minimising the risk through professional training, briefing and psychological preparation; operational-security complexes, implemented directly during the performance of a task through methods of coordination and control; restorative complexes, aimed at the medical and psychological recovery of the police officer; and post-incident analytical-preventive complexes, comprising the investigation, recording and analysis of professional risks that have materialised.

The importance of a targeted briefing as a method aimed at the timely communication of operationally significant information to police officers and their preparation for the safe performance of a specific official task has been substantiated. In this regard, it is proposed to supplement Annex 3 to the Instruction on Safety Measures when Handling Weapons, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 70 of 01.02.2016, with an indicative list of targeted briefing issues (in particular, information on the operational situation, specific features of the use of weapons, the procedure for interaction and mutual cover of police officers, and the necessary personal protective equipment), as well as to supplement paragraph 5 of Section II of the said Order with a provision on the mandatory communication of such information and verification of police officers' readiness to perform official tasks safely.

The content of the tactical support for the personal safety of a police officer in modern conditions of service has been determined as a system of interrelated

principles, methods, techniques and algorithms of a police officer's professional activity aimed at the timely identification, assessment and minimisation of professional threats, forecasting the development of a dangerous situation, choosing and implementing the lawful and safest model of behaviour under the specific circumstances, as well as adjusting it in accordance with changes in the operational situation.

A classification of sources of professional threats has been proposed, dividing them into personified threats, caused by a person's behaviour (armed resistance, attack, concealment of weapons, etc.); environmental threats, related to the place and conditions of the task (limited visibility, lack of cover); and external security threats not related to the person's behaviour (artillery and missile shelling, the use of UAVs, mine and explosive hazards).

The expediency of normatively consolidating the principle of continuous assessment of professional risk during the performance of an official task has been substantiated, and it is proposed to supplement the Instruction on the Organisation of Response, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 357 of 27.04.2020, with a provision on preliminary and ongoing threat assessment and on adjusting tactics when the situation changes. It is also proposed to develop and approve, by order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, a Procedure for Assessing Professional Risks during the Performance of Official Tasks by Police Officers, aimed at establishing in law the concepts of "professional threat", "level of professional risk" and "dynamic assessment of professional risk", the criteria for classifying an official task as having an ordinary, elevated or critical level of risk, the list of circumstances that must be taken into account when determining such a level, the range of subjects conducting the initial and repeated assessment, and the legally significant consequences of establishing the relevant level of risk.

The directions for improving the organisational and legal support for the personal safety of a police officer have been substantiated, namely: the transition from a reactive model, focused on the police officer's actions after a danger has already arisen, to a preventive model of professional risk management, within which

a threat is identified and assessed at the stage of organising an official task; the application in police activity of the risk management toolkit already tested in the fields of civil protection, critical infrastructure protection and railway traffic safety, which includes identifying the source of danger, determining the probability and severity of consequences, ranking risks and choosing response measures; the normative consolidation of guarantees of the personal safety of a police officer during the performance of official duties; and the formation of analytical feedback between police practice and the content of police training based on the recording of dangerous professional incidents.

Within the framework of these directions, the need to supplement the Law of Ukraine “On the National Police” with Article 91-1 “Guarantees of the Personal Safety of a Police Officer during the Performance of Official Duties”, which enshrines the police officer’s right to conditions aimed at preventing unjustified professional risk, has been substantiated; it is proposed to supplement the Procedure for Investigating and Recording Accidents Involving Police Officers, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 705 of 05.10.2020, with a separate section on the analytical use of the results of accident investigations and the recording of dangerous professional incidents, and the Regulation on the Organisation of In-Service Training of Employees of the National Police of Ukraine, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 50 of 26.01.2016, with a provision on the mandatory consideration of the generalised results of such analysis when developing thematic plans, teaching materials and situational tasks of in-service training.

Proposals have been prepared to improve administrative legislation on ensuring the personal safety of a police officer; in particular, it is proposed to supplement: Article 23 of the Law of Ukraine “On the National Police” with the power to organise measures to ensure the personal safety of police officers; this Law with Article 22-1 “Powers of Heads of Police Bodies (Units) to Ensure the Personal Safety of Police Officers” and Article 91-1 “Guarantees of the Personal Safety of a Police Officer during the Performance of Official Duties”; Article 91 with a provision on taking the

service workload into account when planning shift duty; and Article 62 with Part 9-1 on the managerial duty of the head to ensure safe conditions of service.

It is also proposed to make amendments and additions to: the Regulation on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 878 of 28.10.2015, concerning the formation of state policy in the field of the personal safety of police officers; the Instruction on Safety Measures when Handling Weapons, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 70 of 01.02.2016, regarding the list of targeted briefing issues; the Procedure for Organising the System of Psychological Support for Police Officers, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 88 of 06.02.2019, regarding a new ground for psychological support measures; the Instruction on the Organisation of Response, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 357 of 27.04.2020, regarding the continuous assessment of professional threats; the Procedure for Investigating and Recording Accidents Involving Police Officers, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 705 of 05.10.2020, regarding the recording of dangerous professional incidents and the analytical use of investigation results; the Regulation on the Organisation of In-Service Training of Employees of the National Police of Ukraine, approved by Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 50 of 26.01.2016, regarding the consideration of the results of such analysis when forming in-service training programmes; and it is also proposed to develop and approve, by order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, a Procedure for Assessing Professional Risks during the Performance of Official Tasks by Police Officers.

Keywords: Ministry of Internal Affairs of Ukraine, National Police of Ukraine, personal safety of a police officer, professional risk, tactical support, legal regime of martial law, administrative and legal status, subjects of safety support, dangerous professional incident.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевченко О. М. Генеза та сучасний стан наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського. *Право UA*. 2021. № 4. С. 279–288. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2021.4.42

2. Шевченко О. М. Адміністративно-правова природа забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Наше право*. 2021. № 4. С. 273–280. DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2021.4.43

3. Шевченко О. М. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Європейські перспективи*. 2022. № 4. С. 355–360. DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2022.4.51

4. Шевченко О. М. Система суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Право UA*. 2022. № 3. С. 284–289. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2022.3.41

5. Шевченко О.М. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. Knowledge, Education, Law, Management. 2024. № 5 (65). С. 281-287. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2024.5.46.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шевченко О. М. Співвідношення форм і методів забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Гуманітарні аспекти цифрового суспільства* : тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 8 груд. 2022 р.). С. 196–198. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20221208/article/view/shevchenko

7. Шевченко О. М. Адміністративно-правові методи управління професійними ризиками поліцейської діяльності. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття* : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 9 черв. 2023 р.). С. 235–236. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/shevchenko

8. Шевченко О. М. Цільовий інструктаж як форма превентивного забезпечення безпеки поліцейського. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2024 р.). С. 427–429. DOI: https://doi.org/10.71404/PPSS.2024.2.123

ЗМІСТ

ВСТУП 20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 30
1.1. Генеза та сучасний стан наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського 30
1.2. Адміністративно-правова природа забезпечення особистої безпеки поліцейського 43
1.3. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського 60
Висновки до розділу 1 84
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 88
2.1. Система суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського 88
2.2. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського 109
2.3. Адміністративно-правові форми та методи забезпечення особистої безпеки поліцейського 134
Висновки до розділу 2 150
РОЗДІЛ 3. ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО 154
3.1. Тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського в сучасних умовах службової діяльності 154
3.2. Напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського 173
Висновки до розділу 3 192
ВИСНОВКИ 196
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 203
ДОДАТКИ 223

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку правоохоронної системи України позначений суттєвим ускладненням безпекового середовища, яке безпосередньо позначається на умовах здійснення поліцейської діяльності та рівні професійних ризиків, пов'язаних із виконанням службових обов'язків. Повномасштабна збройна агресія рф проти України, запровадження та тривале функціонування правового режиму воєнного стану, зростання рівня озброєної злочинності, поширення незаконного обігу зброї, використання безпілотних авіаційних систем, а також збільшення кількості ситуацій підвищеної небезпеки істотно змінили характер службової діяльності поліцейських і загострили проблему забезпечення їхньої особистої безпеки.

У цьому контексті, актуальність теми додатково підтверджується й програмними документами державної безпекової та кадрової політики. Так, Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженим Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, серед стратегічних напрямів реформування передбачено зміцнення кадрового потенціалу органів правопорядку та підвищення рівня їх соціального і правового захисту, що безпосередньо кореспондує з необхідністю формування цілісного адміністративно-правового механізму забезпечення особистої безпеки поліцейського як складової такого захисту.

За таких умов особиста безпека поліцейського вже не може розглядатися лише як індивідуальна категорія професійної підготовки чи елемент службової дисципліни. Вона набуває ознак комплексного адміністративно-правового феномену, від стану якого залежать ефективність реалізації повноважень Національної поліції України, рівень забезпечення публічної безпеки і порядку, дотримання прав і свобод людини, а також легітимність застосування поліцейських заходів примусу.

Актуальність обраної тематики обумовлюється також і тим, що чинне законодавство України, попри значний масив нормативно-правових актів у

сфері діяльності Національної поліції України, не націлене на формування цілісного адміністративно-правового механізму забезпечення особистої безпеки поліцейського. Значна частина відповідних нормативних приписів, які регулюють питання застосування сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, тактичного реагування чи професійної підготовки, має фрагментарний характер і не забезпечує комплексного нормативного врегулювання системи гарантій особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків.

Крім того, у сучасній юридичній науці проблематика особистої безпеки поліцейського, здебільшого, досліджується крізь призму тактико-спеціальної підготовки, професійної психології, криміналістичного забезпечення або правомірності застосування поліцейського примусу. Натомість, адміністративно-правовий її вимір, що охоплює питання публічного адміністрування, організаційно-правового забезпечення, управління професійними ризиками, тактичного планування, нормативної регламентації службових алгоритмів та формування системи адміністративно-правових гарантій, і надалі залишається недостатньо розробленим.

Особливої гостроти зазначена проблематика набуває саме в умовах правового режиму воєнного стану, коли поліцейські виконують значно ширше коло безпекових завдань, зокрема: забезпечують функціонування блокпостів, реагують на повітряні загрози, охороняють об'єкти критичної інфраструктури, беруть участь у стабілізаційних заходах, протидіють диверсійним загрозам та підтримують правопорядок у районах підвищеної небезпеки.

Правові проблеми забезпечення особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків неодноразово ставали предметом ґрунтовних наукових розвідок провідних українських учених у галузі адміністративного права, зокрема таких як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, О.І. Безпалова, А.І. Берлач, Ю.П. Битяк, С.С. Вітвіцький, В.В. Галунько, В.М. Гаращук, І.П. Голосніченко, Т.О. Гуржій, С.М. Гусаров, О.В. Джафарова, С.В. Ківалов, В.К. Колпаков, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, О.Г. Комісаров, О.В. Кузьменко, Р.С. Мельник, О.М. Мердова, О.М. Миколенко, І.Д. Пастух, А.А. Пухтецька, О.Ю.

Салманова, А.О. Собакарь, М.Ф. Стахурський, В.В. Стефанюк, С.О. Шатрава, Д.В. Швець, Х.П. Ярмакі та інших фахівців, праці яких заклали теоретико-методологічне підґрунтя дослідження адміністративно-правових засад забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Разом із тим, попри наявність значної кількості наукових розробок у сфері адміністративного права, проблематика адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану досі не отримала цілісного та системного монографічного опрацювання.

У зв'язку з викладеним, дослідження адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану є своєчасним, науково обґрунтованим та практично значущим, оскільки спрямоване на формування цілісної теоретичної концепції особистої безпеки поліцейського, удосконалення механізму адміністративно-правового регулювання відповідної сфери, а також розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо оновлення правового регулювання забезпечення особистої безпеки поліцейського з урахуванням сучасних викликів і міжнародних стандартів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обрана тема дисертаційного дослідження безпосередньо корелює із завданнями, визначеними Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, затвердженого Указом Президента України № 273/2023, зокрема в частині гарантування прав і свобод людини, зміцнення кадрового потенціалу та підвищення рівня соціального і правового захисту працівників органів правопорядку в умовах трансформації сектору безпеки і оборони. Тематика роботи узгоджується з пріоритетним напрямом «Удосконалення адміністративної діяльності суб'єктів владних повноважень», визначеним у Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, а також відповідає положенням Тематики наукових досліджень і науково-

технічних розробок МВС України на 2020-2024 роки, затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ України від 11 червня 2020 року № 454.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є з'ясування адміністративно-правової природи та змісту забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану, визначення його місця в механізмі адміністративно-правового регулювання поліцейської діяльності, виявлення проблем нормативного регулювання та обґрунтування напрямів його удосконалення.

Для досягнення цієї мети поставлено та вирішено такі завдання:

- дослідити генезу та визначити сучасне бачення щодо розуміння особистої безпеки поліцейського;
- розкрити адміністративно-правову природу забезпечення особистої безпеки поліцейського;
- узагальнити міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського;
- визначити систему суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського;
- з'ясувати особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського;
- розкрити адміністративно-правові форми та систематизувати методи забезпечення особистої безпеки поліцейського;
- визначити зміст тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського в сучасних умовах службової діяльності;
- обґрунтувати напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського;
- підготувати пропозиції стосовно удосконалення адміністративного законодавства з питань забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці у галузі загальної теорії держави та права, адміністративного права і процесу, теорії публічного управління, правоохоронної діяльності, поліцейського права, теорії управління ризиками, а також дослідження з питань тактико-спеціальної підготовки, психологічної готовності та професійної безпеки працівників поліції.

Нормативну основу дослідження складають Конституція України, закони України, що регулюють діяльність Національної поліції, охорону праці та державний захист працівників правоохоронних органів, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України, а також міжнародні документи і законодавство окремих зарубіжних держав (Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки, Сполучених Штатів Америки), що визначають правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали узагальнення практики діяльності органів (підрозділів) Національної поліції України, відомості про випадки загибелі, поранення і травмування поліцейських під час виконання службових обов'язків, у тому числі в умовах правового режиму воєнного стану, матеріали судової практики розгляду справ, пов'язаних із застосуванням поліцейських заходів примусу, службовими спорами та відшкодуванням шкоди, завданої життю і здоров'ю поліцейських під час виконання службових обов'язків, а також результати сучасних вітчизняних і зарубіжних емпіричних досліджень професійної безпеки правоохоронців.

Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання. *Діалектичний метод* дозволив розглянути забезпечення особистої безпеки поліцейського в розвитку та взаємозв'язку з адміністративним правом і

механізмом адміністративно-правового регулювання (розділи 1–3); *історико-правовий метод* використано для встановлення етапів розвитку наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського та міжнародних стандартів поліцейської діяльності (підрозділи 1.1, 1.3); *системно-структурний метод* застосовано для дослідження особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта адміністративно-правового регулювання та системи суб'єктів її забезпечення (підрозділи 1.2, 2.1); *логіко-семантичний метод* використано під час формування категорійного апарату дослідження, зокрема при визначенні понять «суб'єкт забезпечення особистої безпеки поліцейського», «адміністративно-правовий статус суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського», «тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського», «професійний ризик у поліцейській діяльності», «небезпечний професійний інцидент» (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2); *формально-юридичний метод і метод документального аналізу* застосовано для дослідження положень Конституції України, Закону України «Про Національну поліцію» та підзаконних нормативно-правових актів МВС України (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 3.1); *порівняльно-правовий метод* використано для зіставлення національного законодавства із законодавством Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки та Сполучених Штатів Америки, а також міжнародними стандартами поліцейської діяльності (підрозділ 1.3); *структурно-логічний метод і метод класифікації* застосовано під час побудови триланкової моделі суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського та класифікації джерел професійних загроз (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1); *метод узагальнення правозастосовної практики* використано під час аналізу випадків загибелі, поранення і травмування поліцейських (підрозділи 2.2, 3.1, 3.2); *метод правового моделювання і прогнозування* застосовано при формулюванні пропозицій щодо доповнення Закону України «Про Національну поліцію» новими нормами та розроблення порядку оцінювання професійних ризиків (розділ 3).

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним монографічним дослідженням адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану, у якому сформовано цілісну теоретичну концепцію особистої безпеки поліцейського як самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем, основними з яких є такі:

Уперше:

– запропоновано концепцію особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта адміністративно-правового регулювання, що одночасно охоплює три взаємопов'язані складові: внутрішньоорганізаційну, пов'язану зі створенням безпечних умов проходження служби; функціональну, яка передбачає нормативне регулювання безпечного виконання службових повноважень; та правозабезпечувальну, що полягає у закріпленні адміністративно-правових гарантій особистої безпеки поліцейського;

– обґрунтовано триланкову модель системи суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського, у якій стратегічно-нормативну складову репрезентує МВС України, інституційно-організаційну – Національна поліція України, а організаційно-виконавчу – територіальні органи і підрозділи поліції, їх керівники та спеціалізовані структурні підрозділи;

– запропоновано класифікацію джерел професійних загроз, які виникають у службовій діяльності працівників Національної поліції, на персоніфіковані, зумовлені протиправною поведінкою особи, стосовно якої застосовуються поліцейські заходи, середовищні, пов'язані з місцем і умовами виконання службового завдання, та зовнішні безпекові, зумовлені бойовими діями, техногенними чи іншими об'єктивними чинниками підвищеної небезпеки;

– доведено необхідність переходу від реактивної моделі забезпечення особистої безпеки поліцейського до превентивної ризик-орієнтованої моделі,

результатом чого стало формулювання авторського визначення поняття «професійний ризик у поліцейській діяльності»;

– сформульовано авторське поняття «небезпечний професійний інцидент» як події, що створила реальну загрозу життю чи здоров'ю поліцейського, але не спричинила негативних наслідків завдяки своєчасному вжиттю заходів безпеки, та обґрунтовано доцільність його нормативного закріплення в Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, з подальшим аналітичним використанням результатів такого обліку під час формування програм службової підготовки поліцейських.

Удосконалено положення щодо:

– визначення понять: «особиста безпека поліцейського», «суб'єкт забезпечення особистої безпеки поліцейського», «адміністративно-правовий статус суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського», «тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського», «професійний ризик у поліцейській діяльності», «небезпечний професійний інцидент»;

– нормативнообґрунтованого формування адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського та розмежування форм і методів такого забезпечення;

– класифікації адміністративних правовідносин у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського за функціональним критерієм на превентивно-безпекові, організаційно-забезпечувальні, оперативно-захисні, контрольно-наглядові та гарантійно-відновлювальні.

Набули подальшого розвитку:

– наукові підходи до систематизації міжнародних стандартів забезпечення особистої безпеки поліцейського та виокремлення етапів їх становлення (правозахисного, функціонально-безпекового, професійно-безпекового);

– положення щодо форм і методів адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського та їх об'єднання у функціональні комплекси залежно від стадії розвитку професійного ризику (превентивний,

оперативно-безпековий, відновлювальний, постінцидентний аналітико-превентивний);

– ідеї щодо необхідності нормативного закріплення зворотного зв'язку між практикою поліцейської діяльності, розслідуванням нещасних випадків та змістом службової підготовки поліцейських.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені в дисертації положення, висновки і пропозиції можуть бути використані в:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого опрацювання проблем адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, розроблення концептуальних моделей управління професійними ризиками поліцейської діяльності;

– *нормотворчій діяльності* – під час підготовки пропозицій щодо вдосконалення чинного адміністративного законодавства та відомчих нормативно-правових актів, насамперед, положень Закону України «Про Національну поліцію», Положення про Міністерство внутрішніх справ України та відомчих актів МВС України, що регламентують заходи безпеки, службову підготовку та психологічне забезпечення поліцейських;

– *правозастосовній практиці органів і підрозділів Національної поліції України* – з метою уніфікації підходів до оцінювання професійних ризиків та мінімізації загроз життю і здоров'ю поліцейських під час виконання службових повноважень;

– *освітньому процесі* – під час викладання освітніх компонент «Адміністративне право», «Тактико-спеціальна підготовка», «Особиста безпека поліцейського», «Управління персоналом в органах Національної поліції», а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із цих дисциплін.

Особистий внесок здобувача. Основні наукові положення, висновки та практичні рекомендації, сформульовані у дисертації, отримані автором самостійно на основі комплексного аналізу наукових джерел, чинного законодавства та матеріалів правозастосовної практики, що стосуються адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Гуманітарні аспекти цифрового суспільства» (м. Харків, 8 грудня 2022 р.), «Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття» (м. Харків, 9 червня 2023 р.), «Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку» (м. Харків, 10 грудня 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертації опубліковано у 8 наукових працях, серед яких 4 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, 3 тези у збірниках наукових доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 239 сторінок, з них основний текст – 183 сторінки, список використаних джерел – 20 сторінок (157 найменувань), додатки – 15 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

1.1. Генеза та сучасний стан наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського

Особиста безпека поліцейського належить до фундаментальних передумов належного виконання покладених на поліцію завдань. Специфіка поліцейської діяльності передбачає постійний контакт із конфліктними, непередбачуваними та потенційно небезпечними ситуаціями, у яких загроза може виникнути раптово й вимагати негайного професійного рішення. Тому особиста безпека поліцейського не обмежується фізичним захистом працівника від протиправного посягання, а охоплює комплекс правових, організаційних, тактичних, психологічних і технічних заходів, спрямованих на збереження його життя, здоров'я та професійної працездатності.

Формування наукових уявлень про особисту безпеку поліцейського відбувалося разом із розвитком правоохоронної системи, зміною характеру загроз і поступовим переосмисленням ролі поліцейського у забезпеченні публічної безпеки і порядку. У ранніх підходах розвитку адміністративно-правової науки основна увага приділялася переважно фізичній підготовленості, дисципліні, володінню вогнепальною зброєю та прийомами особистого захисту.

Зокрема, Л. Клейгреве, Р. Оудейанс, М. Кудейк та Р. Гаттер зазначають, що традиційна модель поліцейської підготовки була зосереджена, насамперед, на формуванні навичок тактики самозахисту, порядку здійснення затримання, виконання вправ зі стрільби та керування транспортними засобами, тоді як комунікація, розв'язання проблем, які виникають у процесі спілкування з правопорушником, і прийняття відповідних тактичних рішень, набули самостійного значення значно пізніше [139]. Безпека працівника поліції розглядалася, здебільшого, як результат його індивідуальної обережності,

професійної майстерності та здатності своєчасно протидіяти нападу з боку правопорушника.

Разом із тим, результати дослідження П. Рендена, А. Нівенхейса, Г. Савелсберга та Р. Оудейанса, проведеного шляхом анкетування 922 поліцейських Нідерландів, засвідчили наявність позитивного зв'язку між додатковим практичним досвідом працівників та їхньою самооцінкою здатності ефективно застосовувати навички затримання і самозахисту. Йшлося не лише про досвід безпосереднього зіткнення з насильством під час несення служби, а й про додаткову підготовку, зокрема заняття бойовими мистецтвами. Поліцейські, які мали такий досвід, вище оцінювали власну спроможність контролювати поведінку правопорушника, своєчасно реагувати на раптовий напад і застосовувати засвоєні прийоми в реальній ситуації. Водночас, автори зазначеного дослідження наголошують, що йдеться саме про суб'єктивну оцінку поліцейськими власної готовності, а не про результати об'єктивного тестування їхніх практичних умінь [150, p. 8].

Протилежна залежність була встановлена щодо виникнення стану тривожності: поліцейські, які частіше відчували її під час небезпечних ситуацій, повідомляли про більшу кількість труднощів у процесі виконання тактичних прийомів затримання та самозахисту. Це дає підстави вважати, що тривога впливає не лише на емоційний стан працівника, а й на його здатність своєчасно оцінювати обстановку, обирати належний спосіб дій і реалізовувати раніше сформовані рухові навички.

Важливим є також висновок опитаних поліцейських про недостатню періодичність тренувань і лише помірну придатність окремих прийомів для застосування в умовах реального протиборства. Отже, сам факт засвоєння технічного прийому ще не забезпечує готовності до його ефективного використання під час раптового нападу або активного опору правопорушника. Самі дослідники пов'язують підвищення професійної готовності зі збільшенням практичного досвіду, навчанням діям в умовах підвищеної тривоги та переглядом змісту прийомів затримання і самозахисту [150, p. 8].

Механізм негативного впливу гострого психофізіологічного стресу на виконання поліцейськими професійних дій конкретизовано у дослідженні С. Болдвіна та співавторів, проведеному за участю 122 чинних працівників поліції. Учасники виконували завдання в межах реалістично змодельованої ситуації, що передбачала необхідність спілкування з правопорушником, реагування на раптову появу холодної та вогнепальної зброї, прийняття рішення про застосування сили, а також подальше забезпечення контролю за місцем події. Під час критичної фази сценарію максимальна частота серцевих скорочень поліцейських у середньому досягала 150 ударів за хвилину, що приблизно удвічі перевищувало показник, зафіксований у стані спокою.

Одночасно в більшості учасників спостерігалися характерні зміни сприйняття та пізнавальної діяльності: 90,9 % поліцейських повідомили про відчуття дій «на автопілоті», 87,6 % – про тунельне бачення, 82,6 % – про загострення зорового сприйняття, а 70,2 % – про послаблення сприйняття звуків. Середній показник загальної ефективності виконання сценарію становив 59 %, водночас 27,9 % учасників допустили щонайменше одну помилку, пов’язану із застосуванням вогнепальної зброї. Встановлено, що посилення реакції симпатичної нервової системи було пов’язане зі зниженням загальної ефективності професійних дій та зростанням імовірності помилкового рішення про застосування летальної сили.

Наведені результати засвідчують, що під впливом інтенсивного стресу увага поліцейського може звужуватися та концентруватися переважно на джерелі загрози, тоді як здатність повноцінно оцінювати обстановку, опрацьовувати іншу значущу інформацію й обирати належний варіант реагування послаблюється. У той же час, автори застерігають, що через відсутність контрольного сценарію з низьким рівнем стресу всі зафіксовані недоліки виконання завдання не можуть бути пояснені виключно стресовою реакцією [131].

Крім того, під впливом загрози поліцейські змінювали положення тіла, намагаючись зменшити площу можливого ураження, частіше кліпали та довше

тримали очі заплющеними. Їхня увага дедалі більше зосереджувалася на джерелі небезпеки, унаслідок чого зменшувалася здатність контролювати інші обставини ситуації та належним чином опрацьовувати інформацію, необхідну для точного виконання пострілу. Автори пояснюють це посиленням стимулюючо-зумовленої уваги, коли сприйняття поліцейського мимоволі концентрується на найбільш небезпечному об'єкті, а цілеспрямований контроль за виконанням професійного завдання послаблюється [144, p. 225]. Співзвучні висновки щодо впливу гострого стресу та психофізіологічного стану на безпечність дій поліцейських містяться й у працях інших дослідників [5, с. 96; 137, p. 331; 109, с. 1543].

Наведені положення свідчать, що належна фізична, тактична та вогнева підготовленість працівника поліції є необхідною, але недостатньою умовою забезпечення особистої безпеки поліцейського. Практичне значення має не лише технічна правильність виконання прийомів у стандартній навчальній обстановці, а й психологічна стійкість сформованих навичок до впливу страху, дефіциту часу, фізичної протидії, раптової зміни обстановки та реальної загрози життю.

Відповідно, професійна підготовка поліцейських має ґрунтуватися на моделюванні цілісних службових ситуацій, у яких поєднуються необхідність швидкого прийняття рішення та практичного виконання відповідних захисних дій. Наведений висновок узгоджується з результатами дослідження Л. Фойгт і К. Ціннера, проведеного за участю 84 поліцейських, які відпрацьовували навички захисту від нападу з ножем. Після чотирьох навчальних занять тривалістю по чотири години покращення зафіксовано як у групі, що тренувалася з використанням додаткових стресогенних чинників, так і в контрольній групі, яка виконувала аналогічні вправи без їх цілеспрямованого застосування. В обох групах підвищилися показники загальної ефективності дій, дотримання безпечної дистанції, фізичного захисту, ситуаційного контролю та правомірності застосованої сили, а прогнозований рівень виживання у змодельованих критичних ситуаціях у середньому зріс на 28%.

Разом із тим, додаткове включення до тренувань загрози больового впливу, невизначеності, соціального оцінювання та дефіциту часу не забезпечило статистично значущої переваги експериментальної групи. На цій підставі, автори застерігають від припущення, що саме по собі тренування в умовах психологічного тиску формує універсальну здатність ефективно діяти під час будь-якої небезпечної ситуації. Результативність такої підготовки залежить від відповідності навчальних вправ реальним умовам службової діяльності, узгодженого формування когнітивного компонента, що пов'язаний із вибором належного способу реагування, а також рухового компонента, що виражається у правильному виконанні обраної дії.

Отже, контрольовані стресогенні чинники мають застосовуватися не ізольовано, а як складова репрезентативного сценарного навчання, зміст якого максимально відтворює характер загроз, часові обмеження та варіативність рішень, властиві реальній поліцейській діяльності [157, p. 1017].

Подальший розвиток юридичної науки та практики правоохоронної діяльності засвідчив обмеженість раніше застосовуваного підходу, за якого забезпечення особистої безпеки поліцейського пов'язувалося виключно з рівнем його тактичної, фізичної та вогневої підготовленості. Безперечно, індивідуальна здатність працівника своєчасно розпізнавати небезпеку, оцінювати обстановку та застосовувати належні способи реагування залишається важливою передумовою його захищеності.

Разом з тим, навіть високий рівень професійної підготовленості не може повністю компенсувати прогалини нормативно-правового регулювання, неналежну організацію служби, дефіцит оперативно значущої інформації, недостатність матеріально-технічного забезпечення, неефективну взаємодію між органами (підрозділами) Національної поліції або помилкові управлінські рішення. Відтак, у розвитку наукових поглядів простежується перехід від персоніфікованої моделі, за якої відповідальність за безпеку фактично покладалася на самого поліцейського, до системного підходу, що передбачає поєднання його індивідуальної готовності з належним нормативним,

організаційним, кадровим, інформаційним, матеріально-технічним та управлінським забезпеченням.

Обґрунтованість наведеного вище висновку підтверджують результати аналітичного огляду А. Пурби та Е. Дему, яким охоплено 15 досліджень за участю 15 150 поліцейських із різних країн. Науковцями встановлено стійкий зв'язок між організаційними чинниками та станом психічного благополуччя працівників поліції. До найбільш значущих несприятливих чинників, які безпосередньо впливають на стан забезпечення особистої безпеки поліцейського, віднесено недостатню підтримку з боку керівництва органу (підрозділу) поліції, надмірне службове навантаження, адміністративний і організаційний тиск, понаднормову роботу, дефіцит ресурсів та ускладнені бюрократичні процедури. За висновками авторів, такі чинники пов'язані з професійним стресом, психологічним дистресом, емоційним виснаженням та зниженням відчуття професійної результативності. Принципово важливим є й те, що організаційні ризики, на відміну від багатьох небезпек, пов'язаних із оперативно-службовою діяльністю, можуть бути цілеспрямовано зменшені шляхом удосконалення управлінських практик, умов проходження служби та внутрішньої політики поліцейської організації [149].

Сучасний організаційний вимір особистої безпеки поліцейського дістав подальше обґрунтування в дослідженні А. Пйотровського, С. Равата та О. Бое, проведеному за участю 170 працівників поліції. Учені встановили, що підтримка з боку безпосереднього керівника та справедливість управлінських рішень позитивно впливають на залученість поліцейських до професійної діяльності, а сукупний вплив організаційної підтримки й організаційної справедливості пояснює 26 % варіативності відповідного показника. Хоча предметом цього дослідження безпосередньо не була особиста безпека, його результати підтверджують, що професійна стійкість працівника залежить не лише від його індивідуальних якостей, а й від характеру управлінських відносин, справедливого розподілу службового навантаження, доступності підтримки та ставлення керівництва до потреб підлеглих [147]. Отже,

діяльність керівника органу поліції необхідно розглядати як самостійний організаційний чинник забезпечення особистої безпеки особового складу.

Не менш вагоме значення мають якість професійної підготовки та відповідність її матеріально-технічної основи реальним умовам службової діяльності. Так, П. Ді Нота, Ю.-М. Гугта, Е. Бойчук та Дж. Андерсен за результатами дослідження поліцейської діяльності 187 поліцейських встановили, що під час оцінювання готовності до застосування сили частота помилкових рішень залежала від способу моделювання службової ситуації. У відеосимуляційних сценаріях показник помилок під час прийняття рішення про застосування вогнепальної зброї становив 5,92%, тоді як у сценаріях із безпосередньою участю інструкторів та акторів – 0,81 % [136, p. 90]. Аналогічної думки щодо визначальної ролі практично орієнтованої підготовки для особистої безпеки поліцейського дотримуються й інші фахівці [55, с. 75; 130].

При цьому, саме реалістичні сценарії викликали інтенсивнішу фізіологічну стресову реакцію. Зазначене свідчить, що результативність підготовки визначається не лише рівнем психологічного навантаження, а й тим, наскільки навчальне середовище відтворює просторові, комунікативні, тактичні та сенсорні характеристики реального поліцейського втручання. Виходячи з вищевикладеного, варто констатувати, що недостатність або невідповідність тренувального обладнання, програмного забезпечення та сценаріїв тактичної поведінки може не тільки знижувати якість підготовки, а й формувати помилкові тактичні алгоритми реагування на різноманітні події, які виникають у службовій діяльності поліцейського.

Отже, сучасне розуміння особистої безпеки поліцейського формується під впливом істотного розширення спектра професійних ризиків. Поряд із безпосередньою загрозою фізичного насильства, до нього належать гострий і хронічний професійний стрес, психоемоційне виснаження, інформаційне та когнітивне перевантаження, дефіцит часу для прийняття рішень, застосування новітніх видів зброї та вибухових пристроїв, використання безпілотних систем,

а також небезпеки, зумовлені виконанням поліцейських повноважень в умовах дії правового режиму воєнного стану. Наведені вище різновиди ризиків відрізняються за джерелом, тривалістю та характером впливу, можуть виникати одночасно й посилювати дію один одного, що виключає можливість забезпечення особистої безпеки працівника поліції лише засобами індивідуального захисту або професійної майстерності самого поліцейського.

Таким чином, особисту безпеку поліцейського доцільно розглядати як динамічний, нормативно й організаційно забезпечений стан захищеності його життя, здоров'я, психофізіологічної цілісності та професійної стійкості від сукупності зовнішніх і внутрішніх загроз, за якого рівень професійного ризику залишається прийнятним, а працівник зберігає здатність правомірно та ефективно виконувати покладені на нього повноваження. Досягнення такого стану є результатом взаємодії індивідуальної готовності поліцейського та належного функціонування системи адміністративно-правових, організаційно-управлінських, кадрових, інформаційних, навчальних і матеріально-технічних заходів, обов'язок щодо створення та реалізації яких покладається на державу, органи (підрозділи) Національної поліції та керівників зазначених органів (підрозділів).

Одержані результати зарубіжних досліджень доцільно співвіднести з розвитком української правової доктрини, у межах якої розуміння особистої безпеки поліцейського поступово еволюціонувало від переважно тактичного до комплексного адміністративно-правового підходу. На початковому етапі увага науковців зосереджувалася передусім на індивідуальній здатності працівника розпізнавати небезпеку, володіти прийомами самозахисту, правомірно застосовувати силу та уникати тактичних помилок.

Зокрема, Б. В. Ліщук пов'язував ефективність виконання службових завдань із володінням поліцейським прийомами особистої безпеки в типових та екстремальних ситуаціях. Водночас учений наголошував, що випадки травмування і загибелі правоохоронців зумовлюються не лише індивідуальними прорахунками, а й недоліками управління поліцейськими

силами, неналежним плануванням дій та недостатньою узгодженістю працівників [41, с. 207–210]. Зазначена концепція стала передумовою переходу від розуміння безпеки як сукупності прийомів самозахисту до її сприйняття як результату належної організації всієї службової діяльності.

Подальше розширення змісту досліджуваної категорії простежується у праці В. Я. Покайчука, В. Д. Поливанюка та В. В. Біліченка, які характеризують особисту безпеку в підрозділах Національної поліції як систему організаційно-правових, тактико-психологічних і фізичних заходів, спрямованих на зменшення професійного ризику та збереження життя, здоров'я і працездатності поліцейського [62, с. 320]. Важливість такого підходу полягає у визнанні того, що поліцейський є не єдиним суб'єктом забезпечення власної безпеки. Відповідні обов'язки покладаються також на керівників органів і підрозділів поліції, суб'єктів професійної підготовки, кадрового, медичного та матеріально-технічного забезпечення.

О. О. Шевченко та Т. В. Шевченко розглядають забезпечення особистої безпеки поліцейського вже як об'єкт правового регулювання, що охоплює впорядковану правовими нормами діяльність у типових і екстремальних ситуаціях. Автори звертають увагу на необхідність розмежування самого стану захищеності поліцейського та правових, організаційних і тактичних засобів його досягнення [123, с. 281]. Зазначена позиція має принципове значення, оскільки дозволяє не ототожнювати поняття «особиста безпека поліцейського» і «забезпечення особистої безпеки поліцейського». Представляється, що перше позначає певний стан захищеності, тоді як друге характеризує діяльність уповноважених суб'єктів щодо створення, підтримання та відновлення такого стану.

Сучасний етап розвитку української доктрини визначається переосмисленням особистої безпеки з урахуванням умов воєнного стану. М. Логвиненко констатує, що нормативно-правові засади її забезпечення мають утворювати впорядковану систему приписів, метою яких є реалізація права поліцейського на життя і здоров'я. Водночас чинне законодавство не завжди

враховує виконання правоохоронцями завдань на деокупованих територіях, у районах обстрілів, під час протидії диверсійним групам, виявлення вибухонебезпечних предметів та реагування на озброєні правопорушення [42, с. 139–140]. Отже, професійний ризик не може оцінюватися лише з позиції звичайних умов несення служби, а нормативне забезпечення повинно оперативно адаптуватися до зміни характеру загроз.

О. В. Джафарова, В. В. Кікінчук, М. О. Боровик та О. С. Яценко обґрунтовано пов’язують забезпечення особистої безпеки поліцейських із комплексним удосконаленням нормативної бази, професійної підготовки, психологічного супроводу, матеріально-технічного забезпечення та міжвідомчої координації. Науковці особливо наголошують на необхідності моделювання конкретних небезпечних ситуацій і посилення психологічного та комунікативного компонентів підготовки [23, с. 431–432]. Таким чином, професійна підготовка виступає не просто самодостатньою гарантією працівника поліції, а одним із взаємопов’язаних елементів цілісного механізму забезпечення безпеки поліцейського. Подібну позицію щодо зумовленості змісту особистої безпеки поліцейського умовами правового режиму воєнного стану поділяють й інші науковці [10, с. 250; 103, с. 178; 140, p. 92].

Новітній підхід запропоновано І. Артеменком, О. Джафаровою, О. Погорілець та Т. Шевченком, які розглядають адміністративно-правові гарантії особистої безпеки як комплекс юридичних, фізичних і психологічних засобів, спрямованих на збереження життя, здоров’я та дієздатності поліцейського. Автори зазначають, що чинне регулювання недостатньо адаптоване до екстремальних умов, окремі гарантії не мають належного механізму реалізації, а принциповим недоліком теоретико-методологічного підґрунтя досліджуваної проблематики, є фактична відсутність поняття особистої безпеки поліцейського, що також позначається і на законодавчому визначенні окресленого напряму наукового пошуку [4, с. 54]. Це підтверджує, що сучасний науковий підхід має зосереджуватися не лише на формальній наявності гарантій, а й на їхній фактичній спроможності мінімізувати конкретні

професійні ризики. Аналогічної думки дотримуються й інші фахівці в галузі права [3, с. 12; 124, с. 110; 16, с. 1005; 60, с. 759].

Нормативною основою такого розуміння є положення статей 3, 27 і 43 Конституції України, відповідно до яких життя і здоров'я людини визнаються найвищою соціальною цінністю, кожен має невід'ємне право на життя та право на належні, безпечні й здорові умови праці [39]. На наше переконання, зазначені конституційні приписи поширюються також і на діяльність поліцейського, оскільки набуття спеціального адміністративно-правового статусу не позбавляє його основоположних прав і не звільняє державу від обов'язку забезпечити їх реалізацію. Навпаки, підвищена небезпечність поліцейської діяльності зумовлює необхідність додаткових юридичних, організаційних і соціальних гарантій.

Спеціальне нормативне регулювання особистої безпеки поліцейського представлене Законом України «Про Національну поліцію». Так, стаття 62 цього Закону передбачає гарантії професійної діяльності поліцейського, серед яких особливого значення, в контексті цього дослідження, набуває створення належних умов для виконання службових обов'язків, отримання необхідної інформації та матеріалів, а також користування правовими й соціальними гарантіями. Крім того, норми, закріплені у статтях 42–46 коментованого законодавчого акту, визначають підстави та порядок застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї, зокрема для забезпечення особистої безпеки поліцейського та безпеки інших осіб [91].

Водночас, ці приписи регулюють лише окремі складові захисту працівника поліції, але не формують законодавчо визначеної цілісної моделі забезпечення особистої безпеки, яка, поряд із регламентацією застосування поліцейських заходів примусу, має охоплювати організаційно-управлінські й тактичні аспекти поліцейської діяльності, зокрема оцінювання професійних ризиків, планування безпечної тактики дій, належне екіпірування, а також відновлення поліцейського після виконання завдань у небезпечних умовах.

Загальний організаційний обов'язок створювати безпечні умови діяльності випливає також із Закону України «Про охорону праці», відповідно до якого роботодавець повинен забезпечити функціонування системи управління охороною праці, належні умови на робочому місці та запобігання професійним ризикам [93]. Представляється, що в поліцейській діяльності реалізація цих положень має враховувати особливості служби, такі як: неможливість повного усунення небезпеки, необхідність прийняття рішень за дефіциту часу та інформації, правомірне застосування примусу, а також постійну ймовірність фізичного протистояння.

Самостійний напрям нормативного забезпечення становить державний захист поліцейських від посягань, пов'язаних із виконанням професійних обов'язків. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» передбачає охорону життя, здоров'я, житла і майна працівника та його близьких родичів, застосування спеціальних заходів безпеки, забезпечення засобами індивідуального захисту, конфіденційність відомостей та інші заходи реагування на реальну загрозу [67]. Проте, такий захист, здебільшого, має реактивний характер, оскільки застосовується після виникнення або встановлення конкретної загрози. Натомість, нам убачається, що забезпечення особистої безпеки працівника поліції повинно охоплювати й превентивні заходи, спрямовані на недопущення небезпечної ситуації або зменшення її можливих наслідків.

На підзаконному рівні превентивну функцію виконують Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50, та Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затверджена наказом МВС України від 1 лютого 2016 року № 70 [81; 76]. Варто підкреслити, що норми, закріплені у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, поєднують функціональну, тактичну, загальнопрофільну, вогневу та фізичну підготовку, тоді як Інструкція із заходів

безпеки при поводженні зі зброєю встановлює обов'язкові правила запобігання загибелі, пораненню і травмуванню під час поводження зі зброєю.

Разом із тим, окреслені нормативно-правові акти врегульовують окремі напрями безпечної поведінки поліцейських, що підтверджує міжгалузевий та розосереджений характер нормативно-правового забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України.

Таким чином, проведений аналіз дає підстави ***виокремити три послідовні етапи розвитку наукових підходів:*** *індивідуально-тактичний, у межах якого безпека пов'язувалася переважно з підготовленістю та обережністю працівника; системно-організаційний, за якого вона почала розглядатися як результат взаємодії професійної підготовки, управління, правового регулювання та матеріально-технічного забезпечення; ризик-орієнтований, характерний для сучасного етапу розвитку особистої безпеки поліцейського, як адміністративно-правового інституту, оскільки спрямований на своєчасне виявлення, оцінювання і мінімізацію динамічних професійних загроз, зокрема зумовлених воєнним станом.*

Отже, ***особисту безпеку поліцейського як об'єкт адміністративно-правового регулювання пропонуємо визначити як*** *нормативно визнаний і гарантований державою динамічний стан захищеності життя, здоров'я, психофізіологічної цілісності, професійної працездатності та законних інтересів поліцейського від зовнішніх і внутрішніх загроз, за якого наявний професійний ризик знижено до прийнятного рівня, а працівник зберігає здатність правомірно та ефективно виконувати поліцейські повноваження.*

Характерними ознаками цього правового явища є: *людиноцентричність, оскільки його основою є життя і здоров'я поліцейського; публічно-службова зумовленість, адже загрози виникають у зв'язку з виконанням поліцейських повноважень; комплексність, що передбачає поєднання правових, організаційних, тактичних, психологічних, інформаційних, медичних і матеріально-технічних засобів; динамічність і ризик-орієнтованість, зумовлені постійною зміною характеру небезпек;*

розподіленість відповідальності між поліцейським, його керівниками, органами Національної поліції та державою; безперервність забезпечення, яке має здійснюватися до, під час і після виконання небезпечного службового завдання.

1.2. Адміністративно-правова природа забезпечення особистої безпеки поліцейського

Розвиток демократичної, соціально орієнтованої моделі публічного адміністрування закономірно супроводжується переосмисленням ролі поліцейської діяльності, яка дедалі більше орієнтується на забезпечення прав і свобод людини, підтримання публічної безпеки й правопорядку та формування довіри суспільства до правоохоронних інститутів. Досягнення цих завдань безпосередньо залежить від здатності працівника поліції ефективно виконувати покладені на нього повноваження, що, своєю чергою, неможливо без створення належних правових та організаційних умов для збереження його життя, здоров'я і професійної працездатності.

Особиста безпека поліцейського належить до тих правових категорій, значення яких виходить за межі індивідуального інтересу конкретного працівника поліції. Зазначений умовивід випливає з розуміння того, що у загальнодержавному вимірі забезпечення особистої безпеки поліцейського безпосередньо пов’язане зі спроможністю держави гарантувати належне функціонування правоохоронної системи, підтримувати стабільність публічного порядку та забезпечувати безперервність виконання поліцейських функцій. У зв’язку з цим, захист життя і здоров’я поліцейського слід розглядати не лише як складовий елемент системи соціальних гарантій проходження служби в поліції, а й як необхідну передумову ефективного здійснення правоохоронної діяльності працівниками органів (підрозділів) Національної поліції України.

У цьому контексті, варто звернути увагу на той факт, що специфіка службової діяльності поліцейських пов’язана з постійним виконанням завдань у середовищі підвищеного професійного ризику. Реагування на кримінальні та

адміністративні правопорушення, припинення протиправної поведінки осіб, застосування заходів поліцейського примусу, участь у стабілізаційних заходах, забезпеченні правового режиму воєнного стану та проведенні мобілізаційних заходів у взаємодії з військовослужбовцями територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій тощо, формують широкий спектр професійних ризиків та супроводжуються підвищеною імовірністю виникнення загроз життю і здоров'ю поліцейського.

Зокрема, якщо на початку 2000-х років виявлення у правопорушника травматичної зброї сприймалося як нетипова подія, що вимагала особливої уваги з боку правоохоронців, то після початку збройної агресії російської федерації проти України у 2014 році безпекова ситуація зазнала істотних змін. Поширення в незаконному обігу автоматичної вогнепальної зброї, боєприпасів, гранат та інших засобів ураження суттєво підвищило рівень загроз, з якими поліцейські стикаються під час виконання службових повноважень. За таких умов забезпечення особистої безпеки перетворилося на одну з ключових передумов ефективного виконання поліцейських функцій, а не лише на засіб мінімізації професійних ризиків.

У юридичній та міждисциплінарній науковій літературі проблематика особистої безпеки поліцейських досліджується за декількома взаємопов'язаними напрямами. Значний масив наукових напрацювань присвячено питанням тактико-спеціальної підготовки поліцейських, зокрема формуванню тактичної грамотності, удосконаленню підготовки до виконання службових завдань в умовах воєнного стану та виробленню практичних навичок безпечних дій у ситуаціях підвищеного ризику. Зазначена проблематика представлена, зокрема, у працях О. М. Карпенка, А. В. Корольова, Д. В. Чернолуцького, М. М. Підойми, К. А. Федченко, С. І. Івашини, Р. В. Проценка та інших дослідників [33, с. 84; 59, с. 579].

Окремий напрям становлять дослідження психологічної готовності працівників правоохоронних органів до професійної діяльності в

екстремальних і кризових умовах. У цьому контексті, науковцями достатньо докладно проаналізовано психологічну стійкість, професійну придатність, психічну саморегуляцію, формування готовності до виконання оперативно-бойових завдань працівників поліції, а також психологічне забезпечення діяльності поліцейських. Зокрема, В. Розов доволі фахово дослідив психологічну готовність правоохоронців до виконання оперативно-бойових завдань в екстремальних ситуаціях [99], а Г. В. Мухіна акцентувала увагу на окремих складових психологічної готовності поліцейських до діяльності у складних професійних ситуаціях [51, с. 108]. Аналогічні підходи до розуміння психологічної складової професійної безпеки поліцейських простежуються й у працях інших дослідників [26, с. 774; 50, с. 101; 19, с. 256].

Ще один напрям наукового пошуку пов'язаний із соціальним та соціально-правовим захистом поліцейських і працівників правоохоронних органів. У відповідних дослідженнях увага зосереджується на змісті соціального захисту, його гарантіях, матеріальному, житловому, медичному та професійному забезпеченні, а також проблемах реалізації соціальних гарантій працівників правоохоронних органів. Ці питання, зокрема, розглядаються А. Аносєнковим та К. Ізбаш [2, с. 43], М. О. Кропивницьким [40, с. 43] та іншими науковцями. Питання соціального, медичного та правового захисту поліцейських в умовах воєнного стану активно досліджуються й іншими фахівцями в галузі права [106, с. 380; 105, с. 383; 104, с. 148; 107, с. 400; 7, с. 406].

Також, достатньо представлений у науковій літературі й адміністративно-правовий аспект застосування поліцейських заходів примусу.

Наприклад, окремий напрям наукового опрацювання проблематики діяльності поліції становлять питання застосування поліцейських заходів примусу, які безпосередньо пов'язані як із забезпеченням виконання покладених на поліцію повноважень, так і з виникненням підвищених ризиків для життя та здоров'я поліцейського. Зокрема, В. А. Мацько та О. І. Бочек, спираючись на результати дослідження нормативно-правового регулювання

механізму застосування поліцейських заходів примусу в Україні, виявили термінологічну неузгодженість використання законодавцем категорій «застосування» та «використання» поліцейських заходів примусу та обґрунтували необхідність розроблення єдиного нормативно-правового акту, який би закріплював чіткий механізм реалізації відповідних заходів працівниками Національної поліції. Науковцями також запропоновано внесення змін до чинного законодавства з метою усунення виявлених нормативних суперечностей [48, с. 121].

Варто звернути увагу й на висновки О. М. Гуревічова, який, в процесі аналізу міжнародних стандартів застосування поліцейських заходів примусу, дійшов висновку про те, що організація діяльності поліції у цій сфері має ґрунтуватися на міжнародно визнаних стандартах забезпечення прав і свобод людини, а їх імплементація в національне законодавство та практичну діяльність правоохоронних органів є необхідною складовою подальшого реформування поліцейської діяльності. Окрему увагу автор звертає на професійну підготовку поліцейських до застосування сили, наголошуючи на значенні моделювання реалістичних ситуацій, з якими працівник поліції може зіткнутися під час виконання службових повноважень. За результатами дослідження науковець пов’язує подальший розвиток поліцейської діяльності із забезпеченням прав і свобод людини, превенцією правопорушень та впровадженням нових методів і технологічних засобів діяльності поліції [22].

Визначаючи особливості адміністративного примусу в діяльності правоохоронних органів у період воєнного стану, О. А. Присяжнюк обґрунтовує його значення не лише як одного з напрямів адміністративної правоохоронної діяльності, а й як важливого критерію реалізації правоохоронної функції держави. Автор акцентує на превентивному потенціалі адміністративного примусу, заходи якого можуть застосовуватися не тільки як реакція на вже вчинене правопорушення, але й з метою його попередження та відновлення правопорядку за надзвичайних обставин. За критерієм мети застосування запропоновано розмежовувати адміністративно-запобіжні заходи,

заходи адміністративного припинення та адміністративні стягнення, а також констатовано істотний вплив правового режиму воєнного стану на порядок реалізації відповідних заходів правоохоронними органами [65, с. 46].

У межах адміністративно-правової науки більш докладно зосередилися на з'ясуванні значення законності в поліцейській діяльності С. О. Шатрава, О. В. Джафарова та І. В. Тилічко. Так, розкриваючи проблематику законності застосування заходів адміністративного примусу правоохоронними органами, зазначені вчені доводять багатоаспектний характер категорії законності, пропонуючи розглядати її як принцип, обов'язкову вимогу, метод, режим і стан неухильного дотримання, виконання та застосування законів й інших правових актів усіма учасниками суспільних відносин. Науковці наголошують, що нормативно закріплена вимога дотримуватися правових приписів набуває значення принципу, тоді як її практичне втілення у поведінці уповноважених суб'єктів характеризує метод і стан їхньої діяльності. Відповідно, законність застосування адміністративного примусу розглядається авторами як необхідна правова передумова допустимості владного впливу правоохоронних органів на особу [122, с. 417]. Аналогічної думки дотримуються й інші фахівці в галузі права [12, с. 323; 61, с. 2062; 44, с. 531].

Узагальнюючи наведені наукові позиції, варто засвідчити достатньо ґрунтовне опрацювання нормативних підстав, видів, меж, міжнародних стандартів та вимог законності застосування поліцейських заходів примусу.

Разом із тим, у зазначених працях відповідний інститут переважно розглядається з позиції правомірності застосування державно-владного впливу працівників поліції на особу та забезпечення дотримання її прав і свобод. Однак, поза межами комплексного адміністративно-правового аналізу залишається інший аспект зазначеного різновиду адміністративних правовідносин, що пов'язаний із особистою безпекою самого поліцейського як суб'єкта застосування примусових заходів.

Так, недостатньо з'ясованими в рамках адміністративно-правової доктрини залишаються: а) взаємозв'язок між нормативно закріпленими

умовами й межами застосування поліцейських заходів примусу, з одного боку, та рівнем професійного ризику поліцейського – з іншого; б) система адміністративно-правових засобів запобігання загрозам життю та здоров'ю працівника поліції під час силового припинення протиправної поведінки; в) значення тактичної підготовленості, матеріально-технічного оснащення та організаційного забезпечення для правомірного й безпечного застосування примусу. *Відсутність комплексного опрацювання зазначених питань підтверджує необхідність розгляду застосування поліцейських заходів примусу не лише крізь призму обмеження прав і свобод особи, щодо якої вони застосовуються, а й як сфери виникнення специфічних професійних ризиків, мінімізація яких становить один із напрямів адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського.*

З іншого боку, наявна й інша проблема. Не применшуючи наукової цінності зазначених досліджень, слід звернути увагу на певну фрагментарність сформованих у юридичній науці уявлень про механізм забезпечення особистої безпеки поліцейського, формування якого, на нашу думку, має ґрунтуватися на комплексному підході. Проте, в більшості наукових досліджень відповідна проблематика розкривається в межах окремого напряму наукового пошуку – тактичного, психологічного, адміністративно-примусового або соціально-захисного. Натомість, адміністративно-правова природа забезпечення особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта правового регулювання, потребує окремого теоретичного осмислення, оскільки поєднує нормативні, організаційні, кадрові, навчально-підготовчі, матеріально-технічні та гарантійні складові.

Необхідність комплексного адміністративно-правового осмислення цієї категорії обумовлена також розширенням кола функцій Національної поліції України, трансформацією характеру безпекових загроз та інтеграцією правоохоронної діяльності у систему національної безпеки держави.

Практика останніх років засвідчує істотне розширення функціонального навантаження Національної поліції України. Поряд із виконанням традиційних правоохоронних функцій поліцейські залучаються до забезпечення правового режиму воєнного стану, проведення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях, документування воєнних злочинів, протидії диверсійній діяльності, реагування на наслідки ракетних ударів, а також до використання безпілотних авіаційних систем під час виконання службових завдань [14, с. 106]. *Окреслені вище прояви розширення поліцейських повноважень під час воєнного стану свідчать про істотне підвищення рівня професійного ризику та актуалізацію питання адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського. За таких умов істотно зростає рівень професійного ризику, що потребує належного нормативного врегулювання питань особистої безпеки та формування цілісного адміністративно-правового механізму її забезпечення.*

Отже, з'ясування адміністративно-правової природи забезпечення особистої безпеки поліцейського передбачає дослідження декількох взаємопов'язаних аспектів. ***Передусім, необхідно визначити особисту безпеку як самостійний об'єкт адміністративно-правового регулювання, встановити її місце у структурі поліцейської діяльності та розкрити систему принципів, на яких ґрунтується діяльність уповноважених суб'єктів щодо створення належних умов безпечного проходження служби.*** *Лише комплексне вирішення окреслених питань створить теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу адміністративно-правового механізму забезпечення особистої безпеки поліцейських, визначення його структурних елементів та обґрунтування напрямів удосконалення чинного адміністративного законодавства.*

У сучасній доктрині адміністративного права усталеним є підхід, відповідно до якого об'єктом адміністративно-правового регулювання визнаються суспільні відносини, що виникають у сфері реалізації функцій

публічної влади та потребують організуючого владного впливу з боку суб'єктів публічної адміністрації.

Наприклад, професор Р. С. Мельник, досліджуючи предмет адміністративного права, звертає увагу на усталену в адміністративно-правовій науці позицію, відповідно до якої його основу утворюють певні групи суспільних відносин. Разом із тим, учений обґрунтовує необхідність ширшого розуміння предмета адміністративного права, включаючи до нього не лише класичні правовідносини між суб’єктами публічного адміністрування та приватними особами, а й внутрішньоорганізаційну діяльність органів публічної влади, фактичні дії суб’єктів публічного адміністрування та правове регулювання юридичного статусу учасників адміністративно-правових відносин [28, с. 62–68].

Наведені положення мають принципове значення для визначення адміністративно-правової природи особистої безпеки поліцейського. По-перше, значний масив відносин у цій сфері має внутрішньоорганізаційний характер, адже стосується організації несення служби працівниками поліції, їх професійної підготовки, розподілу функціональних обов’язків, забезпечення поліцейських озброєнням, спеціальними засобами та засобами індивідуального захисту, проведення інструктажів, контролю за дотриманням установлених правил безпеки тощо. На підтвердження зазначеної тези, варто також навести висновок професора Р. С. Мельника, який безпосередньо відносить питання організації функціонування органу публічної влади, розподілу компетенції між його структурними підрозділами та надання відповідних повноважень до правовідносин, які впорядковуються нормами суто адміністративного права [28, с. 64–65].

По-друге, забезпечення особистої безпеки працівника поліції пов’язане з нормативною регламентацією фактичних дій поліцейських, які не завжди породжують самостійні юридичні наслідки, проте повинні здійснюватися відповідно до встановлених державою правил. Характеризуючи зазначену групу адміністративних правовідносин, Р. С. Мельник наводить як приклад

патрулювання вулиць поліцією та наголошує, що фактичні дії суб'єктів публічного адміністрування не можуть здійснюватися довільно, оскільки вимоги частини другої статті 19 Конституції України зобов'язують діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією і законами України. Відповідно, такі дії також потребують регулювання нормами адміністративного права [28, с. 68].

Тотожну думку щодо специфіки правової природи адміністративно-правових відносин висловлюють В. В. Галунько, П. В. Діхтієвський, О. В. Кузьменко та інші автори, які предмет адміністративного права пов'язують із суспільними відносинами, що формуються у процесі діяльності публічної адміністрації. До їх числа науковці відносять відносини щодо забезпечення публічною адміністрацією прав, свобод і законних інтересів осіб, а також відносини, що виникають у процесі здійснення виконавчої та розпорядчої діяльності. Характерною ознакою адміністративно-правових відносин автори називають участь у них суб'єкта публічної адміністрації, діяльність якого ґрунтується на відповідних публічно-владних повноваженнях [1, с. 28–30].

У контексті цього дослідження, важливим також є висновок Н. Ю. Кантор, яка розглядає механізм адміністративно-правового регулювання як упорядковану сукупність взаємопов'язаних правових засобів, покликаних забезпечити належне функціонування держави та місцевого самоврядування у відповідній сфері публічно-правових відносин. До структури такого механізму авторка включає норми адміністративного права, адміністративні правовідносини, юридичні факти, акти реалізації прав та обов'язків, акти застосування адміністративно-правових норм, а також правосвідомість учасників відповідних відносин [32, с. 127–129]. Співзвучні висновки щодо змісту механізму публічного адміністрування містяться й у працях інших науковців [27, с. 35; 127].

Отже, комплексне осмислення наведених доктринальних підходів дозволяє спроєктувати їх на сферу забезпечення особистої безпеки поліцейського. Адміністративно-правова природа зазначеного правового явища

проявляється не в самому факті існування небезпеки для життя чи здоров'я працівника поліції, а в тих юридично значущих суспільних відносинах, які виникають у зв'язку з обов'язком держави прогнозувати відповідні ризики, установлювати правила безпечної службової діяльності, організовувати професійну підготовку, забезпечувати поліцейського необхідними засобами захисту, визначати алгоритми дій у небезпечних ситуаціях та контролювати виконання встановлених вимог.

З іншого боку, не доцільно, на нашу думку, розглядати особисту безпеку поліцейського виключно як сукупність заходів фізичного захисту чи як складову професійної підготовки. Її адміністративно-правова природа є значно складнішою та охоплює декілька взаємопов'язаних площин правового регулювання. У цьому контексті, ***особисту безпеку поліцейського доцільно розглядати як комплексне адміністративно-правове явище, що одночасно охоплює: внутрішньоорганізаційні відносини, спрямовані на створення безпечних умов проходження служби; регламентацію фактичної службової діяльності поліцейського шляхом визначення обов'язкових алгоритмів професійної поведінки у потенційно небезпечних ситуаціях; а також правове забезпечення адміністративно-правового статусу поліцейського через систему гарантій, прав, обов'язків і юридичних механізмів їх реалізації.*** *Лише поєднання зазначених складових дозволяє розглядати забезпечення особистої безпеки як самостійний об'єкт адміністративно-правового регулювання.*

Таким чином, автором цього дослідження вперше запропоновано концепцію особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта адміністративно-правового регулювання, що одночасно охоплює три взаємопов'язані складові: внутрішньоорганізаційну (створення безпечних умов проходження служби), функціональну (нормативне регулювання безпечного виконання службових повноважень) та правозабезпечувальну (закріплення адміністративно-правових гарантій особистої безпеки поліцейського).

Разом із тим, адміністративно-правова природа особистої безпеки поліцейського розкривається не лише через сформовані у юридичній науці доктринальні підходи до її розуміння, а й через систему законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, які визначають організаційно-правові засади, суб'єктний склад, форми та механізми забезпечення безпечного проходження поліцейської служби.

Так, відповідно до статті 3 Конституції України **«Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю»**, а **утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [39]**. Хоча наведене конституційне положення поширюється на всіх осіб, які на законних підставах перебувають на території нашої держави, його зміст набуває особливого значення стосовно поліцейських, службова діяльність яких об'єктивно пов'язана з постійним впливом підвищених професійних ризиків. Аналогічне значення має і стаття 27 Конституції України, відповідно до якої «**ніхто не може бути свавільно позбавлений життя; обов'язок держави - захищати життя людини; кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань»**, що покладає на державу позитивний обов'язок щодо створення належних організаційних і правових механізмів забезпечення безпеки осіб, які виконують правоохоронні функції.

Розвиток наведених конституційних положень простежується у Законі України «Про Національну поліцію». Зокрема, пунктом 2 частини першої статті 18 цього Закону на поліцейського покладається обов'язок **«професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва» [91]**, а також **«надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я» (пункт 4 частини 1 статті 18 цього Закону)**. Реалізація зазначених повноважень об'єктивно

передбачає виникнення ситуацій підвищеної небезпеки для самого поліцейського, що, своєю чергою, обумовлює необхідність нормативного врегулювання питань його особистої безпеки.

Не менш показовими є приписи статті 62 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якої **поліцейський перебуває під захистом держави**, будучи її представником (частина перша статті 62 цього Закону); правопорушення щодо поліцейського або особи, звільненої зі служби в поліції, її близьких родичів, вчинені у зв’язку з його попередньою службовою діяльністю, мають наслідком відповідальність відповідно до закону (частина сьома статті 62 цього Закону). Зміст наведених норм свідчить, що законодавець пов'язує особисту безпеку поліцейського не лише із застосуванням заходів юридичної відповідальності після вчинення протиправного посягання, а й із функціонуванням цілісної системи державних гарантій, спрямованих на забезпечення належних умов проходження служби в поліції.

Більш предметно правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейських закріплені у Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [67]. Положення статті 2 цього Закону безпосередньо відносять Національну поліцію до правоохоронних органів, працівники яких підлягають державному захисту. Особливого значення для розкриття адміністративно-правової природи особистої безпеки поліцейського набуває стаття 5 коментованого законодавчого акту, відповідно до якої до спеціальних заходів забезпечення безпеки віднесено: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача зброї, засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; в) встановлення телефону за місцем проживання; г) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; д) тимчасове розміщення у місцях, що забезпечують безпеку; е) забезпечення конфіденційності даних про об'єкти захисту; є) переведення на іншу роботу, направлення на навчання, заміна документів, зміна зовнішності, персональних та/або біометричних даних,

переселення в інше місце проживання (пункти а-є частини першої статті 5 цього Закону).

Наведені законодавчі приписи дозволяють розглядати особисту безпеку поліцейського не лише як стан його фізичної захищеності, а й як самостійний об’єкт державно-владного впливу, забезпечення якого передбачає нормативне визначення підстав, спеціальних заходів безпеки, компетенції уповноважених суб’єктів та порядку прийняття і виконання відповідних управлінських рішень.

Нарешті, окрему групу адміністративних правовідносин у сфері особистої безпеки поліцейського формують положення Закону України «Про охорону праці», відповідно до статті 13 якого «роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці» [93]. Попри те, що проходження служби в поліції характеризується спеціальним правовим режимом, наведені положення демонструють загальний обов'язок держави щодо формування безпечних умов виконання професійної діяльності, який у сфері поліцейської служби набуває специфічного адміністративно-правового змісту.

Отже, сукупність проаналізованих нормативно-правових приписів свідчить про послідовне закріплення особистої безпеки поліцейського на різних рівнях правового регулювання – від конституційних гарантій охорони життя і здоров’я до спеціальних норм, що визначають державний захист, безпечні умови проходження служби, професійну підготовку, матеріально-технічне забезпечення та компетенцію уповноважених суб’єктів поліцейської діяльності. Це дозволяє розглядати особисту безпеку поліцейського не як відокремлену гарантію його адміністративно-правового статусу, а як самостійний комплексний об’єкт адміністративно-правового регулювання, зміст якого формується через систему взаємопов’язаних нормативних, організаційних та правозабезпечувальних засобів державного впливу. Нормативне закріплення відповідних засобів, їх імперативний характер та

реалізація у межах публічно-владної діяльності уповноважених органів підтверджують адміністративно-правову природу відносин у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських.

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що адміністративні правовідносини у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського не є однорідними за своїм змістом, характером владного впливу та безпосереднім функціональним призначенням. Частина з них виникає на етапі попередження професійних ризиків і створення умов для їх мінімізації, інша – у процесі організації належного проходження служби та забезпечення поліцейського необхідними ресурсами, ще одна – у зв'язку з безпосереднім застосуванням передбачених законодавством заходів захисту. Окреме місце посідають правовідносини, пов'язані з перевіркою дотримання встановлених вимог безпеки, а також із реалізацією державних гарантій після виникнення реальної загрози життю чи здоров'ю поліцейського.

Відтак, з огляду на функціональне призначення відповідних адміністративних правовідносин, доцільно виокремлювати: превентивно-безпекові правовідносини, спрямовані на прогнозування, попередження та мінімізацію професійних ризиків; організаційно-забезпечувальні правовідносини, пов'язані зі створенням безпечних умов проходження служби, професійною підготовкою, матеріально-технічним оснащенням та організацією службової діяльності; оперативно-захисні правовідносини, що виникають у процесі безпосередньої реалізації передбачених законодавством заходів захисту життя і здоров'я поліцейського; контрольно-наглядові, предметом яких є перевірка дотримання нормативно встановлених вимог безпеки та належного виконання відповідних обов'язків; а також гарантійно-відновлювальні правовідносини, пов'язані з реалізацією державних гарантій захисту та відновленням належного рівня захищеності поліцейського після виникнення загрози чи реалізації професійного ризику.

Запропонована диференціація відображає функціональну неоднорідність адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського та

дозволяє простежити логіку державно-владного впливу від етапу попередження ризику до застосування захисних і відновлювальних механізмів. У цьому аспекті, забезпечення особистої безпеки постає не як сукупність розрізнених заходів, а як послідовна система адміністративних правовідносин, що охоплює превентивний, організаційний, захисний, контрольний та відновлювальний напрями діяльності уповноважених суб'єктів.

Таким чином, проведене дослідження адміністративно-правової природи забезпечення особистої безпеки поліцейського дозволяє сформулювати такі висновки.

1. Результати проведеного дослідження дозволили сформувати ***авторське бачення адміністративно-правової природи особистої безпеки поліцейського*** *як самостійного комплексного об'єкта адміністративно-правового регулювання,* ***внутрішня побудова якого представлена трикомпонентною моделлю****, яка узагальнює три взаємопов'язані складові:* ***а) внутрішньоорганізаційну****, що охоплює організацію безпечних умов проходження служби, професійну підготовку, матеріально-технічне забезпечення та внутрішній контроль;* ***б) функціональну****, пов'язану з нормативно-правовою регламентацією безпечного виконання поліцейським службових повноважень і визначенням обов'язкових алгоритмів професійної поведінки в умовах підвищеного ризику;* ***в) правозабезпечувальну****, представлену системою адміністративно-правових засобів, гарантій та заходів державного захисту життя, здоров'я й особистої недоторканності поліцейського. Уявляється, що сформована вище трикомпонентна модель дозволяє вивести особисту безпеку за межі її традиційного сприйняття виключно як елемента тактико-спеціальної підготовки, фізичної захищеності або соціальної гарантії проходження служби.*

2. При цьому, спираючись на встановлену неоднорідність змісту та функціонального призначення адміністративних правовідносин, що виникають у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського, дисертантом запропоновано їх авторську класифікацію за функціональним критерієм,

відповідно до якої доцільно виокремлювати: ***а) превентивно-безпекові правовідносини****, які спрямовані на прогнозування, попередження та мінімізацію професійних ризиків;* ***б) організаційно-забезпечувальні правовідносини****, що пов'язані зі створенням безпечних умов проходження служби, професійною підготовкою, належним матеріально-технічним оснащенням та організацією службової діяльності;* ***в) оперативно-захисні правовідносини****, які виникають у зв'язку з безпосередньою реалізацією передбачених законодавством заходів захисту життя і здоров'я поліцейського; г)* ***контрольно-наглядові правовідносини****, спрямовані на забезпечення перевірки дотримання нормативно встановлених вимог безпеки та належного виконання відповідних обов'язків;* ***ґ) гарантійно-відновлювальні правовідносини****, що пов'язані з реалізацією державних гарантій захисту та відновленням належного рівня захищеності поліцейського після виникнення загрози чи реалізації професійного ризику. Підґрунтям для такої диференціації є різнорідність адміністративних правовідносин, які виникають у процесі організації служби, фактичного здійснення поліцейської діяльності та реалізації спеціальних заходів державного захисту.*

3. Обґрунтовано ***багаторівневий характер нормативно-правового регулювання особистої безпеки поліцейського****, у структурі якого запропоновано розмежовувати:* ***конституційний рівень****, представлений основоположними гарантіями життя, здоров'я, недоторканності та безпеки людини;* ***загальнозаконодавчий рівень****, який установлює загальні вимоги щодо створення безпечних умов професійної діяльності;* ***спеціально-законодавчий рівень****, що визначає особливості правового статусу поліцейського, гарантії його державного захисту, підстави та спеціальні заходи забезпечення безпеки;* ***відомчий нормативний рівень****, на якому мають конкретизуватися порядок організації безпечного проходження служби, професійної підготовки, застосування поліцейських заходів, використання озброєння та спеціальних засобів, матеріально-технічного забезпечення й алгоритми професійної поведінки в умовах ризику. Аналіз чинного законодавства підтверджує, що*

регулювання особистої безпеки вже здійснюється нормами різної галузевої та юридичної сили, однак їх об'єднує спільна спрямованість на нормативне, організаційне та правозабезпечувальне забезпечення захищеності поліцейського.

*4. **Виокремлено спеціальні ознаки адміністративних правовідносин у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського**, до яких віднесено: **публічно-владний характер**, що виражається у здійсненні уповноваженими суб'єктами владно-організуючого впливу, спрямованого на створення та підтримання безпечних умов поліцейської діяльності; **участь у вказаних правовідносинах суб'єкта, наділеного адміністративною компетенцією**, яким залежно від змісту відповідних правовідносин виступають МВС України, Національна поліція України, її територіальні органи, структурні підрозділи та уповноважені посадові особи; **переважно імперативний характер правового регулювання**, що проявляється у встановленні обов'язкових вимог, правил та алгоритмів безпечного виконання службових повноважень; **спеціальний суб'єктний склад**, обумовлений участю поліцейського як носія визначеного законом адміністративно-правового статусу та суб'єктів, на яких покладено обов'язки щодо забезпечення його безпеки; **превентивну спрямованість**, орієнтовану передусім на попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків до настання їх негативних наслідків; **обумовленість професійними ризиками поліцейської діяльності**, характер і рівень яких визначають зміст та інтенсивність відповідних заходів безпеки; **поєднання внутрішньоорганізаційного та зовнішньо-владного компонентів**, перший з яких охоплює організацію безпечного проходження служби, а другий – реалізацію владних повноважень у процесі виконання поліцейських функцій; **забезпеченість спеціальними адміністративно-правовими засобами і гарантіями державного захисту**, спрямованими на охорону життя, здоров'я та особистої недоторканності поліцейського.*

*5. **Аргументовано необхідність зміщення акценту** в адміністративно-правовому дослідженні застосування поліцейських заходів примусу **із виключно***

зовнішнього аспекту *(правомірності владного впливу на особу та забезпечення її прав і свобод),* ***на двосторонню модель правового забезпечення****, яка поряд із правами особи, щодо якої застосовується примус, ураховує необхідність захисту життя і здоров'я самого поліцейського. Установлено, що нормативні умови та межі застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї одночасно виступають чинниками професійного ризику, а тому тактична підготовленість, матеріально-технічне оснащення та організаційне забезпечення їх застосування мають розглядатися як складові адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки працівника поліції. При цьому, варто констатувати, що зазначений напрям у наявній літературі залишається недостатньо комплексно опрацьованим.*

1.3. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського

Дослідження адміністративно-правових засад забезпечення особистої безпеки поліцейського було б неповним без звернення до міжнародних стандартів правоохоронної діяльності та практики їх імплементації у діяльність поліцейських органів зарубіжних держав. Зумовленість визначеного напряму наукового пошуку, з одного боку, зумовлена євроінтеграційними зобов'язаннями України, а з іншого – поступовою трансформацією самого розуміння безпеки працівника поліції. У міжнародному правовому та професійному дискурсі вона розглядається у взаємозв'язку із законністю поліцейської діяльності, пропорційністю застосування поліцейських заходів примусу, професійною підготовленістю персоналу органів та підрозділів поліції, належним матеріально-технічним забезпеченням, якісним та ефективним оцінюванням професійних ризиків, а також охороною здоров'я та обов'язком держави створювати безпечні умови виконання правоохоронних функцій.

Характерною особливістю міжнародного нормативного регулювання особистої безпеки поліцейського є відсутність єдиного універсального акту,

який комплексно визначав би поняття, зміст та механізм забезпечення особистої безпеки поліцейського. Відповідні положення розосереджені у міжнародних документах різної юридичної природи та функціонального спрямування. Одні з них, як, наприклад, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 р. [37], та Європейський кодекс поліцейської етики, схвалений Рекомендацією Rec(2001)10 Комітету Міністрів Ради Європи [25], установлюють загальні стандарти організації та здійснення поліцейської діяльності, визначають засади законності, професіоналізму, підзвітності та поваги до прав людини. Інші, зокрема Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку 1990 р. [54] та Керівництво ООН з прав людини щодо застосування менш летальної зброї у правоохоронній діяльності 2020 р. [145], конкретизують умови, межі, принципи необхідності й пропорційності застосування сили, вогнепальної та менш летальної зброї, а також вимоги до підготовки й оснащення правоохоронців. Окрему групу становлять акти, спрямовані на забезпечення професійної безпеки та управління ризиками, серед яких Директива Ради 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 р. про запровадження заходів із заохочення поліпшення безпеки та здоров'я працівників на роботі [24, с. 1], що закріплює принципи попередження професійних ризиків, їх оцінювання, усунення небезпечних чинників, інформування та підготовки працівників, а також положення Європейського кодексу поліцейської етики щодо професійної підготовки, належних умов праці та соціальних прав поліцейського персоналу.

Наведена диференціація засвідчує, що ***міжнародно-правова модель забезпечення особистої безпеки поліцейського формується на перетині щонайменше чотирьох нормативних напрямів:*** *а) загальних стандартів поліцейської діяльності; б) правил застосування сили, в тому числі зброї; в) вимог до професійної підготовки поліцейського; г) стандартів охорони праці, оцінювання й мінімізації професійних ризиків.*

Відтак, міжнародний стандарт особистої безпеки поліцейського доцільно встановлювати не шляхом пошуку його формального визначення в окремому міжнародному документі, а через системний аналіз сукупності нормативно-правових актів, які безпосередньо або опосередковано визначають умови безпечного здійснення поліцейської діяльності.

Перший блок міжнародних нормативних орієнтирів утворюють стандарти Організації Об'єднаних Націй щодо діяльності посадових осіб із підтримання правопорядку, базове місце серед яких посідає Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, прийнятий Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 34/169 від 17 грудня 1979 р.

При цьому, ряд охарактеризованих нижче статей цього Кодексу, демонструють особливість предмета його правового регулювання. Наприклад, відповідно до статті 1 коментованого нормативного акту, посадові особи з підтримання правопорядку зобов'язані постійно виконувати покладений на них законом обов'язок, служити суспільству та захищати всіх осіб від протиправних дій відповідно до високого рівня відповідальності, якого вимагає їх професія.

Термінологічна конструкція «захищати всіх…» засвідчує переважну спрямованість зазначених нормативних положень на належне виконання поліцейським покладених на нього повноважень щодо забезпечення безпеки інших осіб, залишаючи питання особистої безпеки самого правоохоронця поза безпосереднім предметом правового регулювання.

Зазначена спрямованість простежується й у наступних положеннях Кодексу. Зокрема, стаття 2 зобов'язує посадових осіб з підтримання правопорядку під час виконання службових обов'язків «поважати і захищати людську гідність», а також підтримувати і захищати права людини всіх осіб. Ще виразніше правозахисна орієнтація Кодексу проявляється у статті 3, яка встановлює межі застосування сили, допускаючи її лише у разі суворої необхідності та в обсязі, необхідному для виконання службових обов'язків. В офіційному коментарі до цієї статті наголошується на винятковому характері

застосування сили та недопустимості перевищення меж, об’єктивно необхідних для запобігання злочину, законного затримання правопорушника чи підозрюваного або надання допомоги під час такого затримання. Отже, зміст статей 2–3 Кодексу засвідчує переважну орієнтацію відповідних міжнародних стандартів на захист життя, здоров’я, гідності та інших прав осіб, стосовно яких поліцейський реалізує владні повноваження, тоді як забезпечення безпеки самого правоохоронця безпосереднім предметом зазначених норм не виступає.

Окремої уваги заслуговує стаття 6 Кодексу, відповідно до якої посадові особи з підтримання правопорядку зобов’язані забезпечувати повну охорону здоров’я осіб, які перебувають під їх вартою, та, зокрема, вживати негайних заходів для надання медичної допомоги у разі необхідності.

Проте, наведене положення лише підтверджує певну особливість нормативної конструкції Кодексу: закріплюючи безпосередній обов’язок правоохоронця піклуватися про життя і здоров’я осіб, щодо яких реалізуються його владні повноваження, документ не містить співмірного за змістом комплексу положень щодо охорони життя і здоров’я самого правоохоронця під час виконання цих обов’язків.

У контексті цього дослідження, зазначене дозволяє констатувати, що Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку формує, передусім, правозахисні стандарти здійснення поліцейських повноважень, тоді як питання професійної безпеки самих правоохоронців одержали подальшу нормативну конкретизацію в інших міжнародних документах.

Подібна спрямованість міжнародних поліцейських стандартів простежується й у зарубіжній науковій літературі. Зокрема, Т. Боканіала, аналізуючи Європейський кодекс поліцейської етики та передумови його формування, звертає увагу на домінування у міжнародному регулюванні поліцейської діяльності правозахисної складової, пов'язаної насамперед із забезпеченням індивідуальних свобод і безпеки громадян, захистом основоположних прав особи та недопущенням свавільного чи незаконного втручання з боку поліції [132, p. 5–6]. *Зазначена позиція додатково*

підтверджує зроблений нами висновок про те, що безпека самого поліцейського тривалий час не становила центрального предмета міжнародних стандартів поліцейської діяльності.

Подальшого розвитку відповідні міжнародні стандарти набули в Основних принципах застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку, прийнятих Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками у 1990 р. На відміну від проаналізованого автором цього дослідження Кодексу поведінки 1979 р., в Основних принципах питання професійної безпеки працівників правоохоронних органів набуває більш виразного нормативного змісту.

Показовим у цьому аспекті є вже положення преамбули, в якій «загроза життю і безпеці посадових осіб по підтриманню правопорядку повинна розглядатися як загроза стабільності суспільства в цілому». Тим самим безпека правоохоронця виводиться за межі його індивідуального професійного інтересу та набуває суспільного значення, що кореспондує із запропонованим у цьому дослідженні розумінням особистої безпеки поліцейського як необхідної умови належного функціонування правоохоронної системи.

Найбільш предметно відповідну концепцію деталізовано в пункті 2 коментованого міжнародного документу, яким урядам та правоохоронним органам рекомендовано формувати якомога ширший спектр засобів і забезпечувати правоохоронців різними видами зброї та боєприпасів, що дозволяють диференціювати застосування сили залежно від конкретної ситуації. «У їх число входить розробка нейтралізуючих видів зброї, що не призводять до смерті, застосовуваної в належних ситуаціях, з метою все більшого звуження сфери використання засобів, здатних убити або поранити». Цим же пунктом передбачено можливість оснащення правоохоронців засобами самозахисту – щитами, шоломами, бронежилетами та броньованими транспортними засобами. У взаємозв'язку із пунктами 4 і 5, які вимагають, наскільки це можливо, використовувати ненасильницькі засоби до застосування сили та мінімізувати шкоду і тілесні ушкодження, у разі неминучості її

застосування, зазначені приписи дозволяють простежити залежність між належною захищеністю поліцейського та можливістю обирати менш небезпечну модель професійної поведінки.

Однак, подальший аналіз Основних принципів дозволив встановити, що безпосереднього нормативного вираження особиста безпека правоохоронця набуває у пунктах 9, 15 і 16 цього міжнародного документа.

Зокрема, пункт 9 допускає застосування вогнепальної зброї, зокрема, для самозахисту або захисту інших осіб від неминучої загрози смерті чи тяжкого тілесного ушкодження. Пункт 15 пов'язує можливість застосування сили щодо осіб, які перебувають під вартою або затримані, зокрема, із виникненням загрози особистій безпеці, а пункт 16 допускає застосування вогнепальної зброї у відносинах із такими особами у випадку самозахисту або захисту інших осіб від безпосередньої загрози смерті чи тяжкого ушкодження. *Отже, на відміну від Кодексу 1979 р., Основні принципи вже безпосередньо визнають самозахист і особисту безпеку поліцейського юридично значущими обставинами, здатними впливати на вибір ним примусових заходів впливу.*

Разом із цим, зміст наведених положень виявляє певну обмеженість міжнародного підходу до особистої безпеки поліцейського. Навіть передбачаючи засоби індивідуального захисту, професійну підготовку та право на самозахист, Основні принципи розглядають їх переважно крізь призму регулювання застосування сили та вогнепальної зброї. Показово, що забезпечення щитами, шоломами, бронежилетами та захищеним транспортом, що закріплено в пункті 2 Основних принципів, пов'язується, насамперед, із метою мінімізації необхідності застосування вогнепальної зброї, а не формулюється як самостійний обов'язок держави щодо забезпечення професійної безпеки поліцейського. Відтак, особиста безпека у цьому документі ще не утворює цілісного предмета міжнародного правового регулювання, а виступає переважно функціональною передумовою безпечного, необхідного та пропорційного застосування поліцейського примусу.

Необхідність ширшого сприйняття професійної безпеки поліцейського обґрунтовує A. C. Achim, який, досліджуючи проблеми управління ризиками в поліцейській діяльності, розглядає безпеку та охорону здоров’я на роботі «occupational safety and health», не як сукупність окремих захисних заходів, а у взаємозв'язку із системним ризик-орієнтовним менеджментом «risk management». У цьому зв’язку, науковець наголошує, що управління ризиками є необхідним для виявлення потенційних загроз поліцейській діяльності та забезпечення їх належного контролю, а ефективна модель управління ризиками повинна дозволяти поліцейській організації завчасно встановлювати обставини, здатні перешкоджати досягненню її цілей, і запроваджувати заходи щодо недопущення їх реалізації [129, p. 1671–1673].

Проте, безсумнівною перевагою Основних принципів є закріплення положень, які дозволяють розглядати особисту безпеку поліцейського ширше за її суто фізичний вимір. Так, пункт 18 цього міжнародного документу покладає на держави та правоохоронні органи обов'язок забезпечувати належний відбір правоохоронців з урахуванням їх моральних, психологічних і фізичних якостей, безперервну професійну підготовку та періодичну перевірку придатності до виконання відповідних функцій; разом з тим, пунктом 19 передбачено спеціальну підготовку та перевірку професійної компетентності щодо застосування сили, а допуск до носіння вогнепальної зброї пов'язує із проходженням спеціального навчання. Нарешті, пункт 21 вимагає забезпечити доступність психологічної допомоги для правоохоронців, які брали участь у ситуаціях застосування сили та вогнепальної зброї.

Комплексність професійних загроз підтверджують і результати сучасних емпіричних досліджень. Так, С. Пуар’є, Н. Аллар-Годро, П. Жандрон, Ж. Уль та Ф. Трюдо, дослідивши проблеми охорони здоров’я, безпеки та благополуччя працівників правоохоронних органів «occupational health, safety and wellness», установили, що професійна безпека правоохоронця не обмежується ризиком фізичного травмування, а охоплює взаємопов'язані проблеми фізичного здоров'я, психологічного благополуччя та організації професійної діяльності

[148, p. 34–35]. Отримані авторами результати підтверджують доцільність розгляду особистої безпеки поліцейського як багатокомпонентної категорії, забезпечення якої не може бути зведене виключно до засобів фізичного самозахисту. Співзвучні висновки містяться й у працях інших дослідників [125, с. 264; 153].

Таким чином, Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку демонструють поступовий перехід від сприйняття правоохоронця виключно як суб'єкта, відповідального за безпеку інших осіб, до визнання необхідності забезпечення його власної фізичної та психологічної захищеності. Проте, відповідні гарантії залишаються фрагментарними та функціонально підпорядкованими основному предмету документа – установленню міжнародних стандартів застосування сили та вогнепальної зброї.

Іншими словами, в коментованому міжнародному правовому акті відсутня цілісна модель управління професійними ризиками, яка б охоплювала: а) виявлення та оцінювання ризиків, які виникають в професійній діяльності поліцейського; б) обов'язки керівників щодо мінімізації існуючих небезпек; в) діяльність керівників щодо організації безпечних умов проходження служби; а також г) системний контроль за станом професійної безпеки правоохоронців. Це дає підстави стверджувати, що міжнародно-правове розуміння особистої безпеки поліцейського на цьому етапі набуває окремих нормативних ознак, проте ще не формується як самостійний комплексний напрям правового регулювання.

До близького за змістом висновку доходить К. Мейг'ю, яка за результатами узагальнення міжнародних досліджень професійної безпеки поліцейських наголошує, що охорона їх здоров'я та безпеки є фундаментальною передумовою належної оперативної поліцейської діяльності. Авторка звертає увагу на те, що значна частина травм, захворювань і випадків загибелі поліцейських має прогнозований характер, а знання типових небезпечних

ситуацій і чинників ризику створює можливість завчасного запровадження відповідних превентивних стратегій [141, p. 1–2].

Також, в контексті цього дослідження, варто зосередити увагу на положеннях Європейського кодексу поліцейської етики, в нормах якого питання особистої безпеки поліцейського набули більш предметного нормативного вираження. Характерною особливістю зазначеного міжнародно-правового акту, в порівнянні з проаналізованими стандартами ООН, виступає більш широке розуміння умов належного здійснення поліцейської діяльності: його положення визначають не лише межі реалізації поліцейськими владних повноважень, а й засади організації поліцейських органів (пп. 12–17), вимоги до професійної підготовки поліцейських (пп. 26–30), права поліцейського персоналу (п. 31), належні умови проходження служби та соціальне забезпечення поліцейських (пп. 32–34), а також гарантії їх захисту від безпідставних звинувачень у зв'язку з виконанням службових обов'язків (п. 35).

При цьому, яскравим проявом зосередження норм зазначеного міжнародно-правового акту на закріпленні правового становища поліцейського, є окремий розділ D Кодексу «Права персоналу поліції», який безпосередньо присвячено правовому статусу працівників поліції. Аналіз правових норм, закріплених у наведеному розділі дозволяє розглядати поліцейського не лише як суб'єкта забезпечення прав і безпеки інших осіб, а й як самостійного носія прав та гарантій, пов'язаних зі специфічним характером його професійної діяльності.

Водночас, ключове значення для предмета цього дослідження має пункт 32 Кодексу, відповідно до якого персонал поліції повинен максимально повно користуватися соціальними та економічними правами як державні службовці. Поряд із правом на об'єднання у представницькі організації, належну оплату праці та соціальне забезпечення, цим пунктом передбачено право поліцейського персоналу на «спеціальні заходи щодо охорони здоров'я та забезпечення безпеки, з урахуванням специфіки роботи поліції». На нашу думку, зазначене положення є принципово важливим для визначення

міжнародно-правових витоків забезпечення особистої безпеки поліцейського, оскільки вперше серед проаналізованих документів необхідність застосування спеціальних заходів безпеки пов'язується не з конкретною ситуацією, пов'язаною із застосуванням сили, здійсненням затримання працівником поліції, відбиттям раптового нападу чи іншого безпосереднього ризику, а із особливим характером поліцейської професійної діяльності.

Не менш вагомими, у цьому аспекті, є положення пунктів 26–29 Кодексу, присвячених професійній підготовці поліцейського персоналу. Зокрема, пункт 26 вимагає розвивати поліцейську підготовку відповідно до цілей поліції та на основі фундаментальних цінностей демократії, верховенства права і захисту прав людини; пункт 28 передбачає продовження первинної підготовки регулярним навчанням у процесі служби, а за необхідності — спеціалізованою, управлінською та керівною підготовкою. Особливого значення набуває пункт 29, відповідно до якого практична підготовка щодо застосування сили та встановлених для цього обмежень має бути включена до поліцейської підготовки на всіх рівнях. З позиції особистої безпеки наведені приписи дозволяють розглядати професійну підготовку як постійний превентивний засіб зниження ризиків, що супроводжують виконання поліцейських повноважень, хоча безпосередньо такої функції Кодекс їй не надає.

Попри істотне наближення положень Європейського кодексу поліцейської етики до комплексного розуміння особистої безпеки поліцейського, відповідні нормативні орієнтири залишаються розосередженими між різними напрямами регулювання поліцейської діяльності. Так, пункт 32 безпосередньо закріплює право поліцейського персоналу на спеціальні заходи з охорони здоров'я та забезпечення безпеки, обумовлені специфікою поліцейської діяльності, тоді як положення щодо професійної підготовки, застосування сили, соціального забезпечення та інших чинників професійної захищеності регламентуються Кодексом відокремлено. Проблемним у цьому аспекті є не відсутність деталізації відповідних заходів, що закономірно належить до компетенції національного законодавця, а відсутність їх

концептуального об’єднання навколо категорії професійної безпеки поліцейського. Унаслідок цього безпека персоналу визнається самостійною цінністю та правом поліцейського, однак ще не постає як цілісний напрям організації поліцейської діяльності, що поєднує попередження професійних ризиків, підготовку персоналу, належне оснащення, захист здоров’я та реагування на наслідки небезпечних службових ситуацій.

Обґрунтованість системного бачення професійної безпеки підтверджується й дослідженнями травматизму працівників правоохоронних органів. Зокрема, Г. М. Тісман, С. Конда, С. Дж. Вурцельбахер, С. Дж. Нейбер та В. Р. Еттвуд за результатами аналізу професійних травм і захворювань правоохоронців за 2001–2019 рр., констатують поширеність професійного травматизму серед працівників правоохоронних органів та його здатність негативно впливати не лише на окремого поліцейського, але й на спроможність поліцейського підрозділу виконувати покладені на нього функції [155, p. 1079–1081]. *У цьому аспекті, професійна безпека набуває не лише індивідуального, а й організаційного значення, що об'єктивно вимагає її врахування у системі управління поліцейською діяльністю*. Аналогічні висновки щодо стійкої тенденції зростання кількості нападів на поліцейських і пов’язаного з ними травматизму обґрунтовують й інші зарубіжні дослідники [154, p. 503; 135, p. 211; 133, p. 397; 152, p. 3].

Отже, за результатами узагальнення положень міжнародних нормативно-правових актів у сфері поліцейської діяльності, ***запропоновано авторське розуміння міжнародних стандартів забезпечення особистої безпеки поліцейського*** *як системи взаємопов’язаних нормативно-правових актів, що визначають вимоги до створення безпечних умов здійснення поліцейської діяльності, та спрямовані на збереження життя і здоров’я поліцейського, шляхом правової регламентації його професійної поведінки, належної професійної підготовки й оснащення, попередження та мінімізації професійних ризиків, а також забезпечення фізичної і психологічної захищеності працівника поліції.*

На підставі ретроспективного аналізу міжнародно-правового регулювання поліцейської діяльності ***виокремлено три послідовні етапи становлення підходів до забезпечення особистої безпеки поліцейського****, до числа яких належать: а) правозахисний, для якого характерне переважне сприйняття поліцейського як суб'єкта забезпечення прав, свобод і безпеки інших осіб; б) функціонально-безпековий, у межах якого власна безпека правоохоронця набуває юридичного значення, у зв'язку з реалізацією права на самозахист, застосуванням сили та вогнепальної зброї, належним оснащенням і професійною підготовкою; в) професійно-безпековий, що характеризується визнанням поліцейського самостійним носієм права на охорону здоров'я, професійну безпеку та спеціальні заходи захисту, необхідність яких обумовлена особливим характером поліцейської діяльності.*

На основі систематизації міжнародних стандартів поліцейської діяльності ***визначено структуру міжнародно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського****, яка охоплює п'ять взаємопов'язаних компонентів: правовий – визначає нормативні межі та безпечні моделі професійної поведінки поліцейського, зокрема під час застосування сили та вогнепальної зброї; підготовчий – охоплює професійний відбір, первинну й безперервну підготовку та підтримання готовності до дій в умовах ризику; матеріально-технічний – передбачає належне оснащення, озброєння та забезпечення засобами індивідуального захисту; превентивний – спрямований на виявлення, оцінювання, попередження та мінімізацію професійних ризиків; медико-психологічний – охоплює охорону фізичного і психічного здоров'я поліцейського та надання необхідної допомоги після виконання завдань, пов'язаних із підвищеним професійним ризиком*.

У той же час, практичне втілення міжнародно-правових стандартів відбувається на внутрішньодержавному рівні, шляхом їх конкретизації у законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах, що визначають організаційно-правові засади поліцейської діяльності та механізми забезпечення професійної безпеки поліцейських.

Вважаємо за доцільне розпочати аналіз внутрішньодержавного законодавства з досвіду Федеративної Республіки Німеччини, у правовому полі якої регулювання адміністративно-правових засад забезпечення особистої безпеки поліцейського становить особливий інтерес для дослідження. Характерною рисою німецької моделі є включення поліцейської служби до загальної системи професійної безпеки та охорони здоров'я, з одночасним урахуванням особливого характеру виконання правоохоронних функцій. Базовим нормативним актом у цій сфері виступає Закон про охорону праці (Arbeitsschutzgesetz – ArbSchG) від 7 серпня 1996 р. [138], яким імплементовано, зокрема, положення Директиви Ради 89/391/ЄЕС [24, с. 1].

Так, § 1 цього Закону визначає його метою забезпечення та покращення безпеки і охорони здоров'я працівників під час роботи, а § 2 прямо відносить до кола працівників, на яких поширюються його положення, державних службовців (Beamtinnen und Beamte), до числа яких належать і поліцейські.

Особливого значення для предмета цього дослідження також набувають норми, закріплені у § 20 ArbSchG, який безпосередньо враховує специфіку поліцейської діяльності. Примітно, що його частина друга допускає можливість повного або часткового незастосування окремих положень Закону до певних видів діяльності федеральної поліції, якщо цього імперативно вимагають публічні інтереси, зокрема «необхідність підтримання або відновлення публічної безпеки». Принципово важливим є й те, що таке виключення не означає відмови від охорони праці: нормативним актом, яким установлюється відповідне відступлення, одночасно має бути визначено, яким іншим способом забезпечуватимуться безпека та охорона здоров'я працівників, з урахуванням цілей Закону.

Коментовані вище нормативні приписи демонструють принципово важливу рису німецької моделі правового регулювання особистої безпеки поліцейського: особливий характер поліцейської служби може обумовлювати відступ від загальних правил професійної безпеки, але не допускає усунення

самого обов'язку держави забезпечувати належний рівень захисту поліцейського.

Наведена конструкція певною мірою перегукується з українським законодавством. Зокрема, Закон України «Про охорону праці» [93] також установлює загальний обов'язок роботодавця створювати безпечні умови праці та поширює свої положення на осіб, які використовують найману працю, і працівників. Наприклад, відповідно до статті 4 коментованого законодавчого акту, «державна політика в галузі охорони праці … спрямована на створення належних, безпечних і здорових умов праці, запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням».

Проте, в українському законодавстві відсутня норма, аналогічна нормі, закріпленій у § 20 ArbSchG, яка б безпосередньо визначала співвідношення загального режиму охорони праці зі специфічними умовами поліцейської служби та одночасно вимагала компенсаційного механізму безпеки у випадку відступу від загальних правил. У цьому аспекті, німецький досвід становить інтерес не стільки через запровадження додаткових пільг для поліцейського, скільки через нормативне закріплення принципу, за яким службова необхідність не може бути самостійною підставою для зниження рівня професійної захищеності.

Системність німецького підходу особливо виразно проявляється на рівні організації робочого часу поліцейських. Наприклад, у землі Північний Рейн-Вестфалія діє спеціальна Постанова про робочий час поліцейських-виконавців (Arbeitszeitverordnung Polizei – AZVOPol) від 5 травня 2017 р. [156]. Відповідно до § 3 коментованого законодавчого акту, середня тривалість робочого тижня поліцейського становить 41 годину, максимальна – 48 годин, з урахуванням понаднормової роботи, а тривалість щоденної роботи, як правило, не повинна перевищувати десяти годин; відступ від цього правила допускається лише за наявності службової необхідності та за умови забезпечення належного захисту здоров'я. §§ 6–7 установлюють мінімальну тривалість перерв та одинадцятигодинний безперервний щоденний відпочинок.

Натомість, на відміну від німецького законодавства, яке на рівні спеціального нормативного регулювання встановлює максимальну тривалість служби, мінімальні періоди відпочинку та обмеження щодо організації послідовних і нічних змін поліцейських, Закон України «Про Національну поліцію» [91] не визначає безпосередньої максимальної тривалості щоденного службового часу поліцейського. Зокрема, стаття 91 Закону закріплює п’ятиденний робочий тиждень та особливі режими несення служби, тоді як конкретний розподіл службового часу віднесено до розпорядку дня, що затверджується керівником відповідного органу, закладу чи установи поліції.

Ще більш показовим є § 19 AZVOPol, яким визначено спеціальні вимоги до організації змінної служби поліцейських. Зокрема, обмежується кількість послідовних змін і нічних чергувань, установлюються вимоги до тривалості зміни та періодів відпочинку, а при формуванні моделей змінної служби прямо вимагається враховувати наукові дані у сфері організації праці та медицини праці щодо гуманного й безпечного облаштування трудового процесу.

Отже, професійний ризик у німецькому поліцейському праві цілком обґрунтовано, на нашу думку, пов’язується не лише із безпосередньою загрозою нападу на працівника поліції, застосуванням зброї, спецзасобів, фізичної сили чи іншою екстремальною подією, а й із режимом роботи, обсягом накопичення втоми, специфікою нічних чергувань та достатністю часу для фізіологічного відновлення працівника поліції.

У порівнянні з українською моделлю зазначене виявляє певну відмінність у нормативних акцентах. Закон України «Про Національну поліцію» достатньо детально врегульовує гарантії професійної діяльності поліцейського та підстави й порядок проходження професійного навчання, а стаття 72 включає до його структури службову підготовку, з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю службової діяльності.

Крім того, наказом МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України» [81], тактична підготовка безпосередньо

пов’язується з готовністю поліцейського до дій у ситуаціях різних ступенів ризику.

Проте, нормативна конструкція забезпечення особистої безпеки поліцейського в Україні переважно зосереджена на його професійній готовності, правових гарантіях та спеціальних заходах захисту. У той же час, такі чинники, як режим несення служби, накопичена втома, тривалість послідовних нічних змін та організація відновлення працездатності, не інтегровані настільки ж виразно у спеціальне поліцейське регулювання як самостійні елементи системи професійної безпеки.

Звідси корисним для удосконалення національної моделі видається не механічне запозичення встановлених у Німеччині часових нормативів, а сам принцип нормативного врахування фізіологічних та організаційних професійних ризиків поліцейської служби. Його реалізація могла б передбачати закріплення на відомчому рівні нормативних актів обов’язку керівників враховувати під час планування змінної служби: накопичення професійної втоми; кількість послідовних нічних чергувань; тривалість відновлювального періоду; та результати медико-професійного оцінювання стану персоналу як чинники особистої безпеки поліцейського.

Дещо інший підхід до нормативного забезпечення професійної безпеки поліцейських сформовано у Французькій Республіці, де відповідні відносини регулюються у межах загальної системи охорони здоров’я та безпеки державних службовців із поширенням її основних вимог на персонал поліції. Нормативною основою зазначеної системи виступає Декрет № 82-453 від 28 травня 1982 р. про гігієну та безпеку праці, а також медичну профілактику на державній службі [134]. Відповідно до статті 3 цього Декрету, в органах та установах державної служби застосовуються правила охорони здоров’я і безпеки, встановлені книгами I–V частини IV Трудового кодексу Франції, з можливістю визначення особливого порядку їх реалізації, обумовленого специфічними умовами функціонування відповідних органів та установ.

Особливий інтерес, у контексті цього дослідження, становить стаття 2-1 зазначеного Декрету, відповідно до якої «керівники служб у межах наданих їм повноважень зобов'язані забезпечувати безпеку та охорону здоров'я працівників, які перебувають під їх керівництвом». Зазначена нормативна конструкція дозволяє виокремити важливу особливість французької моделі: професійна безпека працівника публічної служби розглядається не лише як сукупність належних йому гарантій, а й як конкретизований управлінський обов'язок керівника органу поліції. Відповідно, відповідальність за створення безпечних умов професійної діяльності нормативно переноситься з площини особистої «обачності» працівника до сфери організації та управління службовою діяльністю.

Системність зазначеного підходу посилюється положеннями статті 4 Декрету № 82-453, яка передбачає функціонування інституту помічників із профілактики, а за необхідності – радників із профілактики професійних ризиків. Зазначені суб'єкти публічного адміністрування утворюють відповідну мережу превентивного забезпечення особистої безпеки поліцейського, причому помічники з профілактики становлять її найближчий до працівників поліції рівень. Отже, французька модель доповнює персональний обов'язок керівника інституційним механізмом професійної профілактики, що дозволяє розглядати попередження ризиків, які виникають у поліцейській діяльності, як постійну адміністративну функцію, а не лише як реагування на вже реалізовану загрозу.

У порівнянні з українським законодавством, французька модель, становить особливий інтерес. Закон України «Про Національну поліцію» закріплює гарантії професійної діяльності поліцейського, визначає засади його професійного навчання, службового часу, соціального та правового захисту тощо. *Однак, нормативна конструкція забезпечення особистої безпеки поліцейського в Україні значною мірою залишається розосередженою між різними інститутами поліцейської служби, а саме: у контексті закріплення гарантій професійної діяльності поліцейського, включаючи забезпечення належних умов виконання службових обов'язків та можливість використання*

спеціальних засобів для забезпечення власної безпеки (ст. 62 Закону України «Про Національну поліцію»); шляхом установлення системи професійного навчання поліцейських, складовою якої є службова підготовка як система заходів, спрямованих на закріплення та оновлення необхідних знань, умінь і навичок з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю службової діяльності (ст. 72); під час регламентації службового часу і часу відпочинку поліцейських, у тому числі проходження служби у святкові та вихідні дні, позмінно, з нерівномірним графіком та в нічний час (ст. 91); у межах правового регулювання медичного забезпечення та медичного обслуговування поліцейських (ст. 95); а також через систему соціальних гарантій, пов'язаних із загибеллю, пораненням, травмуванням або втратою працездатності поліцейського внаслідок виконання службових обов'язків (ст. 97 Закону).

Отже, український законодавець фактично регламентує окремі складові особистої безпеки поліцейського, однак здійснює це через відносно самостійні правові інститути – професійні гарантії, службову підготовку, режим службового часу, медичне забезпечення та соціальний захист. На відміну від розглянутої французької моделі, зазначені елементи не об'єднані єдиною нормативною конструкцією професійної безпеки, у центрі якої перебували б попередження професійних ризиків та конкретизований обов'язок керівника органу чи підрозділу поліції щодо їх виявлення, оцінювання та мінімізації.

З іншого боку, на відміну від французького підходу, у спеціальному поліцейському законодавстві України не сформульовано настільки виразного персоніфікованого управлінського обов'язку керівника щодо забезпечення безпеки та охорони здоров'я підлеглого персоналу як окремого напряму організації служби.

З огляду на це, цінність французького досвіду для України полягає не стільки у запозиченні окремих організаційних структур, скільки у можливості розвитку управлінського компонента забезпечення особистої безпеки поліцейського. Його зміст доцільно пов'язувати з нормативним визначенням

обов'язків керівників органів і підрозділів поліції щодо виявлення та оцінювання професійних ризиків, організації превентивних заходів, контролю безпечності умов несення служби та своєчасного усунення факторів, здатних створювати загрозу життю і здоров'ю поліцейських.

Відмінну від розглянутих європейських моделей концепцію забезпечення особистої безпеки поліцейських сформовано у Сполучених Штатах Америки, де відповідна проблематика одержала розвиток у межах комплексного напряму, який отримав назву «безпека та професійне благополуччя поліцейських» (Officer Safety and Wellness), що поєднує питання фізичної захищеності правоохоронців, охорони їх психічного здоров'я, попередження професійного травматизму, протидії стресу та професійному виснаженню, мінімізації негативного впливу змінного режиму роботи, належної професійної підготовки й формування безпечного організаційного середовища. Нормативного закріплення психологічний компонент професійної безпеки правоохоронців у США набув із прийняттям Закону «Про психічне здоров'я та благополуччя працівників правоохоронних органів 2017 р.» (Law Enforcement Mental Health and Wellness Act of 2017), який набув статусу федерального закону 10 січня 2018 р. (Public Law 115–113) [94, p. 2276].

Принциповою особливістю цього законодавчого акту є виокремлення психічного здоров'я та психологічного благополуччя правоохоронців у самостійний напрям державної політики, реалізація якого не обмежується наданням допомоги після виникнення негативних наслідків професійної діяльності, а охоплює превентивні, організаційні, наукові та інформаційні заходи.

Зокрема, розділ 2 коментованого законодавчого акту передбачив можливість використання коштів федеральної програми Community Oriented Policing Services для створення у правоохоронних органах пілотних програм взаємної психологічної підтримки (peer mentoring mental health and wellness pilot programs). Розділом 3 цього ж Закону на Генерального прокурора США у взаємодії з Міністром охорони здоров'я та соціальних служб покладено

обов’язок розробляти ресурси для ознайомлення фахівців у сфері психічного здоров’я зі специфікою культури правоохоронних органів та доказовими методами терапії психічних розладів, характерних для правоохоронців. *Отже, законодавець виходить із того, що ефективність психологічної допомоги поліцейському залежить не лише від її доступності, а й від урахування специфіки професійного середовища, в якому виникають відповідні ризики.*

Ще більш показовими, для визначеного в цьому підрозділі дисертації напряму наукового пошуку, є норми розділу 4 коментованого законодавчого акту. Ними передбачено оцінювання ефективності кризових телефонних ліній для правоохоронців, дослідження доцільності щорічної перевірки психічного здоров’я працівників поліції, вивчення потреб федеральних правоохоронців у сфері mental health and wellness, а також можливостей розширення програм взаємної підтримки. Окремою вимогою встановлено забезпечення конфіденційності участі поліцейських у відповідних програмах.

У цьому контексті, також показовим є той факт, що Національний інститут юстиції США до чинників, здатних негативно впливати на безпеку та ефективність діяльності правоохоронців, поряд з очевидними загрозами збройного насильства відносить менш помітні професійні ризики, зокрема втому та проблеми психічного здоров’я. Необхідність дослідження і забезпечення психічного здоров’я та благополуччя правоохоронців закріплено також у § 2(b)(2), § 4(1)(C) та § 4(2) Закону «Про психічне здоров’я та благополуччя працівників правоохоронних органів» [146].

Представляється, що суттєвою перевагою американського підходу для цілей цього дослідження є розширене законодавче тлумачення джерел професійної небезпеки. Іншими словами, особиста безпека працівника правоохоронного органу не обмежується захистом від збройного нападу, фізичного травмування або інших безпосередніх загроз під час виконання працівником поліції службових обов’язків. До системи професійних ризиків включаються також тривалі та змінні режими роботи, дефіцит сну, професійний і організаційний стрес, психологічні наслідки критичних подій та інші чинники,

здатні знижувати спроможність поліцейського безпечно виконувати покладені на нього завдання.

Дослідження, проведені за підтримки Національного інституту юстиції США, засвідчують зв'язок поліцейської служби за ротаційним графіком і впливу критичних інцидентів із виникненням комплексних проблем фізичного, психологічного та поведінкового здоров'я правоохоронців [142, p. 357; 143, p. 192].

Порівняння зазначених положень американського законодавства із законодавством України засвідчує відмінність передусім у рівні нормативної спеціалізації психологічного компонента особистої безпеки поліцейського. Окремі його елементи закріплені Законом України «Про Національну поліцію», а саме: частиною 1 статті 50 передбачено проходження кандидатом на службу психофізіологічного обстеження з метою визначення стану його здоров'я; стаття 72 відносить до системи професійного навчання службову підготовку, спрямовану на закріплення та оновлення необхідних поліцейському знань, умінь і навичок з урахуванням оперативної обстановки, специфіки та профілю його службової діяльності; частиною 1 статті 95 поліцейським гарантується безоплатне медичне забезпечення у закладах охорони здоров'я МВС України, а частина 9 цієї статті зобов'язує їх щороку проходити комплексний медичний огляд та передбачає можливість проведення за необхідності цільових медичних оглядів, психофізіологічних обстежень і тестувань.

Більш предметно відповідні відносини врегульовано на відомчому рівні Порядком організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, затвердженим наказом МВС України від 06 лютого 2019 р. № 88 [86]. Уже в пункті 2 розділу І зазначеного Порядку система психологічного забезпечення визначена як комплекс заходів, спрямованих, серед іншого, на запобігання впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності та збереження фізичного і психічного здоров'я.

Подальшу конкретизацію зазначені положення отримують у розділі IV Порядку, яким передбачено надання психологічної допомоги працівникам поліції після значних психогенних навантажень, перебування в екстремальних ситуаціях, застосування вогнепальної зброї, отримання поранень, а також надання кризової психологічної допомоги особам, які постраждали внаслідок злочинів, терористичних актів та збройної агресії. Розділом VI Порядку передбачено формування групи психологічної підтримки та допомоги, до якої включаються, зокрема, особи з ознаками гострої стресової реакції після виконання службових завдань в екстремальних ситуаціях та ознаками посттравматичного стресового розладу.

Отже, чинне відомче регулювання вже містить окремі елементи психологічного реагування на наслідки критичних службових подій, однак переважно пов'язує застосування спеціальних заходів із виявленими негативними психологічними проявами, а не із самим фактом перебування поліцейського під впливом визначеної категорії психотравмуючих професійних чинників.

Разом із тим, наведені норми лише засвідчують фрагментарність правового регулювання, що не дозволяє констатувати сформованість у національному поліцейському законодавстві цілісної системи превентивного психологічного забезпечення, співмірної за рівнем нормативної спеціалізації з американською моделлю.

Наразі Постановою Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 р. № 577 затверджено перелік медичних психіатричних протипоказань щодо виконання окремих видів діяльності (робіт, професій, служби), що можуть становити безпосередню небезпеку для особи або оточуючих [79], а наказом Міністерства охорони здоров'я України від 18 квітня 2022 р. № 651 урегульовано порядок проведення попередніх, періодичних та позачергових психіатричних оглядів, у тому числі на предмет вживання психоактивних речовин [87]. Проте, зазначене регулювання має загальний характер і не враховує повною мірою специфіку професійних психоемоційних ризиків, які

виникають в діяльності працівників поліції під час виконання поліцейських повноважень.

Зокрема, поза межами спеціального правового регулювання залишається порядок проведення психіатричного огляду поліцейського не лише в межах медичного огляду чи процедур визначення придатності до подальшого проходження служби, а й безпосередньо у зв'язку з виконанням ним поліцейських повноважень, що супроводжувалися впливом психотравмуючих чинників. Зокрема, не встановлено спеціального механізму направлення поліцейського на відповідний огляд після застосування ним вогнепальної зброї, участі у збройному зіткненні, перебування під обстрілом, документування наслідків масової загибелі людей, участі у стабілізаційних заходах на деокупованих територіях чи інших критичних службових подіях, здатних істотно впливати на його психічне здоров'я.

Отже, на відміну від американської моделі, нормативна конструкція психіатричного огляду поліцейських в Україні орієнтована переважно на встановлення придатності особи до відповідного виду професійної діяльності та виявлення медичних протипоказань, тоді як сам факт виконання поліцейським особливо психотравмуючого службового завдання не виокремлений як самостійна юридично значуща підстава для ініціювання спеціальної процедури оцінювання стану його психічного здоров'я.

Таким чином, підбиваючи підсумки цього дослідження, варто зробити наступні висновки.

1. На основі узагальнення досвіду Федеративної Республіки Німеччини обґрунтовано доцільність удосконалення правового регулювання службового часу поліцейських як самостійного організаційного чинника забезпечення їх особистої безпеки. Встановлено, що німецька модель передбачає нормативне врахування тривалості робочої зміни, несення служби у нічний час, достатності міжзмінного відпочинку та професійної втоми як факторів, здатних впливати на здоров'я і безпечність виконання поліцейських функцій. З огляду на це, ***запропоновано доповнити статтю 91 Закону України «Про***

Національну поліцію» *положенням про обов'язкове врахування під час установлення позмінного, нерівномірного графіка та служби в нічний час тривалості й інтенсивності службового навантаження, кількості послідовних нічних змін, накопичення професійної втоми та необхідності належного відновлення працездатності поліцейського.*

2. За результатами дослідження досвіду Французької Республіки аргументовано необхідність нормативного закріплення управлінської відповідальності за забезпечення особистої безпеки поліцейського через персоніфікацію відповідних обов'язків керівника органу (підрозділу) Національної поліції. Французька модель засвідчує доцільність розгляду попередження професійних ризиків не лише як елемента охорони праці або сукупності гарантій працівника, а як постійної управлінської функції, що охоплює виявлення, оцінювання, мінімізацію ризиків та контроль безпечності умов проходження служби. З урахуванням цього, ***запропоновано доповнити статтю 62 Закону України «Про Національну поліцію» частиною 9-1*** *наступного змісту:*

«Керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції в межах наданих їм повноважень зобов'язані забезпечувати безпечні умови проходження служби підпорядкованими поліцейськими, організовувати виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків для їх життя і здоров'я, вживати заходів щодо попередження таких ризиків та здійснювати контроль за дотриманням установлених вимог особистої безпеки поліцейських. Порядок виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків у діяльності поліції визначається Міністерством внутрішніх справ України».

3. Вивчення досвіду Сполучених Штатів Америки дозволило обґрунтувати необхідність нормативного виокремлення післякризового психологічного оцінювання стану поліцейського як самостійного превентивно-відновлювального напряму забезпечення його особистої безпеки. На відміну від американської моделі Officer Safety and Wellness, в Україні психологічне та психіатричне забезпечення переважно пов'язане з професійним відбором,

медичними оглядами, визначенням придатності до служби та іншими плановими процедурами, тоді як виконання поліцейським завдання, пов'язаного з інтенсивним психотравмуючим впливом, недостатньо конкретизоване як самостійна підстава для спеціального оцінювання стану його психічного здоров'я.

З метою усунення виявленої прогалини ***запропоновано доповнити пункт 4 розділу VI Порядку, затвердженого наказом МВС України від 06.02.2019 № 88, новою підставою для проведення заходів психологічного забезпечення*** *– перебуванням поліцейського під впливом психотравмуючих чинників унаслідок критичної службової події, незалежно від наявності на момент первинного оцінювання зовнішніх ознак гострої стресової реакції. Розділ VI Порядку запропоновано також доповнити окремим пунктом, яким установити обов'язковість первинного психологічного оцінювання після таких подій, визначити його мету та можливі результати, які полягають у наданні психологічної підтримки чи допомоги, проведенні додаткових психодіагностичних і психокорекційних заходів, включенні до групи психологічної підтримки та допомоги або направленні до закладу охорони здоров'я*.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження теоретико-правових засад забезпечення особистої безпеки поліцейського сформульовано такі висновки.

1. Виокремлено три послідовні етапи розвитку наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського, а саме: індивідуально-тактичний, у межах якого безпека пов'язувалася переважно з підготовленістю та обережністю самого працівника; системно-організаційний, за якого вона почала розглядатися як результат взаємодії професійної підготовки, управління, правового регулювання та матеріально-технічного забезпечення; та новітній етап, характерний для сучасного стану розвитку особистої безпеки поліцейського як адміністративно-правового інституту, у межах якого акцент

зміщується на своєчасне виявлення, оцінювання і мінімізацію динамічних професійних загроз, зокрема зумовлених воєнним станом.

Запропоновано визначити особисту безпеку поліцейського як об'єкт адміністративно-правового регулювання, у якості нормативно визнаного і гарантованого державою динамічного стану захищеності життя, здоров'я, психофізіологічної цілісності, професійної працездатності та законних інтересів поліцейського від зовнішніх і внутрішніх загроз, за якого наявний професійний ризик знижено до прийнятного рівня, а працівник поліції зберігає здатність правомірно та ефективно виконувати поліцейські повноваження. До характерних ознак цього правового явища віднесено: 1) людиноцентричність, оскільки його основою є життя і здоров'я поліцейського; 2) публічно-службову зумовленість, адже загрози виникають у зв'язку з виконанням поліцейських повноважень; 3) комплексність, що передбачає поєднання правових, організаційних, тактичних, психологічних, інформаційних, медичних і матеріально-технічних засобів; 4) динамічність, зумовлену постійною зміною характеру небезпек; 5) розподіленість відповідальності між поліцейським, його керівниками, органами Національної поліції та державою; а також 6) безперервність забезпечення, яке має здійснюватися до, під час і після виконання небезпечного службового завдання.

2. Запропоновано концепцію особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта адміністративно-правового регулювання, що одночасно охоплює три взаємопов'язані складові, такі як: внутрішньоорганізаційну, пов'язану зі створенням безпечних умов проходження служби; функціональну, що передбачає нормативне регулювання безпечного виконання службових повноважень; та правозабезпечувальну, яка полягає у закріпленні адміністративно-правових гарантій особистої безпеки поліцейського.

За функціональним критерієм здійснено класифікацію адміністративних правовідносин у цій сфері на: а) превентивно-безпекові (спрямовані на прогнозування, попередження та мінімізацію професійних ризиків); б) організаційно-забезпечувальні (пов'язані зі створенням безпечних умов

проходження служби, професійною підготовкою та матеріально-технічним оснащенням); в) оперативно-захисні (пов'язані з безпосередньою реалізацією заходів захисту життя і здоров'я поліцейського); г) контрольно-наглядові (спрямовані на перевірку дотримання встановлених вимог безпеки) та д) гарантійно-відновлювальні (пов'язані з реалізацією державних гарантій захисту та відновленням належного рівня захищеності поліцейського).

Обґрунтовано багаторівневий характер нормативно-правового регулювання особистої безпеки поліцейського, у структурі якого розмежовано конституційний, загальнозаконодавчий, спеціально-законодавчий та відомчий рівні правового забезпечення. Аргументовано необхідність зміщення акценту в адміністративно-правовому дослідженні застосування поліцейських заходів примусу з виключно зовнішнього аспекту (правомірності владного впливу працівника поліції на особу), на двосторонню модель правового забезпечення, яка поряд із правами особи, щодо якої застосовуються поліцейські заходи примусу, ураховує й необхідність захисту життя та здоров'я самого працівника поліції.

3. За результатами узагальнення положень міжнародних нормативно-правових актів запропоновано авторське розуміння міжнародних стандартів забезпечення особистої безпеки поліцейського як системи взаємопов'язаних нормативно-правових актів, що визначають вимоги до створення безпечних умов здійснення поліцейської діяльності та спрямовані на збереження життя і здоров'я поліцейського шляхом правової регламентації його професійної поведінки, належної професійної підготовки й оснащення, попередження та мінімізації професійних ризиків, а також забезпечення фізичної і психологічної захищеності працівника поліції.

На підставі ретроспективного аналізу відповідного правового регулювання виокремлено три послідовні етапи становлення таких підходів, а саме: а) правозахисний, у межах якого поліцейський сприймався переважно як суб'єкт забезпечення прав, свобод і безпеки інших осіб; б) функціонально-безпековий, у межах якого власна безпека правоохоронця набула юридичного

значення, у зв'язку з реалізацією права на самозахист; та в) професійно-безпековий, що характеризується визнанням поліцейського самостійним носієм права на охорону здоров'я та професійну безпеку.

На основі узагальнення досвіду Федеративної Республіки Німеччини, Французької Республіки та Сполучених Штатів Америки обґрунтовано три конкретні пропозиції: доповнити статтю 91 Закону України «Про Національну поліцію» положенням про обов'язкове врахування тривалості й інтенсивності службового навантаження, кількості послідовних нічних змін та необхідності належного відновлення працездатності поліцейського під час планування позмінного, нерівномірного графіка та служби в нічний час; доповнити статтю 62 цього Закону частиною 9-1, якою на керівників органів (підрозділів) Національної поліції покладається обов'язок забезпечувати безпечні умови проходження служби підпорядкованими поліцейськими, організовувати виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків для їх життя і здоров'я; а також доповнити пункт 4 розділу VI Порядку, затвердженого наказом МВС України від 06.02.2019 № 88, новою підставою для проведення заходів психологічного забезпечення – перебуванням поліцейського під впливом психотравмуючих чинників унаслідок критичної службової події.

РОЗДІЛ 2 МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

2.1. Система суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського

Забезпечення особистої безпеки поліцейського, як самостійний напрям адміністративно-правового впливу, об'єктивно передбачає існування певного кола суб'єктів, наділених відповідною компетенцією щодо створення, підтримання та відновлення належного рівня захищеності життя і здоров'я поліцейського під час проходження ним служби в органах (підрозділах) Національної поліції. Множинність професійних ризиків поліцейської діяльності, різна природа джерел їх виникнення та необхідність застосування неоднорідних засобів їх попередження й мінімізації виключають можливість зосередження поліцейських повноважень у межах компетенції одного органу (підрозділу) Національної поліції чи посадової особи.

Відтак, суб'єктна складова механізму забезпечення особистої безпеки поліцейського формується як система взаємопов'язаних носіїв публічно-владних та організаційно-розпорядчих повноважень, діяльність яких спрямована на нормативне регулювання, організацію служби, професійну підготовку, матеріально-технічне, медичне і психологічне забезпечення, контроль та безпосереднє управління професійними ризиками, які імовірно виникають у службовій діяльності працівників поліції.

Отже, першочерговим завданням, яке потребує вирішення у цьому підрозділі дисертації, має стати визначення поняття суб’єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського та встановлення критеріїв, за якими відповідний орган, підрозділ чи посадова особа можуть бути віднесені до системи таких суб’єктів.

Вирішення питання про сутність суб’єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського передбачає звернення до сформованих в адміністративно-правовій доктрині підходів щодо розуміння суб’єктів публічного адміністрування, аналіз яких свідчить про те, що відповідна

категорія залишається дискусійною як у частині визначення її змісту, так і щодо встановлення кола осіб, органів та організацій, які можуть бути до неї віднесені. Причиною цього є, зокрема, відсутність нормативного визначення поняття «суб'єкт публічного адміністрування», а також паралельне використання в законодавстві й науковій літературі близьких за змістом конструкцій «суб'єкт владних повноважень», «суб'єкт публічної адміністрації», «орган публічної влади» та «суб'єкт публічного управління».

Причиною цього є, зокрема, відсутність у національному законодавстві уніфікованого визначення поняття «суб'єкт публічного адміністрування» та паралельне використання близьких за змістом, але не тотожних правових конструкцій. Так, пункт 7 частини першої статті 4 Кодексу адміністративного судочинства України оперує категорією «суб'єкт владних повноважень», до якого віднесено орган державної влади (у тому числі без статусу юридичної особи), орган місцевого самоврядування, орган військового управління, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними публічно-владних управлінських функцій на підставі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень, або наданні адміністративних послуг [36].

Натомість, Закон України «Про адміністративну процедуру» використовує іншу конструкцію – «адміністративний орган»: відповідно до пункту 1 частини першої статті 2 ним визнається орган виконавчої влади, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадова особа, інший суб'єкт, який відповідно до закону уповноважений здійснювати функції публічної адміністрації; при цьому, пункт 11 цієї ж частини окремо розкриває поняття «функції публічної адміністрації» через надання адміністративних послуг, здійснення інспекційної (контрольної, наглядової) діяльності, вирішення інших справ за заявою особи або за власною ініціативою адміністративного органу [66].

Інший термінологічний рівень закріплено у Конституції України, частина друга статті 19 якої використовує категорії «органи державної влади», «органи

місцевого самоврядування» та «їх посадові особи», покладаючи на них обов'язок діяти виключно на підставі, у межах повноважень та у спосіб, визначені Конституцією і законами України [39]. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади», своєю чергою, оперує поняттям «центральні органи виконавчої влади»: згідно з частиною першою статті 1 їх систему утворюють міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, а частина друга цієї ж статті розмежовує їх функціональне призначення залежно від формування або реалізації державної політики [98].

Показовим є й те, що в окремих міжнародних актах, включених до національної бази законодавства, використовується ще одна конструкція – «орган публічної влади», під яким розуміється не лише урядовий чи інший орган публічного адміністрування, а й будь-який суб'єкт або особа, які виконують публічні адміністративні функції, мають публічні обов'язки чи надають публічні послуги [115]. Отже, чинне нормативне поле фактично оперує кількома суміжними категоріями – «суб'єкт владних повноважень», «адміністративний орган», «орган державної влади», «центральний орган виконавчої влади», «орган публічної влади» – зміст і функціональне призначення яких частково перетинаються, але не збігаються повністю.

На зазначену термінологічну невизначеність звертають увагу, наприклад, Н. М. Махначова та В. О. Бондар, які констатують відсутність офіційного закріплення поняття суб'єкта публічного адміністрування та вказують, що орієнтовною нормативною основою для встановлення відповідного кола суб'єктів виступає закріплене у згаданому нами Кодексі адміністративного судочинства України поняття «суб'єкт владних повноважень» [45, с. 163]. При цьому, автори слушно наголошують, що визначальним критерієм для встановлення належності певної особи чи органу до суб'єктів публічного управління мають виступати не організаційна форма або формальна належність до державного апарату, а наявність повноважень щодо формування та реалізації управлінських рішень суспільного значення [45, с. 164].

Варто підкреслити, що для цілей цього дослідження наведений приклад потребує певного уточнення. Орієнтація виключно на прийняття «управлінських рішень суспільного значення» дещо звужує зміст публічного адміністрування, оскільки за його межами можуть залишитися організаційно-забезпечувальні, превентивні, контрольні, медичні, психологічні та інші види управлінської діяльності, які не завжди завершуються прийняттям самостійного управлінського рішення, проте безпосередньо спрямовані на реалізацію публічного інтересу. Для сфери особистої безпеки поліцейського зазначене особливо показове: проведення професійної підготовки, психологічного супроводу, забезпечення засобами індивідуального захисту чи оцінювання професійних ризиків є елементами публічного адміністрування незалежно від того, чи супроводжується кожен із них прийняттям окремого розпорядчо-владного акту.

Близьку за змістом проблематику порушують й В. Локтіонова та Є. Запорожець. Автори, спираючись на ст. 4 КАС України, визначають суб'єкта публічної адміністрації як суб'єкта владних повноважень, який здійснює публічне адміністрування, шляхом надання адміністративних послуг або здійснення виконавчо-розпорядчої адміністративної діяльності. Приклад державного виконавця дозволяє їм продемонструвати ще одну важливу ознаку: кожний суб'єкт публічного адміністрування має самостійний, нормативно окреслений статус та реалізує визначений обсяг публічних повноважень [43, с. 52–53].

Однак, і зазначене визначення навряд чи може бути механічно перенесене на сферу забезпечення особистої безпеки поліцейського, з огляду на те, що зведення діяльності суб'єкта публічного адміністрування до процедури надання адміністративних послуг та здійснення виконавчо-розпорядчої діяльності не повною мірою відображає багатоманітність сучасних форм публічного адміністрування. Представляється, що особиста безпека поліцейського забезпечується не лише шляхом організаційно-владного розпорядництва, а й через нормативне, координаційне, контрольне, навчальне, інформаційно-

аналітичне, медичне та психологічне забезпечення. Отже, функціональний критерій для нашого дослідження є більш продуктивним, ніж формальне віднесення діяльності до виконавчо-розпорядчої.

Аргументи на користь ширшого розуміння досліджуваної категорії містяться у працях Є. І. Фролової. Науковиця звертає увагу, що суб'єкти публічного адміністрування здійснюють не лише публічно-владні управлінські функції, а й втручальне, сприяюче та забезпечувальне публічне адміністрування. Відтак, авторка обґрунтовано застерігає від повного ототожнення поняття суб'єкта публічного адміністрування із закріпленим у КАС України суб'єктом владних повноважень. Отже, на переконання Є.І. Фролової, до кола суб'єктів адміністрування можуть входити державні та муніципальні органи, юридичні особи публічного права, а також інші суб'єкти, яким у встановленому порядку делеговано відповідні публічні повноваження [120, с. 95–96].

Представляється, що для окресленої в цьому дослідженні проблематики, зазначений підхід є особливо продуктивним. Забезпечення особистої безпеки поліцейського має, значною мірою, забезпечувальний і превентивний характер, а отже, наявність у певного державного органу чи підрозділу права застосовувати владний примус не може бути обов'язковою умовою його включення до відповідної системи суб'єктів. Наприклад, структурний підрозділ психологічного забезпечення або заклад охорони здоров'я МВС не здійснюють стосовно поліцейського публічний примус як основну функцію, однак реалізація закріпленої за ними компетенції безпосередньо впливає на рівень його професійної захищеності. Звідси випливає важливий висновок про те, що суб'єкт публічного адміністрування у сфері особистої безпеки поліцейського визначається, передусім, характером функціонального зв'язку його компетенції з відповідним об'єктом публічного адміністрування, а не наявністю права застосування примусу.

Ще більш системно проблему суб'єктного складу в публічному управлінні розкриває В. В. Терещук. У дисертаційному дослідженні автор

виокремлює типових і атипових суб'єктів публічного адміністрування, а також суб'єктів делегованих публічних повноважень, які виконують окремі публічні функції, не набуваючи повного правового статусу суб'єкта публічного адміністрування [114, с. 37]. Важливою перевагою цієї концепції є відмова від ототожнення суб'єкта публічного адміністрування виключно з органом виконавчої влади: визначальними стають публічна правосуб'єктність, компетенція та функціональна спрямованість діяльності.

Водночас для спеціальної сфери, яку ми досліджуємо, типологія «типові – атипові – делеговані» сама по собі не дає відповіді на питання про місце конкретного суб'єкта всередині функціонально організованої системи забезпечення безпеки. Наприклад, МВС України, Національна поліція України, керівник територіального органу, підрозділ професійного навчання та психолог поліції можуть бути суб'єктами відповідних адміністративних правовідносин, але обсяг, рівень і характер їх участі принципово різняться. Отже, для подальшої класифікації суб'єктів публічного адміністрування у сфері забезпечення особистої безпеки доцільним вбачається використання критерію, який дозволить встановити не лише юридичну природу суб'єкта, а й його функціональне місце в механізмі забезпечення особистої безпеки.

Безпосередньо до діяльності Національної поліції зазначене питання наближено в працях К. Л. Бугайчука. Досліджуючи публічне адміністрування в органах Національної поліції, науковець виходить із наявності у відповідній сфері кількох груп суб'єктів та звертає увагу на дуалістичне об'єктно-суб'єктне становище окремих учасників: один і той самий суб'єкт, залежно від характеру правовідносин, може виступати носієм адміністративних повноважень або об'єктом управлінського впливу [13, с. 64]. В іншій роботі автор окремо досліджує види та систему повноважень суб'єктів публічного адміністрування саме в органах Національної поліції [15, с. 33]. Аналогічної думки дотримуються й інші фахівці в галузі права [110].

Останнє положення має принципове значення для подальшого визначення місця самого поліцейського в досліджуваній системі. Його

становище апріорі не може розглядатися одновимірно: поліцейський, з одного боку, виступає адресатом управлінських, організаційних, навчальних, медичних і психологічних заходів, спрямованих на забезпечення його безпеки, а з іншого – власною поведінкою, дотриманням тактичних алгоритмів, використанням засобів індивідуального захисту та реалізацією права на самозахист безпосередньо бере участь у формуванні власного рівня захищеності. Однак, остаточне вирішення питання про можливість віднесення самого поліцейського до суб'єктів публічного адміністрування потребує окремого аналізу і не повинно випереджати встановлення критеріїв такого віднесення.

Для формування поняття «система суб'єктів» особливо корисною є позиція К. В. Бондаренко. Досліджуючи публічне адміністрування національно-безпековою сферою, авторка визначає відповідних суб'єктів як систему носіїв публічної влади, розмежовує суб'єктів владних повноважень і суб'єктів публічного адміністрування та класифікує останніх за територіальним критерієм на вищі, центральні та місцеві [11, с. 22–23]. Водночас, у роботі підкреслено централізований та субординаційний характер управлінської системи у національно-безпековій сфері, а серед повноважень її суб'єктів виокремлено виконавчі, безпосередньо управлінські, забезпечувальні, сервісні, організаційні та контрольні [11, с. 7–9].

На наш погляд, сильним аспектом цієї позиції є комплексний (системний), а не переліковий характер розуміння суб'єктного складу. Проте, для сфери особистої безпеки поліцейського визначення системи лише як сукупності «носіїв публічної влади» може виявитися надмірно вузьким. Частина спеціалізованих суб'єктів здійснює переважно забезпечувальну, консультативну, медичну, психологічну чи навчальну діяльність, через що їх роль не завжди проявляється у класичній владно-розпорядчій формі. Отже, системоутворюючим фактором має бути не лише належність до механізму публічної влади, а спільна функціональна спрямованість нормативно визначеної компетенції на забезпечення відповідного публічного інтересу.

Нарешті, окремої уваги заслуговує й доктринальна дискусія щодо того, чи може реалізація публічного інтересу належати виключно інституціоналізованим носіям публічної влади. Наприклад, О. П. Хамходера та І. Ю. Піть аргументують можливість реалізації та захисту публічного інтересу не лише суб'єктами публічного адміністрування, а й звичайними громадянами, обґрунтовуючи категорію суб'єктивного публічного інтересу через призму теорії «внутрішнього фактору» [121, с. 28]. Не зважаючи на те, що для нашого дослідження ця позиція має допоміжне значення, її важливість проявляється у наступному: участь особи у реалізації публічного інтересу ще не перетворює її автоматично на суб'єкта публічного адміністрування. Відповідно, активна участь самого поліцейського у забезпеченні власної безпеки також не є достатньою підставою для беззастережного включення його до системи суб'єктів публічного адміністрування – для цього, як нам представляється, необхідно встановити наявність у нього відповідної публічної компетенції.

Отже, проведений аналіз дозволяє виділити кілька положень, навколо яких фактично консолідуються сучасні адміністративно-правові підходи щодо сутності категорії «суб'єкт публічного адміністрування».

По-перше, узагальнення наведених доктринальних позицій дає підстави стверджувати, що ***визначення суб'єкта публічного адміністрування виключно через його організаційну належність до системи органів виконавчої влади є невиправдано вузьким****. На користь цього свідчить передусім функціональна природа публічного адміністрування: відповідні функції можуть здійснювати не лише органи виконавчої влади, а й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, юридичні особи публічного права та інші суб'єкти, яким законом надано або в установленому порядку делеговано відповідні публічні повноваження. Отже, визначальним для віднесення певного учасника адміністративних правовідносин до суб'єктів публічного адміністрування має бути не його інституційна належність до певної гілки публічної влади, а характер і зміст нормативно закріплених за ним функцій та повноважень.*

По-друге, проведене дослідження підтверджує ***недоцільність ототожнення категорій «суб'єкт владних повноважень» і «суб'єкт публічного адміністрування».*** *Перша з них отримала нормативне закріплення передусім у Кодексі адміністративного судочинства України і використовується для визначення учасника публічно-правових відносин у контексті здійснення публічно-владних управлінських функцій або надання адміністративних послуг. Натомість, категорія «суб'єкт публічного адміністрування» має ширше доктринальне функціональне навантаження, оскільки характеризує не процесуальне становище відповідного суб'єкта, а його участь у реалізації публічних функцій. Показово, що Закон України «Про адміністративну процедуру» поряд із категорією «адміністративний орган» уже оперує поняттям «функції публічної адміністрації», охоплюючи ними не тільки надання адміністративних послуг, а й інспекційну, контрольну, наглядову діяльність та вирішення інших адміністративних справ. Відтак, нормативна конструкція «суб'єкт владних повноважень» може використовуватися для характеристики окремих проявів діяльності суб'єкта публічного адміністрування, проте не вичерпує його адміністративно-правової природи.*

По-третє, ***спільним знаменником проаналізованих наукових підходів виступає компетенційна ознака суб'єкта публічного адміністрування****. Йдеться не просто про фактичну участь певного органу, установи, підрозділу чи посадової особи у вирішенні суспільно значущих питань, а про наявність юридично визначених завдань, функцій і повноважень, реалізація яких спрямована на задоволення публічного інтересу. Зазначене має принципове значення для встановлення меж досліджуваної нами системи: сам по собі фактичний вплив діяльності певної особи чи організації на особисту безпеку поліцейського ще не є достатньою підставою для визнання їх суб'єктами її публічного адміністрування. Необхідним є нормативно встановлений компетенційний зв'язок між діяльністю відповідного суб'єкта та*

організацією, забезпеченням, охороною чи відновленням суспільних відносин, що становлять об'єкт публічного адміністрування.

По-четверте, ***зміст публічної компетенції відповідних суб'єктів не може бути зведений виключно до прийняття владно-розпорядчих рішень****. Проаналізовані наукові позиції засвідчують поступове розширення функціонального розуміння публічного адміністрування, яке поряд із втручальною діяльністю охоплює сприяючу та забезпечувальну діяльність, а його практична реалізація здійснюється через організаційні, превентивні, контрольні, координаційні, інформаційні та інші управлінські інструменти. Для сфери забезпечення особистої безпеки поліцейського ця обставина має особливе значення, оскільки переважна частина відповідної діяльності взагалі не пов'язана з безпосереднім застосуванням владного примусу. Професійна підготовка поліцейського, його психологічне та медичне забезпечення, забезпечення засобами індивідуального захисту, оцінювання професійних ризиків, організація безпечного режиму служби та контроль за дотриманням вимог безпеки мають переважно превентивний та організаційно-забезпечувальний характер, однак від цього не втрачають своєї публічно-управлінської природи.*

По-п'яте, наведене дозволяє дійти висновку, що ***належність до системи суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського має встановлюватися не за формальним, а за функціонально-компетенційним критерієм****. Відповідно, до такої системи можуть бути віднесені лише ті органи, підрозділи, установи та посадові особи, нормативно визначена компетенція яких містить повноваження, реалізація яких безпосередньо або опосередковано спрямована на попередження і мінімізацію професійних ризиків, створення безпечних умов проходження служби, збереження життя та здоров'я поліцейських або відновлення належного рівня їх професійної захищеності. При цьому, характер відповідного впливу може мати різноманітні адміністративно-правові напрями.*

На підставі сформованих висновків доцільним вбачається формулювання ***поняття «суб'єкт забезпечення особистої безпеки поліцейського»****, в якості якого пропонується розуміти орган публічної влади, його структурний підрозділ, посадову чи службову особу або інший нормативно уповноважений суб'єкт, який у межах визначеної адміністративно-правової компетенції здійснює правотворчу, організаційну, превентивну, забезпечувальну, координаційну, контрольну чи іншу публічно-управлінську діяльність, безпосередньо спрямовану на попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків, створення безпечних умов проходження поліцейської служби, а також збереження життя, фізичного і психічного здоров'я поліцейського.*

Спираючись на сформульоване визначення, доцільним убачається виокремлення таких критеріїв, які дозволять автору цього дослідження у подальшому здійснити класифікацію цих суб'єктів, вже на рівні системного утворення. До числа таких критеріїв доцільно віднести: 1) нормативну інституціоналізацію суб'єкта; 2) наявність адміністративно-правової компетенції; 3) публічну спрямованість управлінської діяльності; 4) функціональний зв'язок відповідних повноважень із забезпеченням особистої безпеки поліцейського; 5) реальну можливість впливати на виникнення, мінімізацію або наслідки професійних ризиків.

При цьому, сам термін «система» тут також принципово важливий. Сукупність суб'єктів не стає системою лише через те, що всі вони певним чином причетні до безпеки поліцейського. Системними властивостями є спільність мети, функціональна диференціація, нормативне розмежування компетенції, взаємодія, координація, субординаційні або координаційні зв'язки та взаємозалежність результатів діяльності окремих елементів. Саме системний характер суб'єктів у спеціальній сфері добре простежується у дослідженні К. В. Бондаренко, хоча запропонована нею територіальна градація потребує адаптації до нашого значно вужчого предмета дослідження [11, с. 22–24].

Отже, автором цього дослідження пропонується розуміти в якості ***системи суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського*** *функціонально впорядковану та нормативно визначену сукупність взаємопов'язаних суб'єктів, наділених диференційованою адміністративно-правовою компетенцією у сфері попередження, виявлення й мінімізації професійних ризиків та забезпечення захищеності життя і здоров'я поліцейських, взаємодія яких здійснюється на засадах компетенційного розмежування, координації, субординації та контролю і спрямована на досягнення спільної мети - створення та підтримання належного рівня особистої безпеки поліцейського*.

Разом із тим, з'ясування сутності суб'єкта публічного адміністрування та визначення критеріїв його віднесення до сфери забезпечення особистої безпеки поліцейського створюють лише необхідне теоретичне підґрунтя для наступного етапу дослідження, пов'язаного зі встановлення системи відповідних суб'єктів, її структурної організації та закономірностей взаємодії між її складовими.

Визначення системи суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського передусім потребує з'ясування змісту категорії «система» та встановлення її співвідношення із суміжними поняттями «систематизація» і «класифікація». Необхідність такого теоретичного уточнення обумовлена тим, що саме по собі встановлення певного кола органів, підрозділів, установ і посадових осіб, діяльність яких пов'язана із забезпеченням особистої безпеки поліцейського, ще не дає достатніх підстав розглядати їх як цілісну систему. Системний характер відповідної сукупності передбачає наявність певних ознак, які характеризують не лише її елементний склад, а й внутрішню організацію, функціональне призначення та взаємозв'язки між окремими складовими.

Доволі акцентованою, у цьому контексті, є позиція Т. О. Мацелик, яка, досліджуючи систему суб'єктів адміністративного права, виходить із необхідності їх сприйняття не як механічної сукупності відокремлених учасників адміністративних правовідносин, а як системного утворення, якому властиві цілісність, структурованість, ієрархічність, взаємозв'язок елементів та

наявність інтегративних властивостей [47, с. 439]. Представляється, що вказана концепція заслуговує на підтримку, оскільки дозволяє змістити акцент із формального встановлення переліку суб'єктів публічного адміністрування на визначення закономірностей їх об'єднання у певну структуровану цілісність. Відповідно, системність суб'єктного складу в адміністративному праві проявляється не стільки у множинності та відповідній структурованості його елементів, скільки в наявності між ними стійких зв'язків та їх спрямованості на реалізацію спільного функціонального призначення.

Більш наближеним до предмета цього дослідження є підхід Р. В. Ігоніна, який розглядає систему суб'єктів саме в контексті адміністративно-правового забезпечення. Досліджуючи суб'єктів адміністративно-правового забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції, науковець пов'язує існування системи з наявністю певної сукупності взаємопов'язаних елементів, які завдяки зв'язкам між собою утворюють відповідну цілісність [29, с. 136]. Цінність зазначеної позиції для цього дослідження полягає в тому, що системний підхід застосовується не до суб'єктів адміністративного права взагалі, а до суб'єктів, об'єднаних участю у конкретному напрямі адміністративно-правового забезпечення. Отже, належність певного органу, підрозділу чи посадової особи до відповідної системи має визначатися не лише їх правосуб'єктністю, а й наявністю функціонального зв'язку між реалізованою ними компетенцією та об'єктом адміністративно-правового забезпечення. Подібний підхід застосовується й у дослідженнях системи суб'єктів забезпечення охорони праці поліцейських [35, с. 250; 7, с. 406].

Наведений теоретичний підхід знаходить безпосереднє відображення й на нормативному рівні. Так, пункт 16 частини першої статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» визначає сектор безпеки і оборони саме як систему органів державної влади, військових формувань, правоохоронних, розвідувальних та інших органів, функціональне призначення яких спрямоване на захист національних інтересів України від загроз. Водночас, частина перша статті 12 цього ж Закону встановлює, що відповідний сектор складається з

чотирьох взаємопов'язаних складових, а частина друга цієї ж статті конкретизує суб'єктний склад та передбачає взаємодію інших державних органів і органів місцевого самоврядування з органами сектору безпеки і оборони. Отже, законодавець пов'язує системний характер певної сукупності суб'єктів не лише з їх формальним об'єднанням, а з функціональною спрямованістю, структурованістю та взаємодією її елементів [90].

Разом із тим, установлення системного характеру досліджуваного кола суб'єктів закономірно актуалізує питання про їх упорядкування. У зв'язку із цим, потребують розмежування поняття «система» та «систематизація». Якщо перше характеризує об'єктивно існуючу цілісність взаємопов'язаних елементів та внутрішню організацію зв'язків між ними, то друге відображає цілеспрямовану діяльність щодо їх упорядкування відповідно до обраних критеріїв. Методологічне значення, в цьому аспекті, має позиція Г. М. Сарибаєвої, яка, досліджуючи систематизацію адміністративного законодавства, розглядає відповідну категорію як засіб упорядкування значного масиву взаємопов'язаних елементів та приведення їх до певної внутрішньо узгодженої побудови [100, с. 135]. Хоча предметом дослідження авторки виступає адміністративне законодавство, наведені положення мають загальнометодологічне значення, оскільки демонструють відмінність між системою як певним станом організації досліджуваного явища та систематизацією як процесом його впорядкування.

Подібна закономірність простежується і в Законі України «Про систему громадського здоров'я». Пункт 37 частини першої статті 1 визначає систему громадського здоров'я як комплекс інструментів і заходів, що здійснюються суб'єктами відповідної системи та спрямовуються на досягнення спільної мети – захист і зміцнення здоров'я населення. При цьому, частина друга статті 4 диференціює оперативні функції системи, серед яких епідеміологічний нагляд, моніторинг і реагування на небезпечні чинники, захист і зміцнення здоров'я, стратегічне керівництво, організаційне та фінансове забезпечення, тоді як частина перша статті 6 окремо визначає коло суб'єктів відповідних суспільних

відносин. Таким чином, нормативна конструкція системи будується за логікою «спільна мета – суб'єктний склад – диференційовані функції – координація діяльності», що підтверджує сформульоване вище положення про неможливість зведення системи до простого переліку її елементів [96].

Зазначені вище положення дозволяють більш чітко встановити співвідношення систематизації та класифікації. Остання не повинна ототожнюватися із систематизацією, оскільки має вужче методологічне призначення та виступає одним із засобів її здійснення. У цьому контексті, Т. О. Мацелик поряд із дослідженням системи суб'єктів адміністративного права окремо звертається до проблеми їх класифікації, здійснюючи розподіл відповідних суб'єктів за визначеними критеріями [46, с. 267]. *Відтак, класифікація дозволяє розподілити елементи системи на відносно однорідні групи за певною юридично значущою ознакою, тоді як систематизація має ширше призначення, оскільки передбачає не лише їх групування, а й встановлення місця окремих елементів і сформованих груп у загальній структурі, характеру взаємозв'язків між ними та їх функціонального призначення*.

Практичне нормативне втілення такого способу впорядкування простежується й у Законі України «Про управління відходами». Так, частина перша статті 4 встановлює ієрархію управління відходами, розміщуючи відповідні напрями діяльності у чіткій послідовності пріоритетів: від запобігання утворенню відходів до їх видалення. Разом з тим, стаття 18 окремо визначає систему уповноважених органів виконавчої влади у відповідній сфері суспільних відносин, а статті 19-24 диференціюють їх компетенцію. Показово й те, що частина перша статті 49 передбачає розроблення планів управління відходами на національному, регіональному, місцевому рівнях та на рівні підприємств, організацій і установ. Відтак, законодавець використовує ієрархічний, компетенційний та територіально-рівневий критерії впорядкування, що нормативно демонструє можливість структурування

елементів складного адміністративно-правового утворення за декількома взаємодоповнюючими критеріями [97].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє розмежувати три взаємопов'язані, проте не тотожні категорії. Система характеризує цілісну сукупність взаємопов'язаних елементів, об'єднаних спільним функціональним призначенням та внутрішньою структурою (Т. О. Мацелик, Р. В. Ігонін). Систематизація являє собою процес упорядкування відповідних елементів, спрямований на встановлення їх внутрішньої організації, співвідношення та місця у структурі певної системи (Г. М. Сарибаєва). Класифікація, своєю чергою, виступає одним із засобів систематизації та передбачає розподіл досліджуваних елементів на відносно однорідні групи за визначеними критеріями (Т. О. Мацелик).

Перенесення зазначених теоретичних положень у площину предмета цього дослідження дає підстави стверджувати, що встановлення системи суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського не може обмежуватися формуванням вичерпного переліку органів, підрозділів, установ та посадових осіб, компетенція яких певною мірою пов'язана із відповідним напрямом діяльності. Необхідним є встановлення системоутворюючого чинника, який об'єднує таких суб'єктів, визначення характеру їх функціонального призначення, місця кожного з них у відповідному механізмі, а також компетенційних, координаційних, субординаційних і контрольних зв'язків між ними. Таким системоутворюючим чинником, на наш погляд, виступає спільна спрямованість нормативно визначеної компетенції відповідних суб'єктів на створення, підтримання та відновлення належного рівня захищеності життя і здоров'я поліцейського від професійних ризиків, пов'язаних із проходженням служби та здійсненням поліцейської діяльності.

*Відповідно, **систематизацію суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського доцільно розуміти як** здійснюване на основі науково обґрунтованих критеріїв упорядкування органів, підрозділів, установ і посадових осіб, нормативно визначена компетенція яких функціонально*

пов'язана із забезпеченням особистої безпеки поліцейського, що передбачає їх об'єднання у відносно однорідні групи, встановлення місця кожної з них у загальній структурі відповідної системи, характеру взаємозв'язків між її елементами та ступеня їх впливу на створення, підтримання і відновлення належного рівня захищеності життя і здоров'я поліцейського.

Сформульоване визначення системи суб'єктів публічного адміністрування у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського актуалізує ще одне принципове для цього дослідження питання – визначення місця самого поліцейського у відповідній системі. На перший погляд, його вирішення видається очевидним, оскільки саме життя, здоров'я та належний рівень професійної захищеності поліцейського становлять безпосередній об'єкт відповідного адміністративно-правового забезпечення. За такого підходу, працівник поліції постає, передусім, адресатом нормативних, організаційних та деяких інших заходів, які реалізуються уповноваженими суб'єктами забезпечення особистої безпеки, з метою попередження й мінімізації професійних ризиків.

Разом з тим, зведення правового становища поліцейського виключно до ролі об'єкта відповідного управлінського впливу не повною мірою відображає специфіку досліджуваних правовідносин. Особиста безпека має суттєву особливість порівняно з багатьма іншими об'єктами публічного адміністрування: особа, безпека якої забезпечується, одночасно безпосередньо бере участь у її забезпеченні.

Відтак, рівень професійної захищеності поліцейського залежить не лише від діяльності МВС України, Національної поліції, керівників відповідних органів і підрозділів, підрозділів професійної підготовки, медичного та психологічного забезпечення, а й від реалізації самим поліцейським установлених законодавством прав та обов'язків, дотримання вимог особистої безпеки, професійно-тактичних алгоритмів, правил поводження зі зброєю і спеціальними засобами, використання засобів індивідуального захисту та адекватного реагування на професійні ризики.

Зазначена обставина формує певну дуалістичність адміністративно-правового становища поліцейського у досліджуваній сфері суспільних відносин. З одного боку, працівник поліції є особою, щодо якої здійснюється забезпечувальна діяльність і на захист життя та здоров'я якої спрямовано функціонування відповідної системи. З іншого – поліцейський власними юридично значущими діями бере безпосередню участь у реалізації заходів, спрямованих на попередження, мінімізацію та нейтралізацію загроз власній безпеці. Відтак, постає питання: чи достатньо такої активної участі для визнання поліцейського самостійним суб'єктом забезпечення особистої безпеки, або ж він залишається лише активним учасником відповідних правовідносин, не набуваючи статусу суб'єкта публічного адміністрування?

Нормативне підґрунтя для вирішення поставленого питання закладено, насамперед, у положеннях Закону України «Про Національну поліцію» [91]. Так, пунктами 1 і 2 частини першої статті 18 цього Закону на поліцейського покладено обов'язки неухильно дотримуватися нормативно-правових актів, що регламентують діяльність Національної поліції, та професійно виконувати свої службові обов'язки, відповідно до нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків і наказів керівництва.

На перший погляд, наведені нормативні приписи мають загальний характер і безпосередньо не визначають поліцейського суб'єктом забезпечення власної безпеки. Водночас, їх системне тлумачення у взаємозв'язку зі спеціальними нормами законодавства засвідчує, що дотримання встановлених правил безпечної службової діяльності не належить до числа факультативних форм поведінки поліцейського, а виступає складовою належного виконання покладених на працівника поліції службових обов'язків.

Більш виразно активна роль поліцейського проявляється у правовому регулюванні застосування поліцейських заходів примусу. Частина перша статті 43 Закону «Про Національну поліцію» пов'язує можливість відступу від попередження про застосування примусу, зокрема, з виникненням загрози життю чи здоров'ю самого поліцейського, а частина третя цієї ж статті

зобов’язує визначати вид та інтенсивність примусу з урахуванням конкретної ситуації. *Таким чином, законодавець фактично покладає на поліцейського необхідність самостійного оцінювання оперативної обстановки, характеру загрози та вибору адекватної моделі реагування, що безпосередньо впливає і на рівень його особистої безпеки*.

Особливо показовою, у цьому контексті, є норми, закріплені у статті 46 Закону України «Про Національну поліцію». Відповідно до пункту 1 частини четвертої цієї статті поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю для відбиття нападу на нього або членів його сім’ї у випадку загрози їхньому життю чи здоров’ю. Частина шоста передбачає випадки застосування вогнепальної зброї без попередження, зокрема при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї. Ще більш показовими для предмета нашого дослідження є частини одинадцята та дванадцята статті 46: поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування, а під час затримання окремих категорій осіб та перевірки їх документів – привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Зазначені положення мають принципове значення. У них поліцейський уже не виступає виключно пасивним одержувачем державних гарантій захисту. Закон наділяє його правовими можливостями самостійно оцінювати виникнення небезпечної ситуації та здійснювати передбачені законом дії, спрямовані на недопущення або припинення загрози власному життю та здоров’ю. Отже, забезпечення особистої безпеки в окремих правовідносинах здійснюється безпосередньо самим поліцейським, хоча межі та засоби такої діяльності нормативно визначаються державою.

Ще більш переконливо зазначений висновок розкривається на відомчому рівні. Пункт 1 розділу І Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 1 лютого 2016 р. № 70 [76], прямо

визначає систему заходів, спрямованих, серед іншого, на забезпечення особистої безпеки поліцейських. Принципове значення має пункт 3 цього ж розділу, де безпосередньо використано правову конструкцію «забезпечення особистої безпеки поліцейськими при поводженні зі зброєю». А підпункт 2 пункту 4 розділу І покладає на кожного поліцейського обов'язок знати і точно виконувати встановлені Інструкцією заходи безпеки при поводженні зі зброєю та боєприпасами. Тобто на підзаконному нормативному рівні поліцейський прямо визначається не тільки адресатом заходів безпеки, але й особою, яка власними діями забезпечує їх реалізацію.

На підтвердження правосуб'єктності поліцейського у забезпеченні його особистої безпеки свідчать норми, закріплені у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому наказом МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 [81]. Положення зазначеного нормативного акту розглядають вогневу підготовку як комплекс заходів, спрямованих, поряд з іншим, на вдосконалення навичок безпечного поводження зі зброєю, а в межах фізичної підготовки нормативно виокремлюється тактика самозахисту та особистої безпеки. Отже, здатність поліцейського забезпечувати власну безпеку нормативно формується як складова його професійної компетентності, яка підлягає систематичному набуттю та вдосконаленню в процесі службової підготовки.

Проведений аналіз дозволяє констатувати дуалістичність правового становища поліцейського у механізмі забезпечення його особистої безпеки. З одного боку, поліцейський є кінцевим адресатом нормативного, організаційного, матеріально-технічного, навчального, медичного, психологічного та іншого забезпечувального впливу, спрямованого на збереження його життя і здоров'я, а отже, виступає об'єктом відповідної забезпечувальної діяльності. З іншого боку, законодавство покладає на нього обов'язок дотримуватися встановлених заходів безпеки та наділяє правовими можливостями самостійно оцінювати професійні ризики, обирати нормативно допустиму модель безпечної поведінки, застосовувати

передбачені законом засоби самозахисту та безпосередньо протидіяти загрозам власному життю і здоров'ю. У цьому значенні, поліцейський набуває ознак спеціального індивідуального суб'єкта безпосереднього забезпечення власної особистої безпеки.

При цьому, такий статус не є тотожним статусу суб'єкта публічного адміністрування у вузькому значенні, оскільки реалізація поліцейським заходів власної безпеки переважно не передбачає здійснення управлінського впливу щодо іншого суб'єкта, а становить нормативно регламентовану самозахисну та ризик-превентивну складову його професійної діяльності.

Таким чином, у системі забезпечення особистої безпеки поліцейського доцільно розмежовувати: 1) ***суб'єктів публічного адміністрування****, які формують нормативні, організаційні, кадрові, матеріально-технічні, навчальні, медичні, психологічні та контрольні умови її забезпечення; 2)* ***поліцейського*** *як спеціального індивідуального суб'єкта безпосереднього забезпечення власної особистої безпеки, який реалізує встановлені державою вимоги, права та професійні алгоритми безпечної поведінки безпосередньо в процесі службової діяльності.*

Підбиваючи підсумки цього дослідження, також варто звернути увагу на розосередженість повноважень щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських між різними суб'єктами та відсутність у Законі України «Про Національну поліцію» норми, яка б визначала загальний обов'язок Національної поліції щодо організації цієї діяльності. Представляється, що вказані недоліки правового регулювання обумовлюють необхідність законодавчої інституціоналізації механізму забезпечення особистої безпеки поліцейського.

У зв'язку з цим, ***пропонується доповнити частину першу статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» окремим пунктом, яким до основних повноважень поліції віднести: «організовує та здійснює в межах компетенції заходи щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських, попередження, виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків для їх життя і здоров'я, а також забезпечує координацію діяльності***

органів і підрозділів поліції у цій сфері». *Сформульована автором цього дослідження зміна дозволить нормативно визначити Національну поліцію системоутворюючим суб'єктом відповідного механізму та створить законодавчу основу для подальшої конкретизації компетенції її територіальних органів, керівників, підрозділів професійної підготовки, психологічного, медичного та матеріально-технічного забезпечення у відомчих нормативно-правових актах*.

2.2. Адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського

Одним із ключових напрямів цього дослідження є з'ясування адміністративно-правового статусу суб'єктів, діяльність яких спрямована на забезпечення особистої безпеки поліцейського. Значущість окресленого завдання зумовлена тим, що належний рівень захищеності працівника поліції не виникає автоматично внаслідок нормативного проголошення відповідних прав і гарантій. Його виконання потребує цілеспрямованої та злагодженої діяльності уповноважених органів, підрозділів і посадових осіб, наділених необхідними завданнями, функціями та повноваженнями.

Особиста безпека поліцейського, в цьому контексті, постає не лише як індивідуальна здатність працівника розпізнавати професійні загрози та належним чином реагувати на них, а й як результат функціонування розгалуженої системи публічного адміністрування. Ефективність такої системи залежить від чіткого нормативного визначення кола її суб'єктів, розмежування їхньої компетенції, узгодженості управлінських рішень та наявності дієвих механізмів взаємодії. Натомість, відсутність визначеності в розподілі повноважень може призводити до дублювання окремих функцій, виникнення прогалин у забезпечувальній діяльності та фактичного перекладення відповідальності за безпеку виключно на самого поліцейського.

Система суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського має багаторівневу та розгалужену структуру. До неї належать Міністерство

внутрішніх справ України, Національна поліція України, її територіальні органи, керівники органів і підрозділів поліції, а також спеціалізовані структурні підрозділи, діяльність яких пов'язана з різними напрямами забезпечення поліцейської діяльності. Відповідно до закріплених повноважень, кожний із цих суб'єктів публічного адміністрування виконує властиву йому роль: від формування державної політики й установлення загальних організаційно-правових засад забезпечення особистої безпеки, до прийняття конкретних управлінських рішень і безпосереднього впровадження заходів, спрямованих на запобігання загрозам життю та здоров'ю поліцейських.

Разом з тим, участь зазначених суб'єктів у забезпеченні особистої безпеки поліцейського відрізняється за характером, обсягом і характером їхнього впливу на вказаний різновид суспільних відносин. Одні з них, насамперед Міністерство внутрішніх справ України, забезпечують формування державної політики та встановлення загальних відомчих стандартів у відповідній сфері; інші, зокрема Національна поліція України та структурні підрозділи її центрального органу управління, організовують реалізацію цієї політики й координують діяльність підпорядкованих органів; треті, такі як територіальні органи поліції, керівники органів і підрозділів, а також спеціалізовані підрозділи кадрового, професійного, психологічного, медичного та матеріально-технічного забезпечення – відповідно до своєї компетенції безпосередньо здійснюють профілактичні, навчальні, захисні, контрольні й відновлювальні заходи.

Відтак, дослідження їхнього адміністративно-правового статусу не повинно обмежуватися формальним переліком органів і посадових осіб. Воно має передбачати встановлення місця кожного суб'єкта у відповідній системі, змісту його компетенції, характеру зв'язків з іншими учасниками, меж самостійності у прийнятті управлінських рішень та відповідальності за неналежне виконання покладених обов'язків.

Насамперед, логіка викладення матеріалу потребує звернення до положень наукової літератури з метою з'ясування змісту центральної для цього підрозділу категорії – «адміністративно-правовий статус».

Звернення до довідкової літератури засвідчує, що поняття «адміністративно-правовий статус» здебільшого розкривається через тлумачення його родових категорій — «статус» і «правовий статус». Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови категорія «статус» визначається в якості правового становища громадян, державних і громадських органів, міжнародних організацій тощо [18, с. 1387]. У Великому енциклопедичному юридичному словнику ця категорія тлумачиться як правове становище суб'єкта права – громадянина або юридичної особи, що характеризується та визначається його організаційно-правовою формою, правами й обов'язками, відповідальністю і повноваженнями, які випливають із законодавчих та інших нормативно-правових актів [17, с. 601]. Дещо лаконічніше поняття «правовий статус» розкрито в Юридичній енциклопедії — як сукупність прав та обов'язків фізичних і юридичних осіб, що визначається Конституцією, законами, іншими нормативно-правовими актами та ратифікованими міжнародними договорами [126, с. 44].

Узагальнення наведених словникових положень дає підстави розуміти адміністративно-правовий статус як визначене нормами адміністративного права становище суб'єкта в системі адміністративно-правових відносин, що характеризується сукупністю закріплених за ним прав, обов'язків, повноважень, гарантій їх реалізації та юридичної відповідальності.

Стосовно суб'єктів публічного адміністрування зміст категорії «адміністративно-правовий статус» доцільно розкривати ширше, оскільки їх участь у відповідних правовідносинах обумовлюється не лише сукупністю наданих прав та покладених обов'язків, а передусім нормативно визначеним функціональним призначенням, місцем у системі публічного адміністрування, характером компетенції та взаємозв'язками з іншими її суб'єктами.

Відтак, ***адміністративно-правовий статус суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського*** *пропонується визначити як нормативно закріплене становище відповідного органу, підрозділу чи посадової особи в системі адміністративно-правових відносин, яке характеризується його цільовим призначенням, завданнями, функціями, компетенцією, правами та обов'язками, гарантіями діяльності, порядком взаємодії з іншими суб'єктами та юридичною відповідальністю*.

Спираючись на сформульовані теоретичні положення щодо сутності адміністративно-правового статусу суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського, доцільно здійснити критичний аналіз нормативно-правових актів, якими визначено правове становище ключових суб'єктів у досліджуваній сфері.

Насамперед, йдеться про Міністерство внутрішніх справ України, адміністративно-правовий статус якого, в якості суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського, не може бути зведений до механічного переліку закріплених за ним повноважень. З'ясування правового положення зазначеного Міністерства потребує встановлення: по-перше, місця МВС України у системі публічного управління; по-друге, характеру його компетенції у відносинах із Національною поліцією України; по-третє, ступеня нормативної конкретизації завдань Міністерства безпосередньо у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських; по-четверте, відповідності наданих повноважень сучасному спектру загроз життю, здоров'ю та професійній працездатності поліцейського.

Вихідне положення для визначення інституційного призначення МВС України міститься у частині першій статті 6 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», відповідно до якої міністерство є центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах. Разом із тим, пункт 1 частини першої статті 7 цього ж Закону відносить до основних завдань міністерства

забезпечення нормативно-правового регулювання у відповідній сфері суспільних відносин [98].

Аналіз зазначених норм дає підстави для висновки про їх спрямування на визначення загальної моделі адміністративно-правового статусу міністерства, як центрального органу виконавчої влади, однак не розкривають спеціальної компетенції МВС України щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських. Тому безпосередньо робити висновки щодо специфіки адміністративно-правового статусу Міністерства внутрішніх справ, спираючись на коментовані норми, було б методологічно некоректно. Вони лише засвідчують, що МВС України володіє необхідною інституційною та нормотворчою правосуб'єктністю для формування державної політики у відповідному напрямі. Конкретний зміст такої правосуб'єктності має встановлюватися на підставі спеціальних нормативно-правових приписів.

У той же час, основним спеціальним нормативно-правовим актом, який визначає компетенцію вказаного Міністерства, є Положення про Міністерство внутрішніх справ України. Відповідно до пункту 1 цього Положення, МВС України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, цивільного захисту, міграції та захисту державного кордону.

При цьому, підпунктом 1 пункту 3 зазначеного Положення визначені основні завдання МВС України, до числа яких віднесено забезпечення формування державної політики у сфері охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг [80].

При цьому, необхідно констатувати, що аналіз змісту зазначених положень виявляє перший суттєвий недолік нормативного визначення адміністративно-правового статусу МВС України у досліджуваній сфері суспільних відносин. Особиста безпека поліцейського, згідно проаналізованих нормативних приписів, не виокремлена ані як самостійний напрям державної

політики, ані як окреме завдання Міністерства. Завдання МВС сформульовані переважно через зовнішню спрямованість поліцейської діяльності, яка полягає у забезпеченні безпеки суспільства, охороні прав і свобод людини, протидії злочинності тощо.

Натомість, внутрішня безпекова складова, тобто створення належних умов для збереження життя, здоров'я, психологічної стійкості та професійної працездатності самих поліцейських, нормативно не інституціоналізована. Унаслідок цього, виникає диспропорція між публічно-сервісним призначенням поліції та нормативним забезпеченням безпеки осіб, на яких покладено його практичну реалізацію.

Разом з тим, окремі складники компетенції МВС України у сфері особистої безпеки поліцейських простежуються серед повноважень, закріплених у пункті 4 Положення. Зокрема, пп. 30 пункту 4 покладає на Міністерство організацію системи психологічного забезпечення поліцейських; пп. 52 – розроблення, організацію та здійснення профілактичних, лікувальних, оздоровчих і реабілітаційних заходів; пп. 56 – забезпечення підготовки та професійного навчання кадрів на базі закладів освіти, що належать до сфери управління МВС України; пп. 58 – установлення порядку організації та строку професійного навчання працівників МВС і Національної поліції [80].

Аналіз наведених повноважень дозволяє встановити, що компетенція МВС України у сфері особистої безпеки поліцейських характеризується відсутністю належної системності та певним рівнем фрагментарності. Окремі елементи, які характеризують повноваження МВС України у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських розподілені між психологічним, медичним, кадровим та освітнім напрямами діяльності Міністерства. Однак, логічний нормативний зв'язок між цими напрямами, на нашу думку, відсутній: вони не об'єднані спільною метою, єдиним предметом управління, системою індикаторів ефективності та визначеним порядком оцінювання результатів.

Необхідність подолання такого відокремленого підходу до правового регулювання підтверджується й висновками М. В. Співак, яка пов'язує

забезпечення безпеки поліцейського з комплексним і системним впливом на потенційні та реальні загрози, спрямованим, зокрема, на зниження та нейтралізацію ризик-факторів професійної діяльності. У той же час, науковиця наголошує на доцільності нормативного закріплення не лише поняття особистої безпеки поліцейського, а й системи заходів її забезпечення [111, с. 136–137]. Відтак, системність у досліджуваній сфері передбачає не просту наявність окремих напрямів забезпечувальної діяльності, а їх функціональне поєднання спільною безпековою метою.

За такого підходу особиста безпека поліцейського позбавлена ознак самостійного об'єкта державно-управлінського впливу, а її забезпечення фактично розосереджується між окремими напрямами реалізації компетенції МВС України.

Показовим, у цьому аспекті, є співвідношення пунктів 50 і 56 Положення про МВС України. Зокрема, відповідно до пп. 50 пункту 4, Міністерство організовує матеріально-технічне та ресурсне забезпечення апарату МВС, його територіальних органів, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління Міністерства. Водночас, у зазначеній нормі Національну поліцію України безпосередньо не визначено як суб'єкта реалізації відповідного напряму державної політики.

Натомість, пп. 56 того самого пункту прямо поширює освітню компетенцію МВС на підготовку кадрів для центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром внутрішніх справ України [80].

Наведена вище відмінність у нормативних формулюваннях засвідчує неоднаковий обсяг впливу МВС України на окремі компоненти забезпечення особистої безпеки поліцейського. Міністерство має достатньо чітко визначені повноваження щодо нормативного регулювання професійної підготовки, однак його роль у ресурсному забезпеченні Національної поліції засобами індивідуального захисту, спеціальним спорядженням, медичними засобами та іншими безпековими ресурсами визначена менш виразно.

Зазначений факт унеможливлює віднесення функції безпосереднього матеріального забезпечення органів і підрозділів поліції до компетенції МВС України, однак зумовлює необхідність визначення його ролі у формуванні державної політики, встановленні відповідних стандартів та мінімальних нормативів матеріально-технічного забезпечення поліцейської діяльності.

Не менш важливим елементом адміністративно-правового статусу МВС України є його координаційна компетенція. Частина перша статті 18 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» наділяє Міністра повноваженнями щодо забезпечення формування державної політики та спрямування і координації діяльності центрального органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується через нього. При цьому, організаційні та процедурні питання взаємодії МВС України з Національною поліцією конкретизуються пунктом 1 розділу І Порядку, затвердженого наказом МВС України від 25 листопада 2016 року № 1250 [83].

У той же час, варто зауважити, що коментований Порядок регулює взаємодію МВС України та Національної поліції у загальному управлінському контексті й не встановлює спеціального механізму їх взаємодії у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських. Зокрема, у вказаному нормативному документі не виокремлено спеціалізованих каналів передавання інформації про загибель, травмування, професійні захворювання та критичні психологічні стани поліцейських; не визначено порядку спільного аналізу причин надзвичайних подій за участю поліцейських; не встановлено системи індикаторів, за якими МВС мало б оцінювати результативність безпекової політики Національної поліції. Отже, координаційне повноваження Міністерства нормативно існує, однак його предметне наповнення у досліджуваній сфері залишається недостатньо визначеним.

Фрагментарність компетенції МВС України підтверджується й змістом відомчого регулювання. Так, пункт 1 розділу І Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських визначає завдання, принципи, напрями та функції відповідної системи [86].

Проте, зазначений нормативно-правовий акт регламентує психологічне забезпечення переважно як відносно самостійний (відокремлений) напрям роботи з персоналом поліції, не визначаючи належною мірою механізмів використання його результатів у межах інших напрямів забезпечення службової діяльності поліцейських, а саме: медичного, кадрового, професійної підготовки та організації проходження служби. Зокрема, недостатньо визначеними на нормативному рівні залишається питання: яким чином виявлені за результатами психологічного вивчення ознаки професійного виснаження, підвищеного психоемоційного навантаження або зниження психологічної готовності поліцейського мають враховуватися керівником під час визначення інтенсивності службового навантаження, залучення до виконання завдань підвищеного ризику, планування професійної підготовки чи застосування додаткових заходів психологічного супроводження.

Доцільність функціонального поєднання психологічного забезпечення з іншими напрямами управління персоналом підтверджують В. І. Барко, Л. А. Кирієнко та В. В. Барко, які розглядають психологічне забезпечення як важливу складову кадрового менеджменту в Національній поліції та пов’язують його, зокрема, з формуванням професійно важливих індивідуально-психологічних якостей поліцейських і їх здатності успішно протидіяти професійним ризикам [6, с. 9–11]. Наведена позиція додатково засвідчує, що результати психологічної роботи не повинні залишатися ізольованими в межах психологічного напряму, а мають враховуватися під час прийняття кадрових та організаційно-управлінських рішень.

Аналогічна проблема простежується й у правовому регулюванні медичного забезпечення. Пункт 1 розділу І Порядку, затвердженого наказом МВС України від 7 листопада 2017 року № 910, обмежує предмет його регулювання медичним забезпеченням поліцейських під час виконання оперативно-службових завдань у процесі подолання наслідків надзвичайних ситуацій, припинення групових порушень публічної безпеки і порядку або масових заворушень [85].

Таким чином, сфера дії цього нормативно-правового акту визначена ситуативно – через перелік окремих обставин виконання службових завдань і не охоплює всього комплексу ризиків, притаманних повсякденній поліцейській діяльності. Як наслідок, на нормативному рівні правового регулювання медичного забезпечення поліцейських на сьогоднішній день наявна відсутність формування універсальної моделі медичного супроводу поліцейських під час виконання завдань в умовах бойових дій, тривалого перебування у зонах підвищеної небезпеки чи систематичного впливу професійних шкідливих чинників. Це свідчить про необхідність перегляду не лише змісту окремих відомчих актів, а й самого підходу до формування МВС України нормативної політики у сфері особистої безпеки поліцейських.

Характеризуючи адміністративно-правовий статус МВС України у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського, окрему увагу доцільно звернути на переважно ретроспективну спрямованість окремих нормативно визначених механізмів реагування на заподіяння шкоди життю та здоров'ю поліцейських. Так, пункт 1 розділу І Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків визначає процедуру розслідування подій, що вже сталися, а пункт 3 цього розділу охоплює поняттям нещасного випадку поранення, травми, професійні захворювання, отруєння та інші ушкодження здоров'я поліцейського [88].

Зазначені положення характеризують МВС України як суб'єкта, уповноваженого на нормативне формування механізму документування, розслідування та обліку наслідків реалізації професійних ризиків, однак водночас засвідчують недостатню нормативну вираженість іншої складової його статусу – формування превентивних механізмів, спрямованих на виявлення причин і умов виникнення таких ризиків та недопущення їх повторної реалізації.

Іншими словами, йдеться не стільки про недоліки правового регулювання, закладені безпосередньо у положеннях Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, скільки про неповноту нормативного

закріплення компетенції МВС України в межах комплексної системи забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Крім того, аналіз відомчих нормативно-правових актів свідчить про відсутність уніфікованого підходу до визначення змісту категорії «особиста безпека поліцейського», що безпосередньо впливає на нормативне окреслення відповідного напряму компетенції МВС України. Так, пункт 1 розділу І Порядку, затвердженого наказом МВС України від 12 жовтня 2021 року № 752, пов’язує особисту безпеку із застосуванням заходів безпеки та спеціальних заходів безпеки щодо поліцейських, працівників Національної поліції та їхніх близьких родичів [84]. За такого підходу особиста безпека фактично ототожнюється із державно-правовим захистом особи від протиправного впливу, у зв’язку з виконанням службових повноважень.

Водночас, інші нормативно-правові акти МВС України, здебільшого, пов’язують особисту безпеку поліцейського із безпечним поводженням зі зброєю, професійною підготовкою, охороною праці, психологічним забезпеченням та мінімізацією професійних ризиків. Це свідчить про те, що на нормативному рівні відповідна категорія використовується для позначення різних за змістом напрямів службової діяльності, що ускладнює визначення меж компетенції МВС України у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського як цілісного об’єкта адміністративно-правового впливу.

На проблему нормативної невизначеності змісту особистої безпеки поліцейського звертають увагу й О. С. Скляр та Т. В. Шевченко. За результатами аналізу нормативно-правових засад поліцейської діяльності науковці констатують, що, попри нормативне закріплення окремих положень щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання службових обов’язків, сутність самої категорії «особиста безпека» на законодавчому рівні належним чином не визначена [108, с. 185–186]. Наведений висновок підтверджує сформульовану нами тезу про відсутність єдиного нормативного підходу до визначення предмета відповідного напряму забезпечувальної діяльності.

На думку автора цього дослідження, в коментованому нормативному акті особиста безпека поліцейського фактично трактується у вузькому охоронному значенні – в якості захисту від протиправного посягання, зумовленого службовою діяльністю. Отже, у системі нормативно-правових актів МВС України одна й та сама категорія використовується без уніфікованого нормативного змісту, що ускладнює визначення предмета управлінської діяльності та меж компетенції відповідних суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Підбиваючи проміжні підсумки, варто зазначити, що МВС України посідає місце стратегічного, нормативно-правового та координаційного суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського. Водночас, нормативне закріплення його адміністративно-правового статусу в цій сфері не набуло належної системності, що проявляється у трьох взаємопов'язаних аспектах: по-перше, забезпечення особистої безпеки поліцейського безпосередньо не визначено як самостійне завдання чи напрям діяльності МВС України; по-друге, відповідні повноваження реалізуються в межах відокремлених напрямів відомчої діяльності – кадрового, психологічного, медичного, професійної підготовки, охорони праці та нормативного регулювання застосування заходів безпеки – без їх нормативного об'єднання спільною безпековою метою; по-третє, недостатньо визначеними залишаються механізми координації зазначених напрямів, використання отриманих у межах одного з них результатів для прийняття управлінських рішень в інших, а також контролю за загальною результативністю діяльності щодо попередження та мінімізації професійних ризиків для життя і здоров'я поліцейських.

З огляду на виявлені недоліки нормативного закріплення адміністративно-правового статусу МВС України у досліджуваній сфері, доцільним убачається його конкретизація шляхом внесення змін до Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. Зокрема, ***пункт 3 Положення після підпункту 1 доцільно доповнити новим підпунктом 1-1***

такого змісту: «1-1) забезпечення формування державної політики у сфері особистої безпеки поліцейських, створення безпечних умов проходження ними служби, запобігання та мінімізації професійних ризиків для їх життя, здоров'я і професійної працездатності».

Вважаємо, що запропоноване доповнення дозволить нормативно виокремити забезпечення особистої безпеки поліцейського як самостійний напрям формування державної політики МВС України, функціонально пов'язаний із закріпленим у підпункті 1 пункту 3 цього ж Положення завданням щодо формування державної політики у сфері поліцейської діяльності.

Відповідному завданню має кореспондувати окремий комплекс повноважень МВС України, закріплений у пункті 4 Положення. У зв'язку із цим, ***пропонується доповнити пункт 4 новим підпунктом, яким передбачити, що МВС України: «забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері особистої безпеки поліцейських; визначає в межах компетенції єдині вимоги та стандарти щодо попередження і мінімізації професійних ризиків для їх життя і здоров'я; забезпечує координацію заходів професійної підготовки, психологічного, медичного та іншого забезпечення, спрямованих на збереження життя, здоров'я і професійної працездатності поліцейських; здійснює узагальнення та аналіз інформації про причини й обставини загибелі, поранення, травмування та професійної захворюваності поліцейських і за результатами такого аналізу забезпечує розроблення заходів щодо попередження та мінімізації відповідних професійних ризиків»***.

Наступним суб'єктом, адміністративно-правовий статус якого потребує окремого дослідження, є Національна поліція України. На відміну від МВС України, компетенція якого у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських має переважно стратегічну, нормотворчу та координаційну спрямованість, Національна поліція посідає центральне місце в безпосередній організації та практичній реалізації відповідних заходів.

Діяльність Національної поліції України охоплює організацію проходження поліцейської служби, професійну підготовку персоналу, визначення умов і режиму виконання службових завдань, а також реалізацію заходів психологічного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення. Відтак, адміністративно-правовий статус Національної поліції України у досліджуваній сфері доцільно оцінювати передусім крізь призму достатності її нормативно визначених завдань, функцій та повноважень для організації цілісної системи попередження, виявлення й мінімізації професійних ризиків поліцейської діяльності.

Вихідною нормативною основою визначення адміністративно-правового статусу Національної поліції України є частина перша статті 1 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якої поліція є центральним органом виконавчої влади, що служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Водночас, частина перша статті 2 Закону визначає її основні завдання через надання поліцейських послуг у сферах забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини та інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, а також надання допомоги особам, які її потребують.

Отже, на рівні законодавчого визначення функціонального призначення та основних завдань Національної поліції України простежується певна однобічність нормативного підходу, яка проявляється у тому, що нормативний акцент зосереджений переважно на зовнішньому об’єкті поліцейської діяльності – людині, суспільстві та державі, тоді як створення безпечних умов реалізації відповідних повноважень самими поліцейськими безпосередньо серед основних завдань поліції не виокремлено.

Аналогічний підхід простежується й у Положенні про Національну поліцію, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. Зокрема, пункт 1 коментованого Положення визначає Національну поліцію як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у відповідних сферах, тоді як пункт 3 цього ж нормативно-

правового акту до її основних завдань відносить реалізацію такої політики та внесення Міністрові внутрішніх справ пропозицій щодо забезпечення її формування.

При цьому, забезпечення особистої безпеки поліцейських, створення безпечних умов проходження ними служби або управління професійними ризиками як самостійне завдання Національної поліції нормативно не виокремлюється. Тобто, *виникає певна невідповідність між фактичним місцем Національної поліції у механізмі забезпечення безпеки власного персоналу та нормативним визначенням її функціонального призначення: центральний орган виконавчої влади, у системі якого безпосередньо виникають, оцінюються та мають мінімізуватися професійні ризики поліцейської діяльності, не наділений чітко сформульованим профільним завданням щодо організації відповідної діяльності*.

Насамперед, потребують ґрунтовного аналізу повноваження поліції, закріплені у статті 23 профільного законодавчого акту. Так, пункт 1 частини першої цієї статті покладає на поліцію здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень, а пункт 2 уповноважує поліцію виявляти причини та умови, що сприяють їх учиненню, та вживати заходи щодо їх усунення. За своєю функціональною природою зазначені повноваження мають виразний превентивний характер і потенційно можуть слугувати методологічною основою для організації діяльності з виявлення та мінімізації професійних ризиків поліцейської служби. Проте, нормативний зміст цих пунктів безпосередньо пов’язаний із запобіганням правопорушенням та усуненням причин їх учинення, а не з попередженням небезпечних чинників, що загрожують життю і здоров’ю самих поліцейських.

Найбільш дотичним до предмета цього дослідження є пункт 4 частини першої статті 23 Закону, відповідно до якого поліція вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров’ю фізичних осіб і публічній

безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення.

При цьому, науковий інтерес викликають підходи законодавця до формулювання окремих правових конструкцій, визначених у пункті 4 частини першої коментованого законодавчого акту. Насамперед, йдеться про термін «фізична особа», який формально не виключає можливості поширення відповідного положення і на поліцейського. Разом із тим, логіка викладення цього повноваження знову зорієнтована передусім на зовнішній об'єкт поліцейського захисту та додатково обмежена походженням загрози – вона має виникнути внаслідок учинення кримінального чи адміністративного правопорушення.

Відтак, поза межами такого регулювання залишаються численні професійні ризики іншої природи: надмірне службове навантаження, професійна втома, психотравмуючий вплив критичних подій на психоемоційний стан працівника поліції, небезпечні умови несення поліцейської служби, недостатність засобів індивідуального захисту, професійні захворювання та інші фактори, які безпосередньо не пов'язані з учиненням правопорушень.

Наведемо й інші приклади законодавчого дисбалансу в процесі визначення рівня правового регулювання забезпечення особистої безпеки поліціейського. Окремі положення статті 23 засвідчують нормативне визнання необхідності захисту учасників правоохоронної діяльності від підвищених ризиків, однак поліцейські як самостійний об'єкт такого захисту не виокремлюються.

Так, пункт 16 частини першої статті 23 уповноважує поліцію забезпечувати безпеку взятих під захист осіб, а пункт 27 прямо передбачає вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю державних виконавців, приватних виконавців та інших осіб, які беруть участь у вчиненні виконавчих дій, представників уповноважених органів з питань пробації під час відвідування суб'єктів пробації. *Показовим є те, що законодавець у цих*

випадках спромігся виокремити безпеку конкретних категорій осіб як самостійний предмет поліцейського впливу, тоді як аналогічне повноваження щодо власного персоналу Національної поліції у статті 23 відсутнє.

Ще більш виразною така проблема стає з урахуванням пунктів 24 та 39 частини першої статті 23. Перший передбачає участь поліції у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості, другий – здійснення розмінування, що має оперативний характер, виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів. Обидва напрями за своєю природою пов'язані з підвищеним ризиком для життя і здоров'я поліцейських, *однак стаття 23 визначає лише зовнішнє функціональне завдання поліції та не кореспондує його з окремим обов'язком самої Національної поліції щодо організації системи оцінювання і мінімізації ризиків для персоналу, який залучається до виконання таких завдань*.

Наведене дозволяє зробити висновок, що стаття 23 Закону України «Про Національну поліцію» містить низку повноважень, функціонально пов'язаних із забезпеченням особистої безпеки поліцейського, однак відповідний зв'язок має переважно опосередкований характер. *Закон достатньо детально визначає превентивні, захисні та ризиконебезпечні напрями зовнішньої поліцейської діяльності, але не формує самостійного внутрішньоорганізаційного повноваження Національної поліції щодо попередження, виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків для життя і здоров'я її персоналу. Саме тому, фактична компетенція НПУ у цій сфері є ширшою за її безпосереднє законодавче закріплення*.

У зв'язку з викладеним, доцільним є доповнення частини першої статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» новим пунктом такого змісту:

«організовує та здійснює в межах компетенції заходи щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських, виявлення, оцінювання,

попередження та мінімізації професійних ризиків для їх життя і здоров'я, створення безпечних умов проходження служби, а також узагальнення причин і обставин загибелі, поранення, травмування та професійної захворюваності поліцейських з метою розроблення і реалізації відповідних превентивних заходів».

Водночас, нормативне закріплення відповідних повноважень за Національною поліцією України характеризує лише загальний, інституційний рівень забезпечення особистої безпеки поліцейського. Їх практична реалізація здійснюється на нижчому організаційно-виконавчому рівні, представленому територіальними органами і підрозділами поліції, їх керівниками, а також структурними та спеціалізованими підрозділами, компетенція яких охоплює окремі напрями кадрового, професійного, психологічного, медичного, матеріально-технічного та іншого забезпечення службової діяльності. З огляду на функціональну взаємопов'язаність зазначених суб'єктів та обмеженість предмета цього дослідження доцільним є їх розгляд у межах єдиної третьої ланки – організаційно-виконавчого рівня забезпечення особистої безпеки поліцейського.

При цьому, формування третього рівня суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського має специфічний критерій, який у меншій мірі пов'язаний із тотожністю адміністративно-правового статусу цих суб'єктів, але, насамперед, передбачає їх спільне функціональне призначення у досліджуваній сфері суспільних відносин. Якщо МВС України забезпечує переважно формування державної політики та нормативно-правове регулювання, а Національна поліція України формує загальну організацію її реалізації, то суб'єкти третьої ланки безпосередньо трансформують відповідні нормативні та управлінські приписи у конкретні організаційно-правові та матеріально-технічні заходи щодо персоналу поліції. Іншими словами, на третьому рівні суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського абстрактні вимоги безпечного проходження служби в Національній поліції набувають практичного змісту стосовно конкретного поліцейського.

Отже, на третьому рівні системи суб’єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського особливості адміністративно-правового статусу кожного з них, хоча й становлять важливий напрям наукового аналізу, не можуть розглядатися як спільний критерій їх об’єднання. Таким критерієм, на нашу думку, має виступати функціональна спрямованість їх компетенції на реалізацію окремих напрямів забезпечення особистої безпеки поліцейського.

У той же час, відповідному рівню властива виражена функціональна диференціація: жоден із його суб’єктів окремо не наділений повним комплексом повноважень у досліджуваній сфері, проте сукупні результати їх діяльності безпосередньо визначають фактичний рівень професійної захищеності поліцейського. При цьому, нормативне регулювання переважно визначає компетенцію кожного із зазначених суб’єктів у межах окремого напряму діяльності, не формуючи належною мірою механізму їх узгодженої взаємодії щодо виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків.

Практична значущість належної організації заходів особистої безпеки підтверджується конкретними випадками виконання поліцейськими повноважень у повсякденній правоохоронній діяльності. Так, 20 вересня 2025 року в с. Піщаний Брід Новоукраїнського району Кіровоградської області під час перевірки документів місцевий житель раптово відкрив вогонь у бік працівників поліції, унаслідок чого начальник сектору реагування патрульної поліції отримав вогнепальне поранення в живіт, а його напарник – поранення руки [63]. Наведений випадок демонструє, що професійний ризик виникає не лише під час спеціальних операцій або виконання завдань в умовах воєнного стану, а й у межах зовні ординарних поліцейських процедур. При цьому раптовість трансформації звичайної перевірки документів у ситуацію з безпосередньою загрозою життю поліцейських підтверджує необхідність постійного застосування ризик-орієнтованого підходу до організації служби, який має охоплювати оцінювання потенційної небезпеки, тактичне позиціонування поліцейських, взаємне страхування, готовність до негайного застосування засобів індивідуального захисту та надання домедичної допомоги.

Отже, забезпечення особистої безпеки у таких ситуаціях не може розглядатися виключно як індивідуальна професійна навичка поліцейського, а потребує належного організаційного, професійно-підготовчого та матеріально-технічного забезпечення з боку відповідних суб'єктів системи Національної поліції.

З огляду на викладене, подальша характеристика адміністративно-правового статусу суб'єктів третього рівня потребує не їх послідовного інституційного аналізу, а визначення основних функціональних напрямів, у межах яких відповідні органи, підрозділи та посадові особи безпосередньо впливають на стан особистої безпеки поліцейського. Логіка зазначеного підходу дозволяє виокремити управлінсько-організаційний, професійно-забезпечувальний та медико-психологічний напрями реалізації їх компетенції.

Отже, логічним продовженням викладення матеріалу є аналіз адміністративно-правового статусу суб'єктів, представлених у межах кожного з трьох виокремлених функціональних напрямів.

Центральне місце в межах управлінсько-організаційного напряму посідають керівники органів і підрозділів поліції, оскільки саме на цьому рівні загальні нормативні вимоги щодо безпеки службової діяльності трансформуються у конкретні управлінські рішення стосовно визначення службових завдань, розподілу сил і засобів, організації режиму служби, контролю за діями підлеглих та реагування на зміни оперативної обстановки. Відтак адміністративно-правовий статус керівника у досліджуваній сфері доцільно оцінювати не лише через традиційні організаційно-розпорядчі повноваження, а й крізь призму його спроможності безпосередньо впливати на виникнення, рівень та мінімізацію професійних ризиків підпорядкованого персоналу.

Вихідні засади адміністративно-правового статусу керівника органу (підрозділу) поліції закладено у Дисциплінарному статуті Національної поліції України. Відповідно до частини першої статті 3 Статуту керівником визнається службова особа поліції, наділена правами та обов'язками з організації

службової діяльності підлеглих їй поліцейських та інших працівників поліції і контролю за їх службовою діяльністю. Уже наведена законодавча конструкція дозволяє розглядати керівника як ключового персоніфікованого носія організаційно-управлінської компетенції на відповідному рівні поліцейської системи, оскільки саме з його діяльністю законодавець безпосередньо пов'язує організацію та контроль службової діяльності підлеглого персоналу [68].

Коментуючи наведену законодавчу норму, важливо уточнити, що мова не йде про те, що стаття 3 коментованого законодавчого акту прямо покладає на керівника обов'язок забезпечувати особисту безпеку. У той же час, спираючись на вказаний нормативний припис, з'являється можливість сформулювати інший важливий висновок, який полягає в тому, що керівник організовує службову діяльність і контролює її, а отже, його управлінські рішення об'єктивно впливають на рівень професійного ризику працівників поліції.

Ще більш виразно необхідність інституційного управління професійними ризиками проявляється в умовах воєнного стану, коли поліцейські поряд із традиційними правоохоронними функціями, виконують завдання в умовах безпосереднього впливу засобів ураження противника. Показовим є випадок, що стався 31 липня 2025 року в м. Києві: троє бійців полку поліції особливого призначення № 1 ГУНП у м. Києві під час нічного чергування отримали повідомлення про влучання російської ракети у житловий будинок та прямували на місце події службовим автомобілем. Поряд з автомобілем упав уламок ракети, внаслідок чого всі троє поліцейських отримали численні осколкові поранення та втратили свідомість [117].

Цей випадок є показовим з позиції адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки, оскільки небезпечний чинник виник не внаслідок помилкових індивідуальних дій працівників поліції, а був об'єктивно зумовлений середовищем виконання службового завдання. За таких обставин мінімізація професійного ризику значною мірою залежить від управлінських рішень щодо організації реагування на події в умовах повторних повітряних атак, визначення безпечних маршрутів і порядку висування нарядів,

забезпечення персоналу відповідними засобами індивідуального захисту, медичними засобами, захищеним транспортом та засобами зв'язку. Відтак, наведений приклад додатково підтверджує доцільність розгляду керівника органу (підрозділу) поліції як персоніфікованого суб'єкта управління професійними ризиками, рішення якого безпосередньо впливають на рівень захищеності підпорядкованого персоналу.

Більш предметно безпекова складова управлінської компетенції керівника простежується в окремих спеціальних нормативно-правових актах МВС України, де законодавець уже здатний покладати на керівника органу (підрозділу) Національної поліції конкретні безпекові обов'язки, але робить це щодо окремих видів діяльності.

Так, підпункт 5 пункту 3 глави 2 розділу ІІ Інструкції з технічного обслуговування технічних засобів охорони, організації роботи головних пунктів централізованого спостереження та здійснення охорони майна фізичних і юридичних осіб з використанням технічних засобів охорони органами, підрозділами поліції охорони передбачає здійснення контролю за дотриманням правил техніки безпеки, забезпечення та контроль безпечних умов праці, а також наявності й використання засобів індивідуального захисту під час виконання відповідних робіт [75].

Разом з цим, тією ж Інструкцією низку організаційних рішень, таких як: затвердження графіків змінності, визначення відповідальних працівників, затвердження планів та прийняття рішень щодо організації відповідних робіт – віднесено до компетенції керівника органу чи підрозділу поліції охорони [75].

Наведені нормативні приписи дозволяють виявити характерну особливість адміністративно-правового статусу керівника органу (підрозділу) поліції у досліджуваній сфері. Законодавство, з одного боку, наділяє його загальною компетенцією щодо організації та контролю службової діяльності підлеглих, а з іншого – в межах окремих спеціалізованих напрямів покладає конкретні обов'язки щодо забезпечення безпечних умов виконання певних видів робіт. Водночас, на загальному нормативному рівні ці приписи не

об’єднані єдиним обов’язком керівника систематично виявляти, оцінювати та мінімізувати професійні ризики для життя і здоров’я підпорядкованих поліцейських під час організації їх службової діяльності.

Відтак, безпекова складова управлінської компетенції керівника фактично існує, проте нормативно залишається розосередженою між окремими напрямами та процедурами службової діяльності працівників поліції.

З огляду на наведене, пропонується нормативно закріпити управління професійними ризиками як самостійний елемент організаційно-управлінської компетенції керівників органів і підрозділів Національної поліції України. З цією метою, доцільно ***доповнити Закон України «Про Національну поліцію» статтею 22-1 «Повноваження керівників органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських», та викласти її у такій редакції: «Керівник органу (підрозділу) поліції в межах наданих повноважень організовує виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків для життя і здоров’я підпорядкованих працівників поліції, ураховує професійні ризики під час планування службової діяльності, визначає склад сил і засобів та залучення особового складу поліції до виконання завдань підвищеного ризику, а також забезпечує контроль за вжиттям відповідних превентивних заходів»***.

Поряд із персоніфікацією управлінського рівня забезпечення особистої безпеки поліцейського, запропоноване доповнення дозволить трансформувати розосереджені організаційні та безпекові повноваження керівників у нормативно визначену систему превентивного управління професійними ризиками.

Отже, підбиваючи підсумки цього дослідження, варто сформулювати ряд висновків та пропозицій.

По-перше, проведений аналіз дозволив обґрунтувати, що адміністративно-правовий статус суб’єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського не може бути зведений виключно до сукупності його прав та обов’язків. З огляду на публічно-управлінську природу відповідної діяльності

його зміст охоплює нормативно визначене функціональне призначення суб'єкта, його завдання, функції, компетенцію, права та обов'язки, гарантії діяльності, характер взаємозв'язків з іншими учасниками відповідних правовідносин та юридичну відповідальність. Відтак, ***адміністративно-правовий статус суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського запропоновано визначати як*** *нормативно закріплене становище органу, підрозділу чи посадової особи в системі адміністративно-правових відносин, яке характеризує його функціональне призначення та обсяг компетенції щодо формування, організації або безпосередньої реалізації заходів, спрямованих на попередження, виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків для життя, здоров'я і професійної працездатності поліцейського.*

По-друге, ***одним із основних теоретичних результатів дослідження є обґрунтування триланкової моделі адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського****, побудованої не лише за організаційно-ієрархічним критерієм, а насамперед залежно від характеру та ступеня наближеності компетенції відповідного суб'єкта до безпосереднього забезпечення безпеки конкретного поліцейського. Першу, стратегічно-нормативну ланку становить МВС України, яке забезпечує формування державної політики, відомче нормативно-правове регулювання, встановлення відповідних стандартів та координацію діяльності у цій сфері. Другу, інституційно-організаційну ланку утворює Національна поліція України, на яку має покладатися організація та реалізація відповідної політики в системі поліції, формування внутрішньої системи управління професійними ризиками та забезпечення її функціонування. Третю, організаційно-виконавчу ланку становлять територіальні органи і підрозділи поліції, їх керівники та спеціалізовані структурні підрозділи, у межах компетенції яких загальні нормативні й управлінські приписи трансформуються у конкретні організаційні, кадрові, професійно-підготовчі, медико-психологічні, матеріально-технічні, превентивні та відновлювальні заходи щодо конкретного поліцейського. Отже, запропонована модель відображає*

послідовний рух управлінського впливу за формулою: «формування політики і нормативне регулювання; організація та управління; безпосередня реалізація і контроль», що дозволяє не лише систематизувати відповідних суб'єктів, а й визначити межі їх компетенції та функціональні зв'язки між ними.

По-третє, практичним наслідком запропонованої триланкової моделі має стати нормативне розмежування компетенції між її рівнями за принципом кореспондуючих завдань і повноважень. На першому рівні ***доцільно доповнити пункт 3 Положення про Міністерство внутрішніх справ України****, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878, новим підпунктом 1-1, яким віднести до завдань МВС забезпечення формування державної політики у сфері особистої безпеки поліцейських, створення безпечних умов проходження ними служби, запобігання та мінімізації професійних ризиків для їх життя, здоров'я і професійної працездатності. Відповідному завданню має кореспондувати* ***доповнення пункту 4 Положення*** *повноваженнями щодо нормативно-правового регулювання цієї сфери, встановлення єдиних безпекових стандартів, координації професійного, психологічного, медичного та інших напрямів забезпечення, а також системного аналізу причин загибелі, поранення, травмування і професійної захворюваності поліцейських. На другому рівні* ***запропоновано доповнити частину першу статті 23 Закону України «Про Національну поліцію»*** *окремим повноваженням НПУ щодо організації та здійснення заходів із забезпечення особистої безпеки поліцейських, виявлення, оцінювання, попередження та мінімізації професійних ризиків. Таким чином, МВС має визначати політику та нормативні стандарти, тоді як Національна поліція – забезпечувати їх організаційну реалізацію.*

По-четверте, на організаційно-виконавчому рівні обґрунтовано необхідність персоніфікації управлінської відповідальності за професійні ризики шляхом нормативного закріплення управління такими ризиками як самостійного елемента компетенції керівника органу (підрозділу) поліції. Встановлено, що чинне законодавство наділяє керівника загальними

повноваженнями щодо організації та контролю службової діяльності підлеглих, а спеціальні нормативно-правові акти передбачають окремі його обов'язки щодо забезпечення безпечних умов виконання певних видів робіт, проте загального обов'язку систематично виявляти, оцінювати, попереджати та мінімізувати професійні ризики не сформовано. З метою усунення цієї прогалини ***запропоновано доповнити Закон України «Про Національну поліцію» статтею 22-1 «Повноваження керівників органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських»****, поклавши на відповідного керівника обов'язок організовувати виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків, ураховувати їх під час планування службової діяльності, визначення необхідних сил і засобів та залучення персоналу до виконання завдань підвищеного ризику, а також контролювати реалізацію відповідних превентивних заходів.*

Узагальнення наведених положень дає підстави сформулювати більш широкий концептуальний висновок: ***удосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського потребує формування наскрізної вертикалі безпекової компетенції, у межах якої повноваження кожного наступного рівня виступатимуть організаційним продовженням попереднього:*** *МВС України формує державну політику, нормативні вимоги та стандарти; Національна поліція України організовує систему їх реалізації та управління професійними ризиками; суб'єкти організаційно-виконавчого рівня забезпечують їх практичне виконання стосовно конкретного поліцейського, а керівник відповідного органу (підрозділу) Національної поліції персоніфікує управлінську відповідальність за прийняття безпеково орієнтованих рішень*.

2.3. Адміністративно-правові форми та методи забезпечення особистої безпеки поліцейського

Визначення системи суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського та з'ясування особливостей їх адміністративно-правового

статусу створюють необхідне теоретичне підґрунтя для дослідження наступної складової відповідного адміністративно-правового механізму – способів практичної реалізації закріпленої за такими суб'єктами компетенції. Цілком логічним та обґрунтованим є той факт, що нормативно-правове визначення завдань, функцій і повноважень органу, підрозділу чи посадової особи саме по собі ще не забезпечує досягнення необхідного рівня захищеності поліцейського. Відповідні повноваження набувають практичного значення лише у процесі їх реалізації через конкретні юридично значущі та організаційні дії, управлінські рішення, процедури і засоби впливу на суспільні відносини, що виникають у зв'язку із забезпеченням безпечних умов проходження поліцейської служби.

Запропонована логіка дослідження послідовно розвиває сформовану у попередньому підрозділі дисертації триланкову модель суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. Встановлений розподіл компетенції між МВС України, Національною поліцією України та суб'єктами, які безпосередньо реалізують відповідні заходи на рівні органів і підрозділів поліції, передбачає відмінності не лише у їх функціональному призначенні, а й у формах та методах реалізації покладених на них завдань.

Якщо на рівні МВС України переважають формування державної політики, нормативно-правове регулювання та координаційний вплив на структурно відокремлених, але організаційно підпорядкованих суб'єктів, то компетенція Національної поліції України реалізується передусім через організацію виконання відповідних нормативних приписів, прийняття управлінських рішень, контроль і забезпечення функціонування підпорядкованої системи. На організаційно-виконавчому рівні зазначена діяльність набуває найбільш конкретного характеру та безпосередньо пов'язується з організацією служби, професійною підготовкою, медико-психологічним і матеріально-технічним забезпеченням, оцінюванням професійних ризиків та прийняттям рішень щодо їх попередження і мінімізації. Зазначений вище розподіл простежується й у проведеному нами аналізі

адміністративно-правового статусу ключових суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського.

У той же час, специфіка забезпечення особистої безпеки поліцейського полягає в тому, що досягнення відповідного результату неможливо пов'язати з якимось одним різновидом управлінської діяльності. Збереження життя, здоров'я та професійної працездатності поліцейського потребує комплексного нормативного й організаційного забезпечення безпечних умов проходження служби. Його зміст охоплює професійну підготовку персоналу, належне матеріально-технічне, медичне та психологічне забезпечення, контроль за дотриманням установлених вимог, а також аналіз випадків загибелі, поранення і травмування поліцейських та прийняття відповідних управлінських рішень. Уже сама неоднорідність зазначених напрямів свідчить про необхідність їх наукового переосмислення, подальшого впорядкування та встановлення тих зовнішніх форм, у яких реалізується діяльність відповідних суб'єктів.

Значення форм у механізмі реалізації компетенції суб'єктів публічного адміністрування обґрунтовується й у адміністративно-правовій доктрині. Так, В. В. Галунько та співавтори визначають форми діяльності публічної адміністрації як зовнішнє вираження однорідних за характером і правовою природою адміністративних дій відповідних суб'єктів, що здійснюються в межах законності та встановленої компетенції для досягнення адміністративно-правової мети [20, с. 132]. Аналогічної думки дотримуються й інші фахівці в галузі права [9, с. 52; 127; 31, с. 388].

Наведена позиція має принципове значення для предмета цього дослідження, оскільки дозволяє розглядати форму забезпечення особистої безпеки поліцейського як зовнішній прояв реалізації компетенції відповідного суб'єкта, за допомогою якого нормативно визначені завдання і повноваження трансформуються у конкретну адміністративну діяльність.

Не менш важливим є й питання про засоби та прийоми управлінського впливу, за допомогою яких суб'єкти забезпечення особистої безпеки досягають визначених цілей. Одна й та сама форма діяльності може передбачати

використання різних способів впливу залежно від характеру професійного ризику, адміністративно-правового статусу учасників відповідних відносин, оперативної обстановки та очікуваного результату.

Зокрема, належний рівень особистої безпеки може забезпечуватися шляхом формування у поліцейського усвідомленої готовності дотримуватися встановлених правил, організації та координації діяльності відповідних підрозділів, здійснення контролю за виконанням нормативних вимог, застосування обов'язкових управлінських приписів, а в передбачених законодавством випадках – заходів адміністративного примусу. Особливого значення за сучасних умов набуває управління професійними ризиками, яке дозволяє змістити спрямованість адміністративно-правового впливу з реагування на наслідки небезпечної події на завчасне виявлення небезпечних чинників, оцінювання ймовірності їх реалізації та вжиття превентивних заходів.

Остання обставина має принципове значення для предмета цього дослідження. Проведений у попередньому підрозділі аналіз засвідчив, що чинне нормативно-правове регулювання містить значну кількість окремих безпеково орієнтованих повноважень, однак вони розподілені між численними напрямами поліцейської діяльності. Зокрема, стосовно МВС України було встановлено відсутність належного нормативного зв'язку між такими напрямами, як медичний, психологічний, матеріально-технічний і т.д., а також єдиної системи оцінювання їх результативності. Аналогічна проблема простежується й щодо Національної поліції України: стаття 23 Закону України «Про Національну поліцію» детально регламентує низку зовнішніх превентивних і захисних повноважень, однак не націлена на забезпечення формування самостійного внутрішньоорганізаційного повноваження щодо системного виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків для персоналу.

З огляду на це, недоцільним вбачається механічне перенесення усталених у теорії адміністративного права класифікацій на сферу поліцейської діяльності, в процесі дослідження адміністративно-правових форм і методів

забезпечення особистої безпеки поліцейського. Необхідним є встановлення того, які саме форми та методи об'єктивно відповідають специфіці особистої безпеки поліцейського як самостійного об'єкта публічного адміністрування, яким чином вони взаємодіють між собою та наскільки чинне нормативно-правове регулювання забезпечує їх комплексне застосування.

Відповідно, логіка подальшого наукового пошуку потребує послідовного вирішення декількох взаємопов'язаних завдань. Насамперед, необхідно з'ясувати співвідношення категорій «форма» та «метод» у доктрині адміністративного права та визначити особливості їх прояву у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейського. Наступним кроком дослідження має стати формування авторської класифікації відповідних форм і методів, після чого логічним кроком має стати аналіз нормативних та практичних особливостей їх реалізації суб'єктами різних рівнів.

У науці адміністративного права питання співвідношення правових категорій «форма» та «метод» належить до найбільш дискусійних, що зумовлено відсутністю усталеного підходу як до визначення їх змісту, так і до встановлення критеріїв розмежування.

Однією з найбільш усталених у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині є позиція, відповідно до якої категорія «форма» характеризує передусім зовнішній прояв діяльності суб'єкта публічного адміністрування. Зокрема, В. К. Колпаков, досліджуючи сутність форм публічного адміністрування, пов'язує їх із зовнішнім вираженням конкретних дій суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюються в межах установленої компетенції та спрямовуються на виконання покладених на них завдань [38, с. 43]. Вважаємо за доцільне уточнити, що цінність наведеної позиції полягає в тому, що форма не ототожнюється ані із самою компетенцією суб'єкта, ані з метою його діяльності, а характеризує спосіб, у який відповідні повноваження набувають зовнішнього практичного вираження. Водночас, настільки широке розуміння потребує подальшої конкретизації, оскільки саме по собі не дозволяє провести

достатньо чітку межу між юридично значущими діями та організаційною діяльністю, яка безпосередньо не породжує правових наслідків.

Більш диференційоване бачення відповідної проблематики пропонує В. Р. Біла. Дослідниця звертає увагу на недостатність традиційного поділу форм публічного адміністрування на правові та «неправові» та аргументує доцільність використання щодо останніх категорії «організаційні форми». На її думку, відсутність безпосереднього юридичного наслідку не означає, що відповідна діяльність перебуває поза сферою правового регулювання. Більше того, окремі організаційні форми можуть виступати необхідною передумовою прийняття подальшого юридично значущого управлінського рішення. Звідси правові та організаційні форми не існують ізольовано, а перебувають у настільки тісному функціональному взаємозв'язку, що в окремих випадках провести між ними однозначну межу достатньо складно [8, с. 112]. Подібну позицію щодо розмежування правових і організаційних форм публічного адміністрування поділяють й інші науковці [64, с. 212; 34, с. 209].

Наведена позиція має принципове значення для дослідження особистої безпеки поліцейського, в контексті доцільності сприйняття неправових форм публічного адміністрування в якості організаційних. Наприклад, проведення інструктажу перед заступанням на службу, аналіз оперативної обстановки, планування розстановки сил і засобів або проведення практичного тренування безпосередньо можуть не створювати нових прав чи обов'язків поліцейського, однак їх організаційний характер не позбавляє такі заходи правового значення для забезпечення його безпеки. Більше того, саме результати відповідної організаційної діяльності можуть становити фактичну основу для прийняття юридично значущого управлінського рішення. Наприклад, щодо зміни порядку несення служби, залучення додаткових сил і засобів або недопущення поліцейського до виконання певного завдання.

Тому, для предмета цього дослідження категорія «організаційні форми» видається більш коректною, ніж традиційна конструкція «неправові форми», оскільки остання може створювати помилкове уявлення про перебування

відповідної діяльності поза сферою правового регулювання. Саме на цю термінологічну проблему В. Р. Біла цілком обґрунтовано звертає окрему увагу в своєму дослідженні.

Важливим для розмежування досліджуваних категорій є дисертаційне дослідження І. П. Яковлєва, присвячене безпосередньо формам і методам публічного адміністрування. Автор виходить із того, що форми публічного адміністрування характеризують способи зовнішнього вираження владно-впорядковуючого впливу, тоді як метод відображає зміст, характер або, за використаною дослідником конструкцією, «стиль» відповідного владного впливу. При цьому, методи позбавлені настільки очевидного зовнішнього вираження, як форми, та отримують своє практичне втілення саме через останні [128, с. 97–99, 157–159].

Особливо продуктивним видається висновок І. П. Яковлєва про те, що метод не вичерпується жодною конкретною формою: один і той самий спосіб управлінського впливу може отримувати зовнішнє вираження через різні форми діяльності. Дослідник характеризує методи як засоби реалізації компетенції суб’єктів публічного адміністрування та досягнення поставлених перед ними завдань, одночасно наголошуючи, що їх зовнішнє вираження відбувається через відповідні форми [128, с. 157]. Саме ця теза дозволяє уникнути механічного закріплення певного методу за однією формою діяльності. Наприклад, метод контролю у сфері особистої безпеки поліцейського може реалізовуватися шляхом перевірки організації несення служби, оцінювання результатів професійної підготовки, аналізу виконання управлінських рішень або документального вивчення обставин травмування персоналу. Іншими словами, форма відповідає передусім на питання, у якому зовнішньому прояві реалізується компетенція суб’єкта, тоді як метод – яким способом і за допомогою якого характеру управлінського впливу досягається відповідний результат.

Окремої уваги заслуговує ще один аспект позиції В. Р. Білої, який дещо ускладнює класичну модель поділу форм на правові та організаційні.

Дослідниця доходить висновку, що форми публічного адміністрування в широкому розумінні завжди мають правову основу, оскільки діяльність публічної адміністрації здійснюється відповідно до норм адміністративного права.

Саме з цієї підстави поділ на правові та організаційні форми характеризує, передусім, характер і безпосередність юридичних наслідків, а не наявність або відсутність правового регулювання відповідної діяльності [8, с. 114–115]. Це уточнення є принциповим для подальшої авторської класифікації, адже професійна підготовка, інструктаж, інформаційно-аналітична робота чи координаційна діяльність не повинні характеризуватися як «неправові» лише через те, що самі по собі не породжують безпосереднього виникнення, зміни або припинення адміністративних правовідносин.

Спираючись на наведені теоретичні положення та враховуючи специфіку предмета цього дослідження, ***адміністративно-правову форму забезпечення особистої безпеки поліцейського пропонується визначити як*** *зовнішньо виражений, нормативно обумовлений спосіб реалізації компетенції уповноважених суб'єктів, що втілюється у здійсненні юридично значущих та організаційних дій, спрямованих на створення безпечних умов проходження поліцейської служби, попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків, а також збереження життя, здоров'я і професійної працездатності поліцейського.*

Разом з тим, ***метод адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського доцільно розуміти як*** *сукупність нормативно допустимих способів і прийомів управлінського впливу, що застосовуються уповноваженими суб'єктами в межах їх компетенції з метою попередження, виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків, формування безпечної професійної поведінки поліцейського та забезпечення належного рівня захищеності його життя, здоров'я і професійної працездатності.*

Принципова відмінність між запропонованими категоріями полягає у *функціональному призначенні кожної з них у механізмі забезпечення особистої безпеки. Форма характеризує зовнішнє вираження діяльності відповідного суб'єкта та дає відповідь на питання, у якому організаційному чи юридичному прояві реалізується його компетенція, тоді як метод розкриває спосіб управлінського впливу, за допомогою якого досягається необхідний безпековий результат.* ***Відтак, одна форма може передбачати застосування декількох методів, а один метод, своєю чергою, може реалізовуватися в різних формах адміністративної діяльності***.

Сформульовані теоретичні положення створюють необхідне методологічне підґрунтя для подальшого дослідження, однак самі по собі не дозволяють повною мірою розкрити особливості адміністративно-правових форм і методів забезпечення особистої безпеки поліцейського. Визначальне значення у цьому контексті має їх нормативне закріплення, оскільки саме в положеннях законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів компетенція відповідних суб'єктів конкретизується через встановлення правил, процедур, організаційних заходів і способів управлінського впливу, спрямованих на створення безпечних умов проходження служби та мінімізацію професійних ризиків.

Предметно взаємозв'язок адміністративно-правових форм і методів забезпечення особистої безпеки поліцейського простежується у положеннях Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01 лютого 2016 року № 70. Показово, що вже метою прийняття цього нормативно-правового акту визначено забезпечення особистої безпеки поліцейських, запобігання їх загибелі, пораненням і травмуванню під час поводження зі зброєю, а пункт 3 розділу І безпосередньо визнає забезпечення особистої безпеки поліцейських при поводженні зі зброєю складовою службової діяльності органів, закладів та установ поліції [76].

З позиції предмета цього дослідження наведені положення становлять інтерес не лише через безпосереднє використання законодавцем категорії

«особиста безпека поліцейського». Значно важливішим є закріплений Інструкцією механізм її забезпечення. Зокрема, розділ ІІ передбачає проведення первинного та цільового інструктажів з питань дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю.

Водночас, порівняльний аналіз правового регулювання первинного та цільового інструктажів виявляє неоднаковий рівень конкретизації їх змісту. Так, пунктом 3 розділу ІІ коментованої Інструкції проведення первинного інструктажу безпосередньо пов'язано з орієнтовним переліком питань, наведеним у Додатку 3 до неї. До вказаного додатку, серед іншого, включено питання, які стосуються особливостей несення служби поліцейськими, заходів безпеки при поводженні зі зброєю, конкретних фактів її незаконного застосування чи використання та порушення відповідних вимог, обставин і причин таких випадків, відомостей про отримання поліцейськими тілесних ушкоджень під час несення служби, а також питань надання домедичної допомоги.

Отже, стосовно первинного інструктажу нормативно визначено не лише підстави і суб'єктів його проведення, а й орієнтовне змістовне наповнення [76].

Інший рівень нормативно-правового регулювання простежується щодо цільового інструктажу. Пункт 4 розділу ІІ Інструкції встановлює випадки його обов'язкового проведення, зокрема перед виконанням службових завдань, пов'язаних із можливим застосуванням або використанням зброї, проведенням спеціальних операцій, практичних стрільб і командно-штабних навчань, а пункт 5 визначає суб'єктів, уповноважених на проведення цільового інструктажу, та передбачає перевірку рівня знань і практичних навичок після його завершення. Водночас, орієнтовного переліку питань, які мають бути розглянуті безпосередньо під час цільового інструктажу, коментована Інструкція не містить. Фактично нормативно визначено, коли, ким і яким чином завершується цільовий інструктаж, однак не конкретизовано його зміст.

Зазначена прогалина видається особливо суттєвою з огляду на функціональне призначення цільового інструктажу. На відміну від первинного,

він проводиться безпосередньо перед виконанням конкретного службового завдання, яке характеризується підвищеним рівнем небезпеки, а місце його проведення відповідно до пункту 5 розділу ІІ Інструкції визначається з урахуванням характеру такого завдання. Відтак, саме зміст цільового інструктажу має бути максимально наближеним до фактичних умов майбутньої діяльності поліцейського та передбачати не лише повторення загальних правил поводження зі зброєю, а й доведення інформації про характер конкретного завдання, можливі загрози життю і здоров'ю поліцейських, особливості застосування зброї в очікуваних умовах, порядок взаємодії та взаємного страхування, необхідні засоби індивідуального захисту, алгоритми реагування на зміну обстановки та порядок надання домедичної допомоги.

Натомість, відсутність відповідного орієнтовного переліку залишає зміст цільового інструктажу значною мірою на розсуд особи, яка його проводить, що не сприяє уніфікації превентивних заходів особистої безпеки.

З огляду на викладене ***пропонується абзац другий пункту 5 розділу ІІ Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01 лютого 2016 року № 70, після положення про визначення місця проведення цільового інструктажу доповнити реченням такого змісту****: «Цільовий інструктаж проводиться відповідно до орієнтовного переліку питань цільового інструктажу, наведеного в Додатку 3-1 до цієї Інструкції, з урахуванням характеру, умов та ступеня небезпеки конкретного службового завдання».*

Орієнтовно до вказаного додатку доцільно включити:

– *зміст, мету та особливості конкретного службового завдання;*

– *відомості про оперативну обстановку та можливі джерела загрози життю і здоров'ю поліцейських;*

– *особливості та межі можливого застосування або використання вогнепальної зброї під час виконання завдання;*

– *заходи безпеки з урахуванням місця, часу та умов виконання завдання;*

– *порядок розстановки, взаємодії та взаємного страхування поліцейських;*

– *необхідні засоби індивідуального захисту, зв'язку та медичного забезпечення;*

– *алгоритми дій у разі раптової зміни обстановки, збройного опору, нападу або виникнення інших небезпечних обставин;*

– *порядок евакуації поранених та надання домедичної допомоги;*

– *додаткові заходи безпеки, визначені керівником з урахуванням особливостей конкретного завдання*.

Інший напрям превентивного адміністративно-правового впливу простежується у Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50 [81]. На відміну від інструктажу, орієнтованого переважно на безпечне виконання конкретного виду діяльності або службового завдання, службова підготовка забезпечує систематичне формування і підтримання професійної готовності поліцейського. Відтак, її значення для особистої безпеки полягає у превентивному впливі на професійні компетентності самого поліцейського як один із чинників, від яких залежить його здатність правильно оцінити небезпечну ситуацію, обрати адекватну модель поведінки та застосувати набуті тактичні навички. У цьому разі навчання, практичне відпрацювання, перевірку та оцінювання рівня підготовленості доцільно розглядати як взаємопов'язані методи превентивного забезпечення особистої безпеки поліцейського.

Принципово інший характер адміністративно-правового впливу простежується у положеннях Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України, затвердженої наказом МВС України від 27 квітня 2020 року № 357. На відміну від нормативного регулювання заходів безпеки при поводженні зі зброєю, положення цього нормативно-правового акту дозволяють простежити

забезпечення особистої безпеки поліцейського не через установлення спеціальних правил безпечної поведінки, а через належну організацію та управління діяльністю сил і засобів поліції під час оперативного реагування на кримінальні правопорушення та інші події.

Уже нормативне визначення оперативного реагування через скоординовані дії чергової служби, нарядів патрульної поліції, груп реагування патрульної поліції та інших нарядів засвідчує використання координації як одного з базових методів організації відповідного напряму поліцейської діяльності [73].

ХарактернюособливістКоординаційний вплив у межах коментованої Інструкції нерозривно пов’язаний з інформаційним забезпеченням оперативного управління. Нормативно встановлена послідовність приймання повідомлення, його реєстрації, з’ясування обставин події, передавання відповідної інформації уповноваженим підрозділам та направлення наряду поліції формує інформаційний цикл, у межах якого первинні відомості про подію трансформуються в конкретне управлінське рішення. Особливого значення для особистої безпеки набуває передавання наряду відомостей, здатних характеризувати небезпечність майбутнього контакту: характер події, місце її вчинення, відомості про правопорушника, наявність зброї та інші обставини, отримані під час опрацювання повідомлення. Отже, інформаційний вплив у цьому випадку виконує не лише комунікативну функцію, а виступає необхідною передумовою вибору поліцейським безпечної тактики реагування.

Окремим проявом адміністративного впливу є оперативно-розпорядчий метод, зміст якого в межах зазначеної Інструкції виявляється у наданні обов’язкових для виконання завдань нарядам поліції, їх направленні на місце події, перерозподілі та маневруванні силами і засобами залежно від зміни оперативної обстановки. У цьому випадку, забезпечення особистої безпеки поліцейського здійснюється опосередковано – через прийняття компетентним суб’єктом управлінського рішення щодо того, які сили необхідно направити на подію, яким чином організувати їх взаємодію та чи потребує характер ситуації

залучення додаткових ресурсів. Відтак, рівень особистої безпеки наряду залежить не лише від індивідуальної професійної підготовленості поліцейських, а й від своєчасності та обґрунтованості управлінських рішень суб'єктів оперативного реагування.

Не менш виразно в положеннях Інструкції представлений контрольний метод. Встановлення нормативів прибуття нарядів, фіксація часу отримання та виконання завдання, інформаційне супроводження реагування, підтримання зв'язку з нарядами та контроль зміни оперативної обстановки дозволяють уповноваженим суб'єктам не лише організувати реагування, а й здійснювати поточний контроль за його перебігом. У площині особистої безпеки значення такого контролю полягає у можливості своєчасно встановити ускладнення ситуації, втрату зв'язку з нарядом, необхідність направлення додаткових сил або зміну первинно обраної моделі реагування.

Разом із тим, системний аналіз Інструкції, затвердженої наказом МВС № 357/2019 року, засвідчує, що інформаційний, координаційний, оперативно-розпорядчий та контрольний методи детально регламентовані, насамперед, з позиції забезпечення своєчасності й результативності реагування на правопорушення або подію. Безпека самого наряду поліції при цьому не виступає самостійним критерієм прийняття оперативно-управлінського рішення. Іншими словами, зазначена Інструкція детально визначає механізм отримання повідомлення, направлення поліцейських, координації їх діяльності та контролю реагування, однак не встановлює чіткого нормативного алгоритму зміни управлінського рішення у випадку, коли в процесі реагування надходить інформація про істотне підвищення небезпеки для направленого наряду.

Окремий різновид адміністративно-правового впливу на стан особистої безпеки поліцейського представлений у системі психологічного забезпечення. Відповідно до пункту 2 розділу І Порядку, затвердженого наказом МВС України від 06 лютого 2019 року № 88, така система охоплює комплекс організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних і

практичних психологічних заходів, спрямованих, зокрема, на запобігання впливу ризиконебезпечних чинників професійної діяльності, збереження фізичного та психічного здоров'я, підвищення психологічної стійкості, надійності та готовності. У розділі ІІ Порядку відповідний механізм конкретизується через організацію, координацію, інформаційне забезпечення та контроль діяльності підрозділів психологічного забезпечення [86].

Зазначене дозволяє розширити уявлення про методи забезпечення особистої безпеки поліцейського, оскільки їх зміст не обмежується владним приписом, контролем, координацією чи переконанням. Психопрофілактична робота, психологічне супроводження службової діяльності та психологічна підтримка засвідчують існування спеціальних превентивно-відновлювальних способів впливу, спрямованих не на поведінку поліцейського як таку, а на збереження та відновлення його психологічної готовності до безпечного виконання професійних завдань.

Водночас, окремі елементи організаційного, інформаційного та контрольного впливу, які лише фрагментарно простежуються у відомчому нормативно-правовому регулюванні, отримали значно докладнішу конкретизацію на методичному рівні. Так, Методичними рекомендаціями щодо організації та проведення цільових інструктажів з поліцейськими перед заступанням на службу, виконанням службових обов’язків з протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, затвердженими Головою Національної поліції України 20 лютого 2024 року, цільовий інструктаж безпосередньо розглядається як система заходів, спрямована на забезпечення особистої безпеки поліцейського. При цьому, визначено коло відповідальних осіб, можливість залучення інструкторів з особистої безпеки та працівників підрозділів професійного навчання, а також рекомендовано здійснювати відео- та аудіофіксацію інструктажів з метою контролю за станом та ефективністю їх організації [49, с. 2–3].

Зміст зазначених Методичних рекомендацій водночас виявляє певну невідповідність між рівнем фактичної деталізації заходів забезпечення

особистої безпеки та формою їх правового закріплення. Зокрема, відповідальній особі рекомендовано проводити стройовий огляд наряду, доводити інформацію про оперативну обстановку, визначати завдання та порядок їх виконання, перевіряти знання і тактичні навички поліцейських, а також визначати їх психологічну готовність до несення служби. Окремо передбачено тестування, вирішення ситуативних завдань, практичне виконання прийомів затримання і самозахисту та усне опитування [49, с. 5–6].

Таким чином, коментований документ фактично формує достатньо розгорнутий організаційно-превентивний алгоритм підготовки поліцейського до несення служби. Проте методичні рекомендації за своєю юридичною природою не є нормативно-правовим актом, а сформульовані в них приписи переважно мають рекомендаційний характер, на що безпосередньо вказують конструкції «рекомендовано», «не рекомендовано», «доцільно». Відтак, вони не можуть самостійно встановлювати загальнообов’язкові правила поведінки, створювати нові юридичні обов’язки для поліцейських і посадових осіб або замінювати собою належне нормативне закріплення відповідних організаційних процедур у відомчих нормативно-правових актах.

Останній висновок підтверджується самим текстом методичних рекомендацій, а саме: «не рекомендовано допускати до несення служби» (пункт 9 розділу I), «записи ... рекомендується робити» (пункт 11 розділу I), «поліцейському ... рекомендовано мати» (пункт 3 розділу II), «відповідальним особам рекомендовано…» (пункт 4 розділу II), і т.д.

Наведене дозволяє констатувати існування своєрідного розриву між нормативним та методичним рівнями регулювання: окремі організаційні й контрольні заходи, безпосередньо спрямовані на забезпечення особистої безпеки поліцейського, достатньо детально розроблені керівництвом Національної поліції України, проте не отримали відповідного закріплення на рівні відомчого нормативно-правового акту. Показовим є й те, що Методичні рекомендації не лише конкретизують зміст інструктажу, а й передбачають встановлення психологічної готовності поліцейського до несення служби,

практичну перевірку тактичних навичок, контроль за проведенням інструктажів, шляхом їх відеофіксації та фактичне пов'язування результатів інструктажу з допуском поліцейського до несення служби.

У зв'язку з цим, доцільним убачається нормативне закріплення найбільш значущих положень зазначених Методичних рекомендацій, які безпосередньо визначають умови допуску поліцейського до несення служби та заходи забезпечення його особистої безпеки.

Зокрема, на рівні відомчого нормативно-правового акту ***пропонується доповнити пункт 5 розділу ІІ наказу № 70 новим абзацом такого змісту****: «Під час проведення цільового інструктажу відповідальна особа з урахуванням характеру та умов виконання службового завдання доводить до поліцейських інформацію про оперативну обстановку та обставини, що можуть становити загрозу їх життю і здоров'ю; визначає завдання, порядок та особливості їх виконання, способи взаємодії поліцейських у складі наряду; перевіряє наявність і готовність необхідного спорядження, засобів індивідуального захисту, зв'язку та домедичної допомоги, а також готовність поліцейських до безпечного виконання поставлених службових завдань»*.

Таким чином, проведений аналіз дозволяє стверджувати, що ***адміністративно-правовий механізм забезпечення особистої безпеки поліцейського функціонує не стільки шляхом застосування окремо взятої форми або методу, скільки через їх функціонально пов'язані комплекси****. Залежно від стадії виникнення та розвитку професійного ризику доцільно виокремлювати:* ***превентивний комплекс****, спрямований на недопущення або мінімізацію ризику через професійну підготовку, інструктаж, психологічну підготовку та забезпечення необхідними засобами;* ***оперативно-безпековий комплекс****, який реалізується безпосередньо під час виконання службового завдання через інформаційне забезпечення, координацію, управлінські приписи, контроль та маневрування силами і засобами;* ***відновлювальний комплекс****, спрямований на медичне і психологічне відновлення поліцейського після впливу небезпечних чинників;* ***постінцидентний аналітико-превентивний комплекс****,*

зміст якого становлять розслідування, облік та аналіз реалізованих професійних ризиків і використання отриманих результатів для недопущення їх повторення.

Висновки до розділу 2

За результатами дослідження механізму адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського сформульовано такі висновки.

1. Сформульовано поняття «суб'єкт забезпечення особистої безпеки поліцейського» як органу публічної влади, його структурного підрозділу, посадової чи службової особи або іншого нормативно уповноваженого суб'єкта, який у межах визначеної адміністративно-правової компетенції здійснює правотворчу, організаційну, превентивну, забезпечувальну, координаційну, контрольну чи іншу публічно-управлінську діяльність, спрямовану на попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків, створення безпечних умов проходження поліцейської служби, а також збереження життя, фізичного і психічного здоров'я поліцейського.

До критеріїв віднесення органу, підрозділу чи посадової особи Національної поліції до системи таких суб'єктів віднесено: нормативну інституціоналізацію суб'єкта; наявність адміністративно-правової компетенції; публічну спрямованість управлінської діяльності; функціональний зв'язок відповідних повноважень із забезпеченням особистої безпеки поліцейського; а також реальну можливість впливати на виникнення, мінімізацію або наслідки професійних ризиків.

Обґрунтовано дуалістичність адміністративно-правового становища поліцейського в досліджуваній системі: з одного боку, він є особою, на захист життя і здоров'я якої спрямована діяльність уповноважених суб'єктів забезпечення особистої безпеки, тобто виступає кінцевим адресатом їхньої нормативної, організаційної, навчальної, медичної та психологічної забезпечувальної діяльності, а з іншого – власними діями, дотриманням установлених вимог безпеки та реалізацією права на самозахист безпосередньо

бере участь у формуванні власного рівня захищеності, набуваючи ознак спеціального індивідуального суб'єкта такої діяльності.

Оскільки чинна редакція статті 23 Закону України «Про Національну поліцію», визначаючи основні повноваження поліції, не відносить організацію заходів забезпечення особистої безпеки поліцейських до самостійного напряму її діяльності, тоді як установлена дуалістичність адміністративно-правового становища поліцейського потребує чіткого закріплення відповідних повноважень уповноважених суб'єктів, обґрунтовано необхідність усунення цієї нормативної прогалини. Запропоновано доповнити частину першу статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» окремим пунктом щодо організації та здійснення заходів забезпечення особистої безпеки поліцейських, попередження, виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків для їх життя і здоров'я.

2. Сформульовано поняття адміністративно-правового статусу суб'єкта забезпечення особистої безпеки поліцейського як нормативно закріпленого становища відповідного органу, підрозділу чи посадової особи в системі адміністративно-правових відносин, яке характеризується його цільовим призначенням, завданнями, функціями, компетенцією, правами та обов'язками, гарантіями діяльності, порядком взаємодії з іншими суб'єктами та юридичною відповідальністю.

Обґрунтовано триланкову модель відповідних суб'єктів, побудовану залежно від характеру та ступеня наближеності компетенції суб'єкта до безпосереднього забезпечення безпеки конкретного поліцейського. Так, стратегічно-нормативну ланку становить МВС України, яке забезпечує формування державної політики, відомче нормативно-правове регулювання, встановлення відповідних стандартів та координацію діяльності у цій сфері; інституційно-організаційну ланку утворює Національна поліція України, на яку покладається організація та реалізація відповідної політики в системі поліції, формування внутрішньої системи управління професійними ризиками; організаційно-виконавчу ланку становлять територіальні органи і підрозділи

Національної поліції, їх керівники та спеціалізовані структурні підрозділи, у межах компетенції яких загальні нормативні й управлінські приписи трансформуються у конкретні заходи щодо конкретного працівника поліції.

На основі виявлених недоліків нормативного закріплення статусу зазначених суб'єктів, запропоновано доповнити пункт 3 Положення про Міністерство внутрішніх справ України новим підпунктом 1-1 щодо забезпечення формування державної політики у сфері особистої безпеки поліцейських, а пункт 4 цього Положення – повноваженнями щодо нормативно-правового регулювання цієї сфери та координації відповідних напрямів забезпечення; доповнити частину першу статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» повноваженням щодо організації та здійснення заходів забезпечення особистої безпеки поліцейських; а також доповнити цей Закон статтею 22-1 «Повноваження керівників органів (підрозділів) Національної поліції щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських», якою на керівника покладається обов'язок організовувати виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків підпорядкованого персоналу поліції.

3. Адміністративно-правову форму забезпечення особистої безпеки поліцейського визначено як зовнішньо виражений, нормативно обумовлений спосіб реалізації компетенції уповноважених суб'єктів, що втілюється у здійсненні юридично значущих та організаційних дій, спрямованих на створення безпечних умов проходження поліцейської служби, попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків, а також збереження життя, здоров'я і професійної працездатності поліцейського.

Метод адміністративно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського визначено як сукупність нормативно допустимих способів і прийомів управлінського впливу, що застосовуються уповноваженими суб'єктами в межах їх компетенції, з метою попередження, виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків, формування безпечної

професійної поведінки поліцейського та забезпечення належного рівня захищеності його життя, здоров'я і професійної працездатності.

Установлено, що відповідний адміністративно-правовий механізм функціонує через поєднання форм та методів публічного адміністрування у функціонально пов'язані комплекси, які, залежно від стадії виникнення і розвитку професійного ризику, диференційовано на превентивні, мета яких полягає у недопущенні чи мінімізації ризику через професійну підготовку, інструктаж та психологічну підготовку; оперативно-безпекові, що реалізуються безпосередньо під час виконання завдання через методи координації та контролю; відновлювальні, що спрямовані на медичне і психологічне відновлення поліцейського, а також постінцидентні аналітико-превентивні комплекси, зміст яких уособлює розслідування, облік та аналіз реалізованих професійних ризиків.

Обґрунтовано важливість цільового інструктажу як методу, спрямованого на завчасне доведення до поліцейських оперативно значущої інформації та підготовку їх до безпечного виконання конкретного службового завдання, у зв'язку з чим запропоновано доповнити Додаток 3 до Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70, орієнтовним переліком питань цільового інструктажу (зокрема відомостями про оперативну обстановку, особливості застосування зброї, порядок взаємодії та взаємного страхування поліцейських, необхідні засоби індивідуального захисту), а також доповнити пункт 5 розділу ІІ зазначеного наказу нормою щодо обов'язкового доведення такої інформації та перевірки готовності поліцейських до безпечного виконання службових завдань.

РОЗДІЛ 3 ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

3.1. Тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського в сучасних умовах службової діяльності

Службова діяльність поліцейського за своєю природою пов'язана з необхідністю виконання завдань в умовах потенційної або безпосередньої небезпеки для життя і здоров'я. Реагування на кримінальні та адміністративні правопорушення, інші події криміногенного характеру, затримання осіб, застосування поліцейських заходів примусу, перебування в зоні конфлікту чи іншої небезпечної події, об'єктивно передбачають можливість виникнення ситуацій, розвиток яких не завжди може бути достовірно спрогнозований заздалегідь.

Відповідно, особиста безпека поліцейського залежить не лише від установлених державою правових та соціальних гарантій, належної організації проходження служби, професійної підготовленості чи матеріально-технічного забезпечення, а й від правильності конкретних рішень і дій безпосередньо під час виконання службового завдання.

Зазначена обставина дозволяє виокремити тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського як самостійну складову загального механізму її забезпечення. Специфіка цього механізму визначається передусім практичною спрямованістю: якщо адміністративно-правове регулювання встановлює компетенцію відповідних суб'єктів, правила організації службової діяльності, необхідні гарантії та процедури, то тактична складова характеризує порядок реалізації цих нормативних та організаційних передумов у конкретній службовій ситуації. Йдеться, зокрема, про оцінювання обстановки, виявлення потенційних джерел небезпеки, вибір позиції та безпечної дистанції, визначення порядку взаємодії між поліцейськими, використання укриття, контроль поведінки особи, застосування заходів примусу, а за необхідності – зміну первинно обраного алгоритму відповідно до розвитку події.

Необхідність виокремлення тактичної складової забезпечення особистої безпеки підтверджується й сучасними науковими дослідженнями. Зокрема, Є. С. Гіденко пов'язує ефективність тактичної підготовки поліцейських із формуванням здатності швидко приймати рішення, адаптуватися до зміни обстановки, забезпечувати командну взаємодію та діяти в умовах безпосередньої загрози життю і здоров'ю. Науковець обґрунтовано наголошує на необхідності наближення тактичної підготовки до реальних умов службової діяльності шляхом використання сценарно-орієнтованих тренувань, ситуаційного моделювання та відпрацювання дій у кризових і надзвичайних умовах [21, с. 275]. Аналогічної думки дотримуються й інші фахівці в галузі права [102, с. 1289; 101, с. 3468; 116, с. 1318; 30, с. 186].

У цьому контексті, принципового значення набуває співвідношення категорій «тактичне забезпечення особистої безпеки» та «тактика поліцейської діяльності». Остання за своїм змістом є значно ширшою, оскільки охоплює способи та прийоми виконання різних за характером поліцейських завдань і спрямована, насамперед, на досягнення визначеного законом результату правоохоронної діяльності. Натомість, тактичне забезпечення особистої безпеки характеризує відповідну діяльність з іншої позиції – через необхідність мінімізації небезпеки для життя і здоров'я поліцейського в процесі досягнення такого результату. Відтак, ефективність виконання службового завдання та безпека поліцейського не повинні розглядатися як альтернативні цілі: належно обрана тактика має забезпечувати їх оптимальне поєднання в межах конкретної службової ситуації.

Разом із тим, наведене розмежування не означає, що тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського зводиться виключно до використання певних прийомів самозахисту. Подібне розуміння суттєво звужувало б його зміст. Застосування фізичної сили, спеціальних засобів чи вогнепальної зброї є лише одним із можливих елементів реагування на вже сформовану небезпеку. Натомість, належна тактика передбачає, наскільки це дозволяють обставини, завчасне виявлення небезпечних чинників та

недопущення такого розвитку ситуації, за якого застосування найбільш інтенсивних засобів захисту стає єдиним можливим варіантом поведінки.

Саме тому, дотримання дистанції, вибір позиції, використання укриття, взаємне страхування, контроль рук і переміщень особи, тактична комунікація та своєчасне залучення додаткових сил і засобів можуть мати для забезпечення особистої безпеки поліцейського не менше значення, ніж безпосередня готовність працівника поліції до застосування заходів примусу.

Відповідно, вихідним елементом тактичного забезпечення доцільно вважати оцінювання професійної загрози. Його зміст полягає у встановленні тих фактичних обставин, які можуть вплинути на безпечність виконання конкретного службового завдання, визначенні характеру та потенційного розвитку небезпеки і співвіднесенні отриманої інформації з наявними силами, засобами та можливими способами реагування. Джерелом такої загрози може виступати не лише особа, поведінка якої становить небезпеку. Значення можуть мати місце та час виконання завдання, кількість його учасників, наявність зброї або предметів, придатних для заподіяння шкоди, обмежена видимість, особливості приміщення чи місцевості, присутність сторонніх осіб, відсутність зв’язку або можливості швидкого отримання допомоги та інші обставини.

При цьому, оцінювання загрози не може мати одноразового характеру та завершуватися в момент прийняття первинного рішення. Оперативна обстановка є динамічною, а обставини, які на початку взаємодії не свідчили про підвищену небезпеку, можуть змінитися протягом декількох секунд. Зміна поведінки особи, її спроба скоротити дистанцію або приховати руки, поява інших учасників події, виявлення зброї, переміщення взаємодії до іншого місця чи втрата зв’язку з напарником об’єктивно потребують повторного оцінювання ситуації. Тому, тактичне забезпечення має ґрунтуватися на принципі безперервного оцінювання обстановки та відповідного коригування тактики дій поліцейського.

Звідси особливого значення набуває тактичне мислення, яке характеризує не стільки обсяг засвоєних поліцейським прийомів тактичної поведінки,

скільки його здатність правильно застосовувати їх відповідно до конкретних обставин. Жоден, навіть детально розроблений алгоритм не може охопити всіх можливих варіантів розвитку службової ситуації. Механічне відтворення заздалегідь визначеної послідовності дій без урахування фактичної зміни обстановки, навпаки, здатне створювати додаткову небезпеку. Відтак, тактичне мислення проявляється у здатності поліцейського швидко опрацьовувати наявну інформацію, визначати найбільш значущі загрози, прогнозувати можливі варіанти розвитку події, співвідносити їх із наявними ресурсами та своєчасно обирати або змінювати правомірну модель поведінки.

Подібний напрям розвитку тактичної складової поліцейської діяльності простежується й у сучасній адміністративно-правовій доктрині. Так, досліджуючи питання удосконалення різновидів службової підготовки поліцейських, науковці звертають увагу на необхідність розширення змісту тактичної підготовки відповідно до трансформації характеру службових завдань, зокрема, за рахунок тактики керування службовим транспортом, застосування спеціальної техніки та БПЛА, дій в умовах специфічних небезпечних чинників [53, с. 185]. *Отже, тактична готовність сучасного поліцейського дедалі більше характеризується не володінням окремим усталеним набором прийомів, а здатністю адаптувати професійну поведінку до якісно різних джерел небезпеки*.

Зазначене дозволяє встановити безпосередній зв’язок між тактичним забезпеченням та дослідженою у попередньому розділі дисертації категорією професійного ризику. На організаційно-правовому рівні відповідний ризик є об’єктом управлінського впливу з боку уповноважених суб’єктів, тоді як на тактичному рівні він конкретизується стосовно певного службового завдання та потребує безпосереднього реагування з боку самого поліцейського й інших членів наряду. При цьому, завдання полягає не в повному усуненні ризику, що з огляду на характер поліцейської діяльності об’єктивно неможливо, а у недопущенні невиправданого підвищення його рівня та застосуванні доступних тактичних засобів для мінімізації ймовірності заподіяння шкоди.

У той же час, сучасне розуміння тактичного забезпечення потребує врахування істотної трансформації самого безпекового середовища поліцейської діяльності. В умовах дії правового режиму воєнного стану до традиційних професійних загроз, пов'язаних зі збройним опором, фізичним нападом, затриманням правопорушників або застосуванням поліцейських заходів, додалися небезпеки іншої природи: ракетні та артилерійські обстріли, застосування безпілотних літальних апаратів, мінно-вибухові загрози, руйнування об'єктів інфраструктури, діяльність диверсійних груп, а також необхідність виконання службових завдань на прифронтових і деокупованих територіях. Особливістю таких загроз є те, що їх виникнення не завжди пов'язане з поведінкою особи, стосовно якої поліцейський реалізує свої повноваження, а тому традиційні тактичні моделі потребують відповідної адаптації.

Актуальність відповідного напряму підтверджується результатами спеціальних досліджень тактико-спеціальної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. Так, М. М. Підойма, К. А. Федченко, С. І. Івашина та Р. В. Проценко звертають увагу на необхідність забезпечення готовності поліцейських до різноманітних небезпечних ситуацій, які в сучасних умовах можуть виникати не лише в зоні ведення бойових дій, а й безпосередньо в населених пунктах. У зв'язку з цим, автори обґрунтовують необхідність відповідної адаптації змісту тактико-спеціальної підготовки до умов воєнного стану [59, с. 579]. Співзвучні висновки щодо необхідності адаптації тактики дій поліцейських до умов воєнного стану, містяться й у працях інших дослідників [112, с. 543; 118, с. 1482; 44, с. 531].

У зв'язку з цим, видається недостатнім розглядати тактичне забезпечення виключно в межах класичної моделі безпечного контакту «поліцейський – правопорушник». Сучасна модель має враховувати щонайменше три джерела професійної небезпеки: поведінку осіб, з якими взаємодіє поліцейський; особливості середовища, у якому виконується службове завдання; зовнішні безпекові загрози, безпосередньо не пов'язані з

конкретним поліцейським заходом. Від характеру джерела небезпеки залежить і набір тактичних засобів її мінімізації: від дистанції, позиціонування та взаємного прикриття – до вибору укриття, зміни маршруту, припинення перебування у небезпечній зоні чи застосування спеціальних прийомів реагування на повітряні та мінно-вибухові загрози.

Викладене створює підстави для ***розуміння тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського*** *як системи взаємопов'язаних принципів, способів та прийомів професійної діяльності, спрямованих на своєчасне виявлення й оцінювання загроз під час виконання службових завдань, прогнозування розвитку небезпечної ситуації, вибір і реалізацію правомірної та найбільш безпечної за конкретних обставин моделі поведінки, а також її коригування відповідно до зміни оперативної обстановки*.

Запропоноване розуміння тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського дозволяє надалі перейти від загальнотеоретичної характеристики тактичного забезпечення до аналізу його конкретного змісту. Першочергового значення, у цьому контексті, набуває дослідження базових принципів безпечної тактичної поведінки – обрання безпечної дистанції під час контакту з правопорушником, позиціонування у випадку посилення ступеня ризику, використання укриття за умов загрози життю та здоров'ю працівника поліції, контролю та взаємного страхування з напарником, – а також встановлення того, наскільки відповідні тактичні правила та прийоми отримали належне нормативне закріплення у чинному адміністративному законодавстві та відомчих нормативно-правових актах Національної поліції України.

Отже, подальше дослідження тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського об'єктивно зумовлює необхідність критичного аналізу нормативно-правових актів, положеннями яких визначаються не лише організаційні засади виконання окремих видів службових завдань, а й конкретні вимоги до поведінки персоналу в умовах підвищеного професійного ризику. Відповідний напрям дослідження дозволяє встановити, наскільки сформовані на доктринальному рівні вимоги щодо оцінювання загроз, вибору безпечної

моделі поведінки, взаємодії між поліцейськими, позиціонування та постійного контролю за зміною оперативної обстановки набувають нормативно визначеного характеру у спеціальних видах правоохоронної діяльності.

Показовою, в цьому аспекті, є Інструкція з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів, затверджена спільним наказом МВС України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України та Генеральної прокуратури України від 26 травня 2015 року № 613/785/5/30/29/67/68 [72].

Специфіка регламентованих зазначеною Інструкцією адміністративно-правових відносин полягає в тому, що конвоювання та охорона осіб здійснюються в умовах заздалегідь прогнозованого підвищеного рівня професійного ризику, що безпосередньо враховано у змісті цього нормативного акту. Так, відповідно до пункту 17 Інструкції план охорони суду повинен містити не лише схему охорони, табель постів та інструкції посадових осіб варти, а й бойовий розрахунок для дій за надзвичайних обставин і подій, до яких прямо віднесено напад, втечу, непокору, пожежу та аварію. Більше того, у разі отримання інформації про підготовку втечі, нападу на особовий склад варти, працівників суду чи інших учасників кримінального провадження або спробу звільнення обвинувачених (підсудних), засуджених сторонніми особами передбачається розроблення спеціального плану охорони та виділення групи посилення варти.

Важливо й те, що оцінювання відповідних загроз не обмежується виключно етапом планування охорони. Згідно з пунктом 31 коментованої Інструкції, персонал оперативного підрозділу установи попереднього ув’язнення зобов’язаний систематично інформувати варти про криміногенну обстановку серед обвинувачених (підсудних), засуджених. У разі надходження відомостей про підготовку втечі, нападу на особовий склад варти, працівників суду чи інших учасників кримінального провадження, а також про спробу

звільнення конвойованих сторонніми особами відповідна інформація завчасно передається військовій частині та органу внутрішніх справ, після чого вирішується питання про посилення варти, а за необхідності – про відкладення судового засідання.

Отже, нормативно закріплена модель передбачає безпосередній зв'язок між отриманням інформації про підвищення рівня небезпеки та зміною сил і засобів, залучених до виконання службового завдання.

Не менш показовим є й те, що коментована Інструкція пов'язує особисту безпеку членів варти не лише з поведінкою конвойованої особи, а й з просторовою організацією місця виконання завдання. Зокрема, під час прийняття суду для обслуговування визначаються маршрути конвоювання від спеціальних автомобілів до камер і залів судових засідань та у зворотному напрямку (п. 6); у коридорах, якими проходять такі маршрути, передбачається встановлення систем відеонагляду, а для організації надійної охорони – систем зв'язку та сигналізації про небезпеку (п. 15).

Крім того, пунктом 16 коментованої Інструкції передбачено періодичне комісійне обстеження системи охорони суду з визначенням її уразливих місць та заходів, необхідних для їх усунення. Якщо недоліки технічного укріплення можуть призвести до виникнення надзвичайних подій і не усуваються у встановлений строк, допускається навіть припинення обслуговування відповідного суду.

Наведені положення дозволяють стверджувати, що нормативне регулювання конвоювання фактично ґрунтується на попередньому та поточному оцінюванні професійних загроз. Залежно від отриманої інформації змінюються організація охорони, чисельність залучених сил, порядок їх взаємодії та інші умови виконання завдання.

При цьому, небезпека розглядається комплексно: її джерелом може бути поведінка самої конвойованої особи (втеча, непокора, напад), дії сторонніх осіб (спроба звільнення або напад на варту), а також недоліки середовища виконання завдання (уразливі місця приміщення, неналежна організація

маршруту, недостатність технічних засобів охорони). У цьому вбачається безпосередній прояв сформульованої вище тези про необхідність співвіднесення тактики дій поліцейського не з абстрактною можливістю небезпеки, а з конкретним джерелом, характером та рівнем професійної загрози.

З позиції предмета цього дослідження зазначене дозволяє виокремити важливу закономірність: чим вищим є прогнозований рівень небезпеки конкретного службового завдання, тим більш деталізованою стає нормативна регламентація організації сил, взаємодії та поведінки персоналу. У цьому випадку, тактичне забезпечення особистої безпеки набуває превентивного характеру, оскільки його зміст формується ще до безпосереднього виникнення небезпечної ситуації. Поліцейський має не лише реагувати на напад, втечу чи іншу протиправну поведінку, а діяти таким чином, щоб за рахунок належної організації охорони, розподілу функцій та постійного контролю мінімізувати саму можливість її виникнення.

Суміжне нормативне регулювання простежується й у сфері діяльності ізоляторів тимчасового тримання Національної поліції України. На відміну від конвоювання, у цьому випадку небезпека пов’язана, насамперед, із тривалим перебуванням поліцейського в середовищі, де утримуються затримані та взяті під варту особи. Тому відповідна нормативна модель закономірно поєднує режимні, організаційні та безпекові заходи. Особливого значення для особистої безпеки набуває не лише фізична охорона утримуваних осіб, а й постійне оцінювання їх поведінки, контроль переміщення, визначення порядку виведення з камер, супроводження та реагування на зміну обстановки.

Разом з тим, зіставлення нормативно-правового регулювання конвоювання та організаційно-правового забезпечення діяльності ізоляторів тимчасового тримання дозволяє зробити більш загальний висновок. Тактичний компонент особистої безпеки найбільш чітко простежується саме у спеціальних видах поліцейської діяльності, для яких законодавець або МВС апріорі визнають підвищений характер професійної небезпеки. За таких умов

нормативно встановлюються не лише повноваження поліцейського, а й порядок організації його дій, взаємодії з іншими працівниками, використання сил і засобів та реагування на небезпечну поведінку особи. Натомість, щодо значної кількості інших повсякденних поліцейських завдань аналогічна деталізація є значно менш системною.

На відміну від нормативно-правового забезпечення порядку конвоювання, де вимоги особистої безпеки інтегровані у правила виконання конкретного службового завдання, у діяльності органів і підрозділів поліції охорони відповідний напрям отримав більш системне нормативне закріплення.

Інструкція про організацію службової діяльності органів і підрозділів поліції охорони під час виконання заходів з фізичної охорони об’єктів, затверджена наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 577 [92], містить окремий розділ XI «Забезпечення умов особистої безпеки». На відміну від багатьох інших відомчих нормативно-правових актів, у яких відповідні вимоги розосереджені між різними структурними частинами, в коментованій Інструкції особиста безпека поліцейського виокремлена як самостійний напрям організації службової діяльності.

Зокрема, з метою визначення заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки, запобігання загибелі, пораненню та травмуванню персоналу органів і підрозділів поліції охорони, озброєного вогнепальною зброєю, під час виконання службових обов'язків з надання послуг охорони за укладеними договорами, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, для конкретного наряду обов'язково складається атестат безпеки маршруту (поста) здійснення охоронних функцій. Важливо, що йдеться не про формальне документування вже наявних умов, а фактично про попереднє визначення небезпечних чинників конкретного місця несення служби та необхідних заходів щодо їх нейтралізації або мінімізації.

Нормативна конструкція, використана щодо органів і підрозділів поліції охорони, має важливе теоретичне значення для цього дослідження. Вона

фактично відображає послідовність, яка включає: а) оцінювання умов виконання службового завдання; б) визначення можливих загроз життю та здоров'ю працівника органу (підрозділу) поліції охорони; в) установлення необхідних заходів безпеки; г) забезпечення наряду необхідними силами та засобами; д) вибір відповідної тактики поведінки поліцейського. Отже, у цьому випадку особиста безпека розглядається не стільки в якості результату правильної поведінки самого поліцейського в момент виникнення загрози, скільки як об'єкт попереднього організаційного і тактичного планування.

З огляду на це, виникає принципове питання щодо послідовності відомчого нормативного регулювання. Якщо для окремих напрямів діяльності – конвоювання, тримання осіб під вартою та фізичної охорони об'єктів – нормативно визнається необхідність попереднього врахування небезпеки та визначення спеціальних способів безпечного виконання завдання, то єдиної аналогічної моделі оцінювання професійного ризику для повсякденної діяльності працівників інших підрозділів Національної поліції не сформовано.

Підтвердження цього висновку потребує звернення до сукупності відомчих нормативно-правових актів МВС, якими регламентується діяльність поліцейських, що за характером виконуваних завдань систематично вступають у безпосередню взаємодію з правопорушниками та іншими особами, поведінка яких потенційно може створювати загрозу їх життю і здоров'ю.

Так, організація діяльності слідчо-оперативних груп детально врегульована Інструкцією з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженою наказом МВС України від 07 липня 2017 року № 575. Відповідний нормативно-правовий акт визначає склад СОГ, порядок її формування, виїзду на місце події, функціональні обов'язки слідчого, оперативного працівника, спеціаліста-криміналіста та інших залучених працівників, а також організацію взаємодії з іншими органами і підрозділами поліції [70].

Поряд із цим, окремого структурного блоку, присвяченого оцінюванню професійних загроз для членів слідчо-оперативної групи, визначенню рівня ризику місця події та відповідних йому тактичних заходів особистої безпеки, Інструкція не містить. Водночас, практика діяльності Національної поліції України засвідчує, що виконання службових завдань у складі СОГ пов'язане з реальними загрозами життю та здоров'ю поліцейських, які можуть виникати як унаслідок протиправної поведінки осіб, так і безпосередньо під час роботи на місці події.

Так, у ніч на 20 січня 2024 року в деокупованому Лимані Донецької області двоє працівників поліції – Данило Куцевич та Дмитро Каліткін – у складі слідчо-оперативної групи виїхали на виклик та загинули на місці від вогнепальних поранень [113].

Ще більш показовим з позиції безпечності роботи безпосередньо на місці події є випадок, що стався 27 лютого 2024 року в с. Хотінь Сумського району Сумської області. Під час проведення групою слідчих огляду місця події та документування наслідків попереднього обстрілу російські війська завдали повторного удару. Унаслідок цього, двоє поліцейських загинули, ще шестеро слідчих отримали поранення та були госпіталізовані [52].

Наведені випадки демонструють різну природу професійних загроз, що виникають під час роботи СОГ. У першому випадку небезпека реалізувалася під час безпосереднього реагування поліцейських на виклик, у другому – вже під час проведення слідчих дій на місці події, яке після первинного обстрілу фактично залишалося небезпечною зоною. При цьому, особливої уваги заслуговує останній випадок, оскільки він засвідчує, що оцінювання безпечності місця події не може мати одноразового характеру та здійснюватися виключно перед початком роботи СОГ. Зміна оперативної обстановки, загроза повторного обстрілу, застосування БпЛА, наявність нерозірваних боєприпасів та інших небезпечних чинників обумовлюють необхідність постійного переоцінювання рівня професійного ризику впродовж усього часу перебування поліцейських на місці події.

Аналогічна особливість простежується у нормативному регулюванні окремих напрямів превентивної діяльності. Зокрема, Інструкція з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, затверджена наказом МВС України від 28 липня 2017 року № 650, визначає завдання, основні напрями діяльності та форми організації роботи ДОП і ПОГ, у тому числі здійснення превентивної діяльності, поліцейського піклування, роботи з особами, які перебувають на профілактичному обліку, та інших заходів, що передбачають безпосередній контакт із громадянами [71]. Однак, спеціального нормативно-правового механізму попереднього оцінювання професійного ризику такого контакту, визначення відповідно до його рівня складу наряду, необхідності залучення додаткових сил, засобів індивідуального захисту або вибору певної тактики дій зазначена Інструкція не формує.

У цьому контексті, показовим є випадок, що стався 19 березня 2026 року в м. Слов'янську Донецької області. Під час виконання службових обов'язків та перевірки документів у місцевого жителя останній раптово відкрив вогонь по наряду поліції. Унаслідок отриманих вогнепальних поранень на місці загинув старший дільничний офіцер поліції відділу поліції № 4 Краматорського районного управління поліції капітан поліції Олег Захаренко. Нападник залишив місце події та надалі був затриманий у ході спеціальної поліцейської операції [119].

Наведений випадок засвідчує, що навіть виконання відносно типового для превентивної діяльності поліцейського заходу може супроводжуватися раптовою трансформацією обстановки та виникненням безпосередньої загрози життю поліцейського. Відтак, для дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад особливого значення набуває не лише попереднє отримання інформації про особу, з якою передбачається контакт, а й безперервне оцінювання її поведінки, навколишньої обстановки та інших індикаторів потенційної загрози безпосередньо під час виконання службового завдання.

Подібний стан нормативного регулювання характерний і для діяльності підрозділів ювенальної превенції. Інструкція з організації роботи підрозділів

ювенальної превенції Національної поліції України, затверджена наказом МВС України від 19 грудня 2017 року № 1044, достатньо детально визначає завдання та повноваження відповідних підрозділів, порядок здійснення профілактичної роботи з дітьми, ведення профілактичного обліку та реалізації інших превентивних заходів [74]. Проте, питання особистої безпеки самого поліцейського під час виконання зазначених завдань не виокремлено як самостійний предмет нормативного регулювання, а спеціальної процедури оцінювання професійних загроз та вибору відповідної моделі безпечної поведінки документ не встановлює.

Показовим у цьому контексті є випадок, що стався 28 червня 2026 року на Харківщині. Під час евакуації цивільного населення поблизу с. Кирилівка Чугуївського району працівники поліції потрапили під авіаційний удар, завданий із застосуванням керованих авіаційних бомб. Унаслідок обстрілу поліцейський офіцер громади загинув на місці, а інспектор сектору ювенальної превенції отримала тяжкі поранення та була госпіталізована до реанімаційного відділення [57].

Наведений випадок засвідчує, що в умовах воєнного стану фактичний зміст діяльності працівників ювенальної превенції виходить за межі традиційної профілактичної роботи з дітьми та охоплює виконання завдань у районах із високим рівнем воєнно зумовлених загроз. Водночас, Інструкція, затверджена наказом МВС України № 1044, не передбачає спеціального алгоритму оцінювання таких загроз, критеріїв визначення допустимості виконання завдання в небезпечній зоні чи порядку коригування дій працівників ювенальної превенції залежно від зміни безпекової обстановки.

Наведене набуває особливого значення з огляду на характер службових завдань, нормативно покладених на відповідні категорії поліцейських. Так, члени слідчо-оперативної групи направляються безпосередньо на місце вчинення кримінального правопорушення для проведення комплексу першочергових заходів та невідкладних слідчих (розшукових) дій. При цьому, склад сил, що направляються на місце події, визначається залежно від обставин

та характеру вчиненого кримінального правопорушення (пункти 3, 4 розділу ІІ Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575).

Отже, нормативно передбачена діяльність СОГ об'єктивно може здійснюватися в умовах, коли місце перебування правопорушника ще не встановлено, триває його розшук або існують інші небезпечні чинники, пов'язані з обставинами вчиненого кримінального правопорушення. Крім того, чинна Інструкція, затверджена наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, передбачає направлення СОГ на місце події поряд з іншими нарядами поліції, а щодо подій із високим ступенем загрози поліцейським – першочергове направлення спеціально призначених для такого реагування нарядів. Відповідно, сама система реагування допускає виконання СОГ завдань на місцях подій, рівень небезпеки яких може бути підвищеним (пп. 3, 4, розд. ІІ наказу МВС України від 07.07.2017 № 575; наказ МВС України від 27.04.2020 № 357).

Не менш виразним є ризиковий характер окремих завдань ДОП та ПОГ. Відповідно до пункту 2 розділу V Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 28.07.2017 № 650, зазначені поліцейські здійснюють профілактичну роботу, зокрема, з особами, звільненими з місць позбавлення волі, які відбували покарання за умисний злочин і судимість яких не знято або не погашено, а також з особами, схильними до вчинення домашнього насильства (кривдниками).

Більше того, двотижневий план роботи ДОП і ПОГ, відповідно до пункту 5 розділу IV Інструкції, обов'язково включає здійснення превентивної роботи з особами, які перебувають на обліках Національної поліції, а також перевірки за місцем проживання громадян – власників мисливської вогнепальної зброї та спеціальних засобів.

Таким чином, нормативно визначені службові завдання ДОП та ПОГ передбачають систематичний безпосередній контакт як з особами, схильними до протиправної поведінки, так і з особами, які на законних підставах володіють зброєю, що об'єктивно вимагає врахування можливості раптової

зміни поведінки особи та відповідного підвищення рівня професійного ризику (пункт 5 розділу IV, пункти 1, 2 розділу V Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 28.07.2017 № 650).

Ризик виникнення небезпечної ситуації притаманний і окремим напрямам роботи поліцейських ювенальної превенції. Відповідно до пункту 1 розділу III Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044, індивідуальна профілактика передбачає проведення бесід не лише з дитиною, а й з її батьками, законними представниками та членами сім'ї, а також безпосереднє відвідування дитини за місцем проживання для з'ясування умов її проживання та чинників, які можуть негативно на неї впливати.

Більше того, поліцейські ювенальної превенції уповноважені проникати до житла особи без вмотивованого рішення суду в невідкладних випадках, пов'язаних із припиненням акту домашнього насильства, якщо існує безпосередня небезпека для життя чи здоров'я постраждалої особи. Отже, виконання покладених на них завдань може відбуватися безпосередньо в конфліктному сімейному середовищі, у тому числі за обставин уже наявної загрози життю чи здоров'ю людини (пункт 1 розділу III, пункт 4 розділу IV Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 19.12.2017 № 1044).

Ще більш динамічний характер професійного ризику властивий діяльності нарядів патрульної поліції та ГРПП. Так, відповідно до пункту 1 розділу IX Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, під час реагування на події категорії «Альфа», наряд зобов'язаний негайно виїхати на місце події, після прибуття оцінити обстановку, доповісти диспетчеру відомі обставини, перекрити можливі шляхи відходу зловмисників та обмежити доступ сторонніх осіб.

При цьому, особливо показовою є вимога підпункту 5 пункту 1 цього розділу доповідати диспетчеру про всі зміни, пов'язані з учиненням правопорушення, які відбуваються вже в присутності поліцейських.

Отже, сама нормативна конструкція реагування виходить із того, що первинна інформація, на підставі якої наряд направляється на виклик, не

завжди дозволяє вичерпно встановити фактичні обставини та рівень небезпеки: оцінювання обстановки продовжується після прибуття, а її подальші зміни потребують відповідного коригування дій наряду (підпункти 1, 4, 5 пункту 1 розділу ІХ Інструкції, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357).

Таким чином, наприкінці дослідження вважаємо за доцільне сформулювати ряд висновків та пропозицій. Зокрема, автором цього дослідження:

1. ***Сформульовано авторське визначення поняття «тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського».*** *Запропоновано розуміти його як систему взаємопов'язаних принципів, способів, прийомів та алгоритмів професійної діяльності поліцейського, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних загроз, прогнозування розвитку небезпечної ситуації, вибір і реалізацію правомірної та найбільш безпечної за конкретних обставин моделі поведінки, а також її коригування відповідно до зміни оперативної обстановки. Відмінність цієї категорії від тактики поліцейської діяльності запропоновано проводити за безпосередньою метою: якщо остання орієнтована на ефективне виконання поліцейського завдання, то тактичне забезпечення особистої безпеки – на мінімізацію професійного ризику під час його виконання без втрати правомірності та результативності поліцейської діяльності. Таке розмежування відповідає проведеному в роботі аналізу співвідношення цих категорій.*

2. ***Виокремлено характерні ознаки тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського, до яких запропоновано віднести****: а)* ***ситуаційність*** *– залежність тактики від фактичних обставин конкретного службового завдання; б)* ***превентивність*** *– спрямованість передусім на недопущення реалізації професійної загрози, а не лише на реагування після її виникнення; в)* ***динамічність*** *– необхідність зміни первинно обраної моделі поведінки відповідно до розвитку обстановки; г)* ***ризик-орієнтованість*** *– залежність змісту тактичних заходів від характеру та рівня конкретної*

професійної загрози; г) ***варіативність*** *– можливість використання різних правомірних моделей поведінки залежно від конкретної ситуації; д)* ***комплексність*** *– поєднання індивідуальних дій поліцейського, взаємодії між членами наряду, використання технічних засобів, засобів індивідуального захисту, укриттів, зв'язку та залучення додаткових сил; е)* ***безперервність*** *– необхідність оцінювання загроз протягом усього часу виконання небезпечного службового завдання. Встановлення останньої ознаки ґрунтується, зокрема, на доведеній у роботі можливості швидкої зміни рівня небезпеки вже після початку контакту.*

3. ***Запропоновано класифікацію джерел професійних загроз як основу вибору тактики особистої безпеки поліцейського****. На відміну від традиційного зосередження переважно на небезпечній поведінці правопорушника, обґрунтовано доцільність їх поділу на три групи: 1) персоніфіковані загрози – зумовлені поведінкою особи або групи осіб (збройний опір, напад, агресія, спроба втечі, приховування зброї тощо); 2) середовищні загрози – пов'язані з місцем та умовами виконання завдання (обмежена видимість, замкнений простір, відсутність укриття, небезпечна конфігурація приміщення, відсутність стійкого зв'язку, значна кількість сторонніх осіб тощо); 3) зовнішні безпекові загрози – не пов'язані безпосередньо з поведінкою особи, щодо якої реалізуються поліцейські повноваження (артилерійські та ракетні обстріли, застосування БпЛА, мінно-вибухова небезпека, повторне ураження місця події, руйнування інфраструктури тощо). Саме трикомпонентна модель джерел небезпеки вже сформована в тексті підрозділу.*

4. ***Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення принципу безперервного оцінювання професійного ризику під час виконання службового завдання.*** *Його зміст запропоновано визначити як обов'язок поліцейського, старшого наряду та посадової особи, яка організовує або координує виконання завдання, здійснювати первинне оцінювання наявних професійних загроз до початку виконання завдання та повторне оцінювання у*

разі отримання нової інформації або зміни оперативної обстановки з відповідним коригуванням складу сил, засобів і тактики дій. Необхідність такого правила безпосередньо підтверджується дослідженими випадками: зокрема, під час документування наслідків обстрілу на Сумщині повторний удар призвів до загибелі двох поліцейських і поранення шести слідчих.

Для практичної реалізації цього положення пропонується доповнити Інструкцію з організації реагування, затверджену наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, окремою нормою такого змісту:

«Під час направлення наряду поліції на місце події здійснюється попереднє оцінювання професійних загроз на підставі наявної інформації про характер події, осіб, які беруть у ній участь, місце її вчинення та інші відомі обставини. Після прибуття на місце події та протягом усього часу виконання службового завдання поліцейські здійснюють поточне оцінювання професійних загроз. У разі істотної зміни обстановки, появи нових джерел небезпеки або підвищення рівня професійного ризику старший наряду зобов'язаний скоригувати тактику дій, ужити заходів щодо залучення додаткових сил і засобів, а за наявності безпосередньої неконтрольованої загрози життю та здоров'ю поліцейських – організувати їх переміщення до безпечної зони до створення умов для безпечного продовження виконання завдання».

5. На підставі порівняння нормативного регулювання різних напрямів поліцейської діяльності ***запропоновано запровадити єдиний відомчий стандарт тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського****. Встановлено нормативну асиметрію: у поліції охорони наказом МВС України № 577 передбачено окремий розділ «Забезпечення умов особистої безпеки» та обов'язковий атестат безпеки маршруту (поста), тобто небезпека конкретного службового завдання стає предметом попереднього організаційного оцінювання. Водночас накази МВС України № 575, № 650 та № 1044, попри потенційно небезпечний характер завдань СОГ, ДОП/ПОГ та ювенальної превенції, аналогічного механізму не передбачають. Зокрема, ДОП і ПОГ нормативно зобов'язані здійснювати роботу з особами, схильними до*

домашнього насильства, раніше засудженими особами та перевіряти за місцем проживання власників вогнепальної зброї.

У зв'язку з цим, запропоновано розробити та затвердити наказом МВС України Порядок оцінювання професійних ризиків під час виконання поліцейськими службових завдань. У ньому доцільно нормативно встановити: поняття «професійна загроза», «рівень професійного ризику», «динамічне оцінювання професійного ризику»; критерії віднесення службового завдання до звичайного, підвищеного та критичного рівнів ризику; перелік обставин, які обов'язково враховуються при визначенні рівня ризику; суб'єктів первинного та повторного оцінювання; юридично значущі наслідки встановлення відповідного рівня ризику.

3.2. Напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського

Проведене у попередніх підрозділах дослідження засвідчило, що особиста безпека поліцейського не може бути забезпечена виключно шляхом нормативного встановлення окремих правил безпечної поведінки, належного матеріально-технічного оснащення чи формування необхідного рівня професійної підготовленості. Кожен із зазначених елементів має самостійне значення, однак їх практична ефективність безпосередньо залежить від того, наскільки вони поєднані в межах єдиного організаційно-правового механізму, здатного забезпечити виявлення професійних загроз, оцінювання пов'язаних із ними ризиків, вибір адекватних заходів їх мінімізації та відповідну підготовку поліцейського до дій у небезпечних умовах.

Встановлені в процесі дослідження проблеми свідчать, що чинна модель забезпечення особистої безпеки поліцейського значною мірою залишається фрагментарною. Її окремі складові закріплені в різних нормативно-правових актах, реалізуються різними суб'єктами та нерідко функціонують без належного взаємозв'язку. При цьому, рівень нормативної деталізації вимог безпеки істотно відрізняється залежно від конкретного напряму поліцейської

діяльності. Для окремих службових завдань передбачено попереднє оцінювання небезпеки, визначення спеціальних умов їх виконання, посилення сил і засобів та відповідні тактичні алгоритми, тоді як в інших, не менш ризикованих ситуаціях, забезпечення особистої безпеки фактично значною мірою залежить від індивідуального професійного досвіду, підготовленості та ситуаційного рішення самого поліцейського.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах трансформації безпекового середовища. Поряд із традиційними професійними загрозами, пов'язаними з протиправною поведінкою особи, збройним опором, затриманням правопорушників, застосуванням поліцейських заходів примусу чи реагуванням на конфліктні ситуації, поліцейські дедалі частіше виконують завдання за наявності небезпек воєнного характеру. Відтак, об'єктом організаційно-правового впливу має стати вже не окрема небезпечна ситуація як така, а професійний ризик, що супроводжує конкретне службове завдання протягом усього періоду його виконання.

Практична діяльність поліції підтверджує, що критичний рівень професійного ризику може виникнути навіть під час виконання завдання, яке за початковими ознаками сприймається як типове. Так, 20 квітня 2024 року в Гайсинському районі Вінницької області під час зупинення автомобіля для перевірки, особи, які перебували в ньому, раптово відкрили вогонь по працівниках поліції. Унаслідок нападу один поліцейський загинув, а інший отримав поранення [58].

Наведений випадок демонструє, що професійний ризик під час зупинення транспортного засобу не може оцінюватися лише за формальною підставою його зупинення. Він має визначатися з урахуванням часу й місця події, кількості осіб у транспортному засобі, їхньої поведінки, можливості наявності зброї, доступності підсилення та інших обставин, які можуть змінюватися безпосередньо під час поліцейського контакту. Відповідно, поява нових ознак небезпеки повинна зумовлювати повторне оцінювання ризику та коригування

тактики дій, зокрема вибір безпечної позиції, збільшення дистанції, розподіл функцій між поліцейськими й виклик додаткового наряду поліції.

Висловлена позиція кореспондує з результатами сучасних досліджень проблем професійної підготовки поліцейських. Зокрема, С. В. Олексієнко, О. М. Головков та О. М. Скрипка, досліджуючи напрями вдосконалення службової підготовки, звертають увагу на необхідність її адаптації до зміни характеру службових завдань та розширення спектра небезпечних чинників, з якими стикаються працівники поліції. Науковці пов’язують відповідну трансформацію, серед іншого, з необхідністю формування навичок використання спеціальної техніки, БпЛА та дій поліцейських у специфічних небезпечних умовах [53, с. 185–186].

Наведене додатково підтверджує, що зміна характеру професійних загроз потребує не лише оновлення змісту підготовки поліцейського, а й відповідної трансформації організаційно-правової моделі забезпечення його особистої безпеки.

З огляду на це, перспективний напрям розвитку системи особистої безпеки працівників поліції вбачається у поступовому переході від переважно реактивної моделі, орієнтованої на правильні дії поліцейського після виникнення небезпеки, до превентивної ризик-орієнтованої моделі, за якої професійна загроза має виявлятися та оцінюватися ще на етапі організації службового завдання, а результати такого оцінювання – безпосередньо впливати на склад залучених сил, екіпірування поліцейського, засоби індивідуального захисту, порядок взаємодії та тактику дій у нетипових ситуаціях. Водночас, оцінювання ризику не повинно завершуватися до початку виконання завдання: зміна обстановки має спричиняти його повторне оцінювання та, за необхідності, коригування первинно визначеної моделі дій.

У цьому аспекті, організаційно-правове забезпечення та тактичне забезпечення особистої безпеки необхідно розглядати як взаємопов’язані рівні єдиної системи. Організаційно-правовий рівень повинен створювати умови безпечного виконання службового завдання, тоді як тактичний – забезпечувати

їх реалізацію безпосередньо в конкретній службовій ситуації. Відповідно, нормативне регулювання має не лише встановлювати, що зобов'язаний зробити поліцейський, а й визначати мінімальні безпекові умови, за яких відповідне завдання може виконуватися, порядок оцінювання небезпеки та організаційні наслідки встановлення підвищеного чи критичного рівня професійного ризику.

Необхідність системного поєднання організаційних, тактичних та освітньо-підготовчих компонентів простежується й у спеціальних дослідженнях, присвячених тактичній підготовці поліцейських. Так, Є. С. Гіденко обґрунтовує доцільність наближення тактичної підготовки до реальних умов службової діяльності шляхом використання сценарно-орієнтованих тренувань, ситуаційного моделювання та відпрацювання дій у кризових і надзвичайних ситуаціях, пов'язуючи ефективність такої підготовки зі здатністю поліцейського швидко приймати рішення та адаптуватися до зміни обстановки [21, с. 275–277]. Аналогічної думки дотримуються й інші фахівці в галузі права [151; 103, с. 178; 55, с. 75].

Погоджуючись із необхідністю практичної орієнтації професійної підготовки, вважаємо, що відповідний напрям потребує подальшого розвитку: сценарне моделювання має ґрунтуватися не лише на відтворенні типових службових ситуацій, а на диференціації сценаріїв за джерелом, характером і рівнем професійного ризику, що дозволить формувати здатність поліцейського не просто відтворювати засвоєний алгоритм, а самостійно оцінювати зміну обстановки та коригувати тактику власних дій.

Тому, удосконалення організаційно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського доцільно здійснювати не шляхом внесення розрізнених змін до окремих відомчих нормативно-правових актів, а на основі системного підходу, який охоплюватиме декілька взаємопов'язаних напрямів: удосконалення законодавчого та відомчого нормативного регулювання; запровадження єдиних засад оцінювання професійних ризиків; розроблення стандартів тактичного реагування залежно від характеру і рівня загрози; удосконалення професійної підготовки поліцейських; розвиток сценарного

моделювання, тренінгових та симуляційних технологій; а також формування механізму аналізу випадків загибелі, поранення і травмування поліцейських з обов'язковим використанням отриманих результатів для подальшого коригування нормативних вимог і програм підготовки.

Відтак, метою удосконалення має стати формування цілісної ризик-орієнтованої системи забезпечення особистої безпеки поліцейського, у межах якої встановлення професійної загрози закономірно зумовлює її оцінювання, результат оцінювання – прийняття відповідного організаційного й тактичного рішення, а результати практичного виконання службових завдань – подальше вдосконалення нормативного регулювання та професійної підготовки.

Пошук шляхів удосконалення правового регулювання особистої безпеки поліцейського потребує звернення до нормативно закріплених в інших сферах публічного управління механізмів, у яких виникнення небезпеки пов'язується не лише з необхідністю дотримання загальних правил безпеки, а й із обов'язковим оцінюванням ризику та прийняттям за його результатами відповідного управлінського рішення. Зазначене дозволяє встановити, чи є запропонована для поліцейської діяльності ризик-орієнтована модель принципово новою для національного законодавства або ж ідеться про адаптацію вже апробованої юридичної конструкції до специфіки виконання поліцейських повноважень.

Показовим у цьому аспекті є нормативне регулювання у сфері цивільного захисту. Наказом МВС України від 31 липня 2023 року № 627 затверджено Порядок управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж [89], а наказом цього ж Міністерства від 13 жовтня 2023 року № 836 – Методику оцінювання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж [77].

Уже сама наявність двох взаємопов'язаних нормативних актів – одного щодо оцінювання, іншого щодо управління ризиками – демонструє використання МВС конструкції, за якої встановлення ризику не є кінцевим

результатом аналітичної діяльності, а виступає підставою для подальшого управлінського впливу.

Важливість наведеної обставини для предмета цього дослідження полягає в тому, що Міністерство внутрішніх справ України фактично вже використовує ризик-орієнтований інструментарій у межах реалізації покладених на нього повноважень. Водночас, у сфері забезпечення особистої безпеки поліцейських аналогічний універсальний нормативний зв'язок між виявленням професійної загрози, визначенням рівня ризику та вибором обов'язкових заходів його мінімізації нормативно не сформований. Отже, проблема полягає не у відсутності в системі МВС досвіду нормативного регулювання ризиків, а у відсутності його адаптації до специфічного об'єкта – життя та здоров'я поліцейського під час виконання ним службових завдань.

Ще більш деталізовану модель управління ризиками передбачено у сфері захисту критичної інфраструктури. Вимогами щодо управління ризиками безпеки на об'єктах критичної інфраструктури, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2025 року № 367 [69], управління ризиками розглядається як організований процес, що передбачає не тільки встановлення небезпеки, а й визначення необхідних фінансових, матеріально-технічних, людських та інших ресурсів, засобів комунікації та взаємодії між відповідними суб'єктами. При цьому, пунктом 9 Вимог передбачено оцінювання ризиків безпеки, а їх аналіз включає визначення причин та джерел виникнення ризику, ймовірності настання відповідного інциденту та ранжування ризиків за кількісними, якісними або комбінованими показниками. Під час такого аналізу враховується також попередній досвід та рішення, прийняті за результатами інцидентів, які виникали раніше.

Для напряму наукового пошуку, визначеного в цьому дослідженні, наведена нормативна конструкція має принципове значення. По-перше, джерело небезпеки та ризик нормативно розмежовуються: наявність загрози ще не визначає характер управлінського рішення, оскільки необхідно оцінити ймовірність її реалізації та можливі наслідки. По-друге, встановлений ризик

підлягає ранжуванню, тобто законодавець допускає диференціацію управлінських заходів залежно від його величини. По-третє, управління ризиком безпосередньо пов’язується з визначенням необхідних людських і матеріально-технічних ресурсів. По-четверте, до процесу оцінювання включено результати попередніх інцидентів, завдяки чому наслідки вже реалізованої небезпеки використовуються для запобігання аналогічним випадкам у майбутньому.

Остання обставина особливо важлива для забезпечення особистої безпеки поліцейського. Аналіз випадків загибелі, поранення або травмування поліцейських має становити не лише елемент службового розслідування, встановлення причин нещасного випадку чи вирішення питань соціального забезпечення. Отримана інформація повинна повертатися до системи управління особистою безпекою у вигляді уточнених критеріїв професійного ризику, змінених тактичних алгоритмів, вимог до екіпірування, професійної підготовки та організації виконання аналогічних службових завдань.

Особливо виразно необхідність такого зворотного зв’язку простежується у діяльності поліцейських-вибухотехніків. Зокрема, 14 січня 2025 року в одному із сіл Білозерської територіальної громади Херсонської області під час знешкодження бойової частини нерозірваного безпілотного літального апарата сталася детонація, унаслідок якої загинули двоє працівників вибухотехнічної служби поліції [56].

Не оцінюючи правильність дій поліцейських у конкретній ситуації, зазначений випадок засвідчує об’єктивно високий та мінливий характер професійного ризику під час роботи з бойовими частинами БпЛА. Результати розслідування подібних подій мають використовуватися не лише для встановлення їх безпосередніх причин, а й для уточнення порядку дистанційного обстеження вибухонебезпечних предметів, критеріїв припинення робіт, вимог до застосування роботизованих комплексів, засобів індивідуального захисту, організації безпечної зони та підготовки вибухотехніків до роботи з новими типами боєприпасів.

Аналогічна закономірність простежується й у нормативному регулюванні безпеки руху на залізничному транспорті. Відповідно до Положення про систему управління безпекою руху на залізничному транспорті, затвердженого наказом Міністерства інфраструктури України від 24 грудня 2020 року № 842 [82], оцінювання ризиків здійснюється за двома базовими критеріями – імовірністю настання небезпечної події та серйозністю її наслідків. Для прийняття рішення щодо прийнятності ризику передбачено застосування матриці ризику. Після проведення оцінювання, суб'єкт зобов'язаний вживати заходів щодо усунення ризику або його зниження до найменшого прийнятного рівня. При цьому, нормативно передбачено можливість зміни процедур, методів управління, порядку підготовки персоналу та матеріально-технічних засобів. Особливо показовим є положення, відповідно до якого ризик, віднесений до неприйнятної зони, є недопустимим, а його зниження може потребувати виділення додаткових ресурсів або припинення діяльності, яка такий ризик створює.

Наведений нормативний підхід дозволяє сформулювати ще один важливий для поліцейської діяльності висновок: оцінювання ризику набуває практичного значення лише тоді, коли його результат породжує визначені правові та організаційні наслідки. Саме тому, запровадження в діяльності Національної поліції умовних «низького», «підвищеного» чи «критичного» рівнів професійного ризику саме по собі не вирішить проблеми особистої безпеки поліцейського. Для кожного з них нормативно має бути встановлений мінімальний комплекс управлінських рішень щодо чисельності залучених поліцейських, необхідності підсилення, виду засобів індивідуального захисту, спеціальних засобів і транспорту, залучення спеціалізованих підрозділів, порядку взаємодії та допустимих способів виконання службового завдання.

Додатковим підтвердженням системності відповідного підходу є Національний план захисту та забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 року № 825-р. [78]**.** Ним передбачено проведення оцінки

ризиків і загроз на різних рівнях: національному, секторальному та безпосередньо на об’єктах критичної інфраструктури, причому для операторів об’єктів таке оцінювання визначене як постійний процес.

Отже, ризик-орієнтована модель у чинному законодавстві характеризується не стільки разовим встановленням факту виникнення небезпеки, скільки безперервністю її моніторингу та можливістю перегляду управлінського рішення залежно від зміни фактичних обставин.

Порівняння наведених нормативних моделей із законодавчим регулюванням поліцейської діяльності дозволяє виявити істотну відмінність. Закон України «Про Національну поліцію» передбачає значну кількість гарантій правового і соціального захисту поліцейських, визначає засади професійного навчання, матеріального та медичного забезпечення, встановлює правила застосування поліцейських заходів, однак, не містить загальної норми, яка б установлювала обов’язковість оцінювання професійного ризику під час організації та виконання небезпечних службових завдань і визначала правові наслідки встановлення його відповідного рівня. Окремі елементи такого механізму, як було встановлено раніше, містяться у відомчих нормативно-правових актах щодо конкретних напрямів поліцейської діяльності, проте універсального характеру вони не набули.

У результаті виникає певна нормативна асиметрія: у сферах цивільного захисту, безпеки критичної інфраструктури та безпеки руху ризик виступає самостійним об’єктом нормативно врегульованого управління, тоді як у поліцейській діяльності професійна небезпека для самого працівника переважно враховується через окремі правила виконання конкретних завдань. При цьому, характер поліцейської діяльності, навпаки, об’єктивно вимагає особливо розвинутого механізму динамічного оцінювання ризику, оскільки його джерело та рівень можуть істотно змінюватися вже безпосередньо під час виконання службового завдання.

У зв’язку з цим, вважаємо доцільним ***доповнити розділ IX Закону України «Про Національну поліцію» новою статтею 91-1 «Гарантії***

особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків», *яка складається з трьох частин у наступній редакції:*

1. «Поліцейському гарантуються організаційні, правові, матеріально-технічні та інші умови виконання службових обов'язків, спрямовані на запобігання необґрунтованому професійному ризику, збереження його життя і здоров'я та мінімізацію негативного впливу професійних загроз».

2. «Під час організації виконання службових завдань, пов'язаних із підвищеною небезпекою для життя чи здоров'я поліцейського, здійснюється оцінювання професійного ризику з урахуванням характеру службового завдання, наявної інформації про джерела небезпеки, умов його виконання, достатності сил і засобів, рівня професійної підготовленості поліцейських та можливості застосування додаткових заходів безпеки».

3. «У разі зміни обстановки, виникнення нової або істотного посилення наявної професійної загрози оцінювання професійного ризику здійснюється повторно, а визначені сили, засоби, порядок взаємодії та тактика виконання службового завдання підлягають відповідному коригуванню».

При цьому, потребує нормативного визначення і саме поняття, навколо якого будується запропонований механізм. Враховуючи специфіку поліцейської діяльності, ***професійний ризик у поліцейській діяльності пропонуємо визначити як*** *поєднання ймовірності виникнення під час виконання поліцейським службового завдання небезпечної події або впливу професійної загрози та тяжкості можливих наслідків такого впливу для його життя, здоров'я чи здатності продовжувати виконання службового завдання. В основу дефініції покладено загальну нормативну конструкцію ризику, однак її адаптовано до динамічного характеру поліцейської діяльності.*

Разом із тим, саме по собі законодавче підґрунтя професійного ризику не націлене на забезпечення практичного функціонування запропонованої моделі.

Необхідною складовою запропонованого порядку управління професійними ризиками має стати механізм накопичення та практичного використання інформації про небезпечні події, які вже виникали під час

виконання поліцейськими службових завдань. Без такого механізму оцінювання професійного ризику спиратиметься переважно на загальне уявлення про можливу небезпеку, а досвід реалізації конкретних загроз залишатиметься поза межами системного вдосконалення організації поліцейської діяльності.

Чинне відомче регулювання частково охоплює відповідне питання. Зокрема, наказом Міністерства внутрішніх справ України від 5 жовтня 2020 року № 705 затверджено Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими. Його положення визначають процедуру розслідування нещасних випадків у центральному органі управління поліції, територіальних і міжрегіональних органах та підрозділах поліції, а також в установах і організаціях, що належать до сфери управління Національної поліції України [88].

Пунктом 6 розділу ІІІ зазначеного Порядку на комісію з розслідування покладено обов’язки встановити обставини і причини нещасного випадку, визначити вид події, з’ясувати наявність порушень нормативно-правових актів з охорони праці, встановити осіб, які допустили такі порушення, та розробити заходи із запобігання аналогічним випадкам. Контроль за своєчасністю розслідування, об’єктивністю встановлення причин і виконанням заходів щодо їх усунення здійснюють посадові особи з державного нагляду за охороною праці відповідного органу або підрозділу поліції. Тому стверджувати про повну відсутність у чинному законодавстві превентивного складника розслідування, на нашу думку, було б некоректно.

Недолік чинного регулювання полягає в тому, що результати розслідування нещасного випадку використовуються переважно для усунення його причин у конкретному органі чи підрозділі поліції. Разом із тим, Порядок не має конкретних правових механізмів щодо узагальнення таких випадків на рівні Національної поліції України, виявляти професійні загрози, що повторюються, та використовувати висновки комісій для перегляду тактичних алгоритмів, вимог до матеріально-технічного забезпечення і програм професійної підготовки. Через це результати встановлення причин та умов

небезпечної події не виконують належної превентивної функції, оскільки не завжди стають підставою для системного запобігання аналогічним випадкам в інших органах і підрозділах поліції.

Окреслена проблема є проявом загальнішої фрагментарності правового забезпечення особистої безпеки працівників поліції. О. С. Скляр і Т. В. Шевченко за результатами аналізу національної нормативної бази встановили, що окремі вимоги щодо особистої безпеки поліцейського закріплено в різних нормативно-правових актах, однак вони не утворюють цілісного регулятивного механізму, який охоплював би всі компоненти відповідної безпеки [108, с. 185]. Збереження відокремленості між розслідуванням нещасних випадків, тактичним забезпеченням і професійною підготовкою підтверджує актуальність висловленого науковцями висновку. Подібну позицію щодо фрагментарності нормативного забезпечення особистої безпеки поліцейського поділяють й інші науковці [140, p. 92; 3, с. 12].

Окремої уваги потребує предметний обсяг Порядку, затвердженого наказом МВС України № 705. Його дія поширюється на події, які вже спричинили травму, тілесне ушкодження, гостре професійне захворювання, втрату працездатності, смерть або зникнення поліцейського. Проте, за межами обов'язкового розслідування залишаються випадки, коли реальна загроза життю чи здоров'ю поліцейського виникла, однак негативних наслідків вдалося уникнути завдяки своєчасним діям самого працівника, допомозі напарника, технічній справності засобів захисту або випадковому збігу обставин. Такі події можуть містити не менше інформації про недоліки організації службового завдання, ніж випадки, що завершилися пораненням чи загибеллю.

З метою охоплення відповідної групи подій до понятійного апарату відомчого регулювання ***пропонується включити категорію «небезпечний професійний інцидент»,*** *під якою доцільно розуміти подію, що виникла під час організації або виконання поліцейським службового завдання, створила реальну загрозу його життю чи здоров'ю, але не спричинила загибелі, поранення,*

травмування або іншої втрати працездатності внаслідок своєчасного вжиття заходів безпеки чи інших обставин.

Отже, з метою нормативного охоплення подій, які створювали реальну загрозу життю чи здоров'ю поліцейського, але не спричинили шкідливих наслідків, ***пропонується доповнити пункт 3 розділу І Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 5 жовтня 2020 року № 705, новим абзацом такого змісту: «небезпечний професійний інцидент – подія, що виникла під час підготовки до виконання або безпосереднього виконання поліцейським службового завдання та створила реальну загрозу його життю чи здоров'ю, однак не спричинила загибелі, травмування, тілесного ушкодження, гострого професійного захворювання (отруєння) або втрати працездатності завдяки своєчасному вжиттю заходів безпеки чи збігу інших обставин»***.

Включення небезпечних професійних інцидентів до інформаційної основи управління ризиками дозволить подолати суто ретроспективний характер чинної моделі. Для запобігання пораненню або загибелі поліцейського немає підстав очікувати, доки небезпека спричинить наслідки, достатні для проведення формального розслідування. Випадок, у якому поліцейський вчасно розпізнав загрозу, змінив позицію, збільшив дистанцію, застосував укриття, викликав підсилення або відмовився від небезпечного способу дій, дає змогу визначити ефективний тактичний прийом і поширити його серед інших працівників поліції. Подія, у якій негативних наслідків вдалося уникнути випадково, навпаки, може виявити недоліки планування, взаємодії, екіпірування чи професійної підготовки до того, як вони призведуть до непоправних втрат.

Для усунення встановленої прогалини ***Порядок*** *розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, також* ***доцільно доповнити окремим розділом «Аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних***

інцидентів». У ньому мають бути врегульовані: порядок подання інформації про небезпечні професійні інциденти; перелік відомостей, необхідних для оцінювання їх причин; вимоги до деперсоналізації матеріалів; періодичність узагальнення отриманих даних; компетенція структурного підрозділу Національної поліції України, відповідального за проведення відповідного аналізу; форми реалізації підготовлених рекомендацій; контроль за їх упровадженням.

Аналітичне опрацювання таких матеріалів має охоплювати не лише безпосередню дію або бездіяльність потерпілого поліцейського. Предметом оцінювання повинні стати достатність залучених сил і засобів, повнота початкової інформації про подію, якість управлінського рішення, справність засобів зв'язку, відповідність екіпірування характеру загрози, наявність можливості отримати підсилення, дотримання порядку взаємодії, придатність чинного тактичного алгоритму до фактичної ситуації та рівень підготовленості поліцейських до його застосування.

Разом із тим, аналіз небезпечного професійного інциденту не слід ототожнювати зі службовим розслідуванням або дисциплінарним провадженням. Відповідно до частини першої статті 14 Дисциплінарного статуту Національної поліції України [68], службове розслідування є діяльністю зі збирання, перевірки та оцінки матеріалів і відомостей про дисциплінарний проступок поліцейського, а згідно із частиною четвертою цієї статті воно призначається лише за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки такого проступку.

Аналогічні підстави передбачено пунктом 1 розділу ІІ Порядку проведення службових розслідувань у Національній поліції України, затвердженого наказом МВС України від 7 листопада 2018 року № 893 [95]. Крім того, пункт 4 розділу V цього Порядку вимагає встановити наявність або відсутність складу дисциплінарного проступку, порушень нормативно-правових актів чи службових інструкцій, ступінь вини поліцейського, заподіяну шкоду, а також причини й умови вчинення проступку.

Натомість, аналіз небезпечного професійного інциденту повинен мати превентивну спрямованість і виявляти недоліки в організації служби, підготовці поліцейських, тактичних алгоритмах та матеріально-технічному забезпеченні. Автоматичне призначення службового розслідування після кожного повідомлення про такий інцидент спонукатиме поліцейських приховувати небезпечні події та позбавлятиме систему управління професійними ризиками достовірної інформації.

Тому сам факт добросовісного повідомлення про інцидент не повинен бути підставою для дисциплінарного реагування. Воно допускається лише за наявності достатніх даних про вчинення поліцейським протиправної винної дії або бездіяльності, яка відповідно до статті 12 Дисциплінарного статуту утворює дисциплінарний проступок. При цьому, частина друга статті 13 Статуту прямо забороняє застосовувати дисциплінарне стягнення до поліцейського, вина якого не встановлена у визначеному порядку. З огляду на це, до Порядку, затвердженого наказом МВС України № 705, доцільно включити положення про те, що добросовісне повідомлення про небезпечний професійний інцидент саме по собі не може спричиняти для поліцейського негативних службових наслідків.

Запровадження обліку небезпечних професійних інцидентів потребує визначення не лише порядку їх фіксації в окремих органах і підрозділах поліції, а й механізму подальшого узагальнення та оцінювання зібраної інформації на рівні Національної поліції України. Зазначений аналіз дасть змогу виявляти повторювані небезпечні ситуації, встановлювати типові недоліки в організації служби та визначати напрями їх усунення.

Результати централізованого аналізу доцільно оформлювати у вигляді періодичних аналітичних оглядів професійних загроз і типових причин травмування поліцейських. Залежно від характеру встановленої проблеми відповідний огляд повинен зумовлювати підготовку проєкту змін до відомчого нормативно-правового акту, перегляд стандарту тактичного реагування, уточнення норм належності засобів індивідуального захисту, зміну порядку

комплектування нарядів або включення нового ситуаційного завдання до програм службової підготовки. Обов'язковість розгляду таких рекомендацій компетентними структурними підрозділами Національної поліції України має бути прямо закріплена у запропонованому розділі Порядку.

Окремим напрямом використання результатів аналізу небезпечних професійних інцидентів має стати вдосконалення службової підготовки поліцейських. Відповідно до пункту 4 частини першої статті 72 Закону України «Про Національну поліцію», службова підготовка є складовою професійного навчання та спрямовується на закріплення й оновлення знань, умінь і навичок поліцейського з урахуванням специфіки та профілю його службової діяльності.

Організаційні засади такої підготовки конкретизовано в Положенні про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженому наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50 [81]. Згідно з пунктом 6 розділу I Положення тактична підготовка повинна формувати готовність поліцейського до дій у ситуаціях із різним ступенем ризику, здатність прогнозувати їх розвиток і своєчасно приймати правомірні рішення. Пункти 3 та 4 розділу VI вимагають ураховувати під час організації занять завдання і специфіку діяльності відповідного підрозділу, а також забезпечувати їх практичну спрямованість із відпрацюванням дій у критичних ситуаціях.

Крім того, пункт 11 цього розділу дозволяє розробляти з урахуванням специфіки службової діяльності власні методичні матеріали щодо тактичних дій поліцейських та після погодження впроваджувати їх у систему службової підготовки.

Наведені положення створюють нормативні передумови для використання практичного досвіду під час підготовки поліцейських, однак не визначають результати розслідування нещасних випадків та аналізу небезпечних професійних інцидентів як обов'язкове джерело формування тематики занять і навчально-методичних матеріалів. Не встановлено також порядку передання відповідної інформації підрозділам професійного навчання та її перетворення на типові навчальні сценарії. Усунення цієї прогалини

потребує доповнення Положення, затвердженого наказом МВС України № 50, нормою про обов'язкове врахування узагальнених результатів аналізу небезпечних професійних інцидентів під час розроблення тематичних планів, ситуативних завдань і методичних матеріалів із тактичної та загальнопрофільної підготовки.

З огляду на викладене, пропонується доповнити пункт 7 розділу ІІ Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50, новим абзацом, який передбачатиме обов'язкове врахування узагальнених результатів розслідування нещасних випадків та аналізу небезпечних професійних інцидентів під час розроблення тематичних планів, навчально-методичного забезпечення і тестових (ситуативних) завдань. Відповідна норма має також установити, що на основі таких матеріалів розробляються практичні сценарії з тактичної та загальнопрофільної підготовки, спрямовані на формування в поліцейських навичок виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків.

За умови запропонованого нормативного закріплення, матеріали реального небезпечного інциденту можуть бути покладені в основу навчального сценарію, який відтворюватиме не лише зовнішні обставини події, а й зміну рівня професійного ризику. Під час відповідного тренування поліцейський повинен навчитися визначати момент, коли обраний алгоритм дій перестає відповідати обстановці, а продовження виконання завдання без зміни позиції, залучення підсилення або застосування додаткових засобів захисту створює невиправданий ризик. У такий спосіб забезпечуватиметься нормативно визначений зв'язок між практикою поліцейської діяльності, тактичним моделюванням і змістом службової підготовки.

За результатами проведеного дослідження сформульовано такі висновки, що відображають його основні теоретичні та практичні результати.

Доведено необхідність переходу від переважно реактивної моделі забезпечення особистої безпеки, орієнтованої на дії поліцейського після виникнення небезпеки, до превентивної ризик-орієнтованої моделі. У межах такої моделі професійна загроза має виявлятися ще на етапі організації службового завдання, а визначений рівень ризику має безпосередньо впливати на чисельність залучених поліцейських, необхідність підсилення, вид екіпірування та засобів індивідуального захисту, залучення додаткових сил та засобів, порядок взаємодії й допустиму тактику дій. Оцінювання професійного ризику має набути форми безперервного процесу, який безпосередньо залежить від зміни оперативної обстановки. Виникнення нових або посилення наявних загроз мають зумовлювати повторне оцінювання ризику та коригування первинного організаційно-тактичного рішення поліцейського.

На підставі аналізу нормативних моделей управління ризиками у сферах цивільного захисту, захисту критичної інфраструктури та безпеки руху на залізничному транспорті доведено, що ризик-орієнтований підхід уже застосовується в національному законодавстві, а його запровадження в поліцейській діяльності передбачає адаптацію апробованих правових механізмів до специфіки виконання поліцейськими службових завдань. Насамперед, йдеться про адаптацію вже апробованого механізму, який охоплює виявлення джерела небезпеки, визначення ймовірності та тяжкості можливих наслідків, ранжування ризиків, вибір відповідних заходів реагування, виділення необхідних ресурсів і постійний перегляд управлінських рішень.

Як наслідок, автором цього дослідження виявлено нормативну асиметрію, за якої в інших сферах публічного управління ризик є самостійним об'єктом адміністративно-правового регулювання, тоді як у поліцейській діяльності професійна небезпека для життя і здоров'я самого працівника враховується переважно через розрізнені правила виконання окремих службових завдань.

Сформульовано авторське визначення поняття «професійний ризик у поліцейській діяльності», під яким запропоновано розуміти поєднання

ймовірності виникнення під час виконання поліцейським службового завдання небезпечної події або впливу професійної загрози та тяжкості можливих наслідків такого впливу для його життя, здоров'я чи здатності продовжувати виконання службового завдання. Теоретичне значення запропонованої дефініції полягає в розмежуванні професійної загрози як потенційного джерела небезпеки та професійного ризику як оцінюваної характеристики ймовірності й тяжкості її реалізації. Це дозволяє пов'язати встановлення небезпеки з конкретним організаційним і тактичним рішенням.

Обґрунтовано необхідність доповнення розділу IX Закону України «Про Національну поліцію» новою статтею 91-1 «Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків». Запропонована стаття має: закріпити право поліцейського на організаційні, правові та матеріально-технічні умови, спрямовані на запобігання необґрунтованому професійному ризику; установити обов'язковість оцінювання ризику під час організації завдань, пов'язаних із підвищеною небезпекою; передбачити повторне оцінювання ризику та коригування сил, засобів, порядку взаємодії і тактики дій у разі зміни обстановки. Практична реалізація цієї пропозиції створить законодавчу основу для подальшого розроблення відомчої методики оцінювання професійних ризиків і стандартів тактичного реагування, диференційованих за їх рівнями.

Виявлено, що передбачений наказом МВС України від 5 жовтня 2020 року № 705 механізм розслідування нещасних випадків не забезпечує повноцінного використання отриманих результатів для системного запобігання аналогічним подіям в діяльності Національної поліції України. Відомості про причини загибелі, поранення або травмування поліцейських використовуються переважно в межах конкретного органу чи підрозділу та не завжди стають підставою для централізованого перегляду тактичних алгоритмів, вимог до екіпірування, порядку комплектування нарядів і змісту професійної підготовки.

Відтак, з огляду відсутності причинно-наслідкового зв'язку між самою подією за участю працівника поліції та наслідками його настання, запропоновано доповнити зазначений Порядок окремим розділом «Аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів», визначивши порядок подання, деперсоналізації, узагальнення й аналізу відповідної інформації, компетентний структурний підрозділ Національної поліції та обов'язкові форми реалізації підготовлених рекомендацій.

Запропоновано запровадити у відомче регулювання категорію «небезпечний професійний інцидент» як подію, що виникла під час підготовки до виконання або безпосереднього виконання поліцейським службового завдання, створила реальну загрозу його життю чи здоров'ю, проте не спричинила загибелі, травмування, тілесного ушкодження, професійного захворювання або втрати працездатності завдяки своєчасному застосуванню заходів безпеки чи збігу інших обставин. Облік таких інцидентів дасть змогу перейти від аналізу лише подій, що вже спричинили негативні наслідки, до раннього виявлення організаційних, тактичних і матеріально-технічних недоліків. Добросовісне повідомлення поліцейського про такий інцидент запропоновано не вважати самостійною підставою для дисциплінарного реагування, оскільки каральна спрямованість обліку стимулюватиме приховування небезпечних подій і позбавлятиме систему управління ризиками достовірної інформації.

Обґрунтовано необхідність установлення нормативного зворотного зв'язку між практикою поліцейської діяльності та змістом й ефективністю службової підготовки. Запропоновано доповнити пункт 7 розділу II Положення, затвердженого наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50, нормою про обов'язкове врахування узагальнених результатів розслідування нещасних випадків та аналізу небезпечних професійних інцидентів під час розроблення тематичних планів, навчально-методичних матеріалів і ситуативних завдань. На основі таких матеріалів мають створюватися

сценарії тактичної та загальнопрофільної підготовки, які відтворюють не лише зовнішні обставини небезпечної події, а й динаміку професійного ризику та необхідність своєчасної зміни алгоритму дій. Зазначена пропозиція, на нашу думку, сприятиме формуванню в поліцейських здатності самостійно виявляти загрози, оцінювати зміну обстановки, розпізнавати момент виникнення неприйнятного ризику й обирати правомірні заходи його мінімізації.

Висновки до розділу 3

На підставі проведеного дослідження вважаємо за доцільне зробити наступні висновки та пропозиції.

1. Сформульовано авторське визначення поняття «тактичне забезпечення особистої безпеки поліцейського» як системи взаємопов'язаних принципів, способів, прийомів та алгоритмів професійної діяльності поліцейського, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних загроз, прогнозування розвитку небезпечної ситуації, вибір і реалізацію правомірної та найбільш безпечної за конкретних обставин моделі поведінки, а також її коригування відповідно до зміни оперативної обстановки.

Запропоновано класифікацію джерел професійних загроз на персоніфіковані, які зумовлені поведінкою особи – збройний опір, напад, приховування зброї тощо; середовищні, пов'язані з місцем та умовами виконання завдання – обмежена видимість, відсутність укриття; та зовнішні безпекові, що не пов'язані з поведінкою особи – артилерійські та ракетні обстріли, застосування БпЛА, мінно-вибухова небезпека.

Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення принципу безперервного оцінювання професійного ризику під час виконання службового завдання та запропоновано доповнити Інструкцію з організації реагування, затверджену наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, нормою про попереднє й поточне оцінювання загроз та коригування тактики дій у разі зміни обстановки. Також, запропоновано розробити та затвердити наказом МВС України Порядок оцінювання професійних ризиків під час виконання

поліцейськими службових завдань, мета якого полягає у нормативному встановленні понять «професійна загроза», «рівень професійного ризику» та «динамічне оцінювання професійного ризику», критеріїв віднесення службового завдання до звичайного, підвищеного чи критичного рівня ризику, переліку обставин, які обов'язково враховуються під час визначення такого рівня, кола суб'єктів первинного та повторного оцінювання, а також юридично значущих наслідків установлення відповідного рівня ризику.

2. Обґрунтовано необхідність переходу від реактивної моделі забезпечення особистої безпеки поліцейського, орієнтованої на дії поліцейського вже після виникнення небезпеки, до превентивної моделі управління професійними ризиками, у межах якої загроза виявляється та оцінюється ще на етапі організації службового завдання, а результати такого оцінювання безпосередньо впливають на склад залучених сил, екіпірування та тактику дій.

На підставі порівняльного аналізу нормативних моделей управління ризиками у сферах цивільного захисту, захисту критичної інфраструктури та безпеки руху на залізничному транспорті, доведено застосовність апробованого в цих сферах інструментарію, а саме: виявлення джерела небезпеки, визначення ймовірності та тяжкості наслідків, ранжування ризиків, вибір заходів реагування ще до поліцейської діяльності та сформульовано авторське визначення поняття «професійний ризик у поліцейській діяльності» як поєднання ймовірності виникнення під час виконання поліцейським службового завдання небезпечної події або впливу професійної загрози та тяжкості можливих наслідків такого впливу для його життя, здоров'я чи здатності продовжувати виконання завдання.

Обґрунтовано необхідність доповнення розділу IX Закону України «Про Національну поліцію» новою статтею 91-1 «Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків», яка закріплює право поліцейського на умови, спрямовані на запобігання необґрунтованому

професійному ризику, та обов'язковість оцінювання й повторного оцінювання такого ризику.

Запропоновано запровадити до відомчого правового регулювання категорію «небезпечний професійний інцидент» як події, що створила реальну загрозу життю чи здоров'ю поліцейського, але не спричинила негативних наслідків завдяки своєчасному вжиттю заходів безпеки. З огляду на окреслену пропозицію висловлено доцільність доповнення Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, затвердженого наказом МВС України від 05.10.2020 № 705, окремим розділом «Аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів», а також доповнення Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 26.01.2016 № 50, нормою про обов'язкове врахування узагальнених результатів такого аналізу під час розроблення тематичних планів, навчально-методичних матеріалів і ситуативних завдань службової підготовки, чим забезпечується нормативний зворотний зв'язок між практикою поліцейської діяльності та змістом професійної підготовки поліцейських.

ВИСНОВКИ

У роботі здійснено теоретичне осмислення та запропоновано авторський підхід до вирішення наукової проблеми, пов'язаної з удосконаленням адміністративно-правових засад забезпечення особистої безпеки поліцейського в умовах правового режиму воєнного стану. За результатами проведеного дослідження сформовано комплекс науково обґрунтованих положень і висновків, що відображають новизну та практичну значущість отриманих результатів. Основні з них полягають у такому:

1. Досліджено генезу наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського та визначено їх сучасний стан: виокремлено три послідовні етапи розвитку правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, а саме: індивідуально-тактичний, у межах якого безпека пов'язувалася переважно з підготовленістю та обережністю поліцейського; системно-організаційний, коли безпека розглядалася як результат органічного поєднання професійної підготовки, управління, правового регулювання та матеріально-технічного забезпечення; і сучасний ризик-орієнтований етап, в рамках якого акцент зміщується на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію динамічних професійних загроз, зумовлених, зокрема, воєнним станом.

На цій основі сформульовано сучасне бачення особистої безпеки поліцейського як нормативно визначеного й гарантованого державою динамічного стану захищеності життя, здоров'я, психофізіологічної цілісності, професійної працездатності та законних інтересів поліцейського від зовнішніх і внутрішніх загроз, за якого наявний професійний ризик знижено до прийнятного рівня, а працівник зберігає здатність правомірно та ефективно виконувати поліцейські повноваження, і виокремлено характерні ознаки цього явища: людиноцентричність, публічно-службову зумовленість, комплексність, динамічність і ризик-орієнтованість, розподіленість відповідальності та безперервність забезпечення.

2. Розкрито адміністративно-правову природу забезпечення особистої безпеки поліцейського, яка полягає в реалізації окресленого правового явища у

формі публічно-управлінських відносин між поліцейським, керівництвом органів і підрозділів поліції та державою, набуваючи ознак самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання. Запропоновано концепцію особистої безпеки поліцейського як комплексного об'єкта адміністративного права, що водночас охоплює внутрішньоорганізаційну складову, пов'язану зі створенням безпечних умов проходження служби, функціональну складову, яка передбачає нормативне регулювання безпечного виконання службових повноважень, та правозабезпечувальну складову, що полягає у закріпленні відповідних адміністративно-правових гарантій.

3. Узагальнено міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського. На підставі ретроспективного аналізу відповідного правового регулювання виокремлено три послідовні етапи становлення міжнародних підходів до цього питання, зокрема: а) правозахисний, у межах якого поліцейський розглядався переважно як суб'єкт забезпечення прав, свобод і безпеки інших осіб; б) функціонально-безпековий, у межах якого власна безпека правоохоронця набула юридичного значення у зв'язку з реалізацією права на самозахист; та в) професійно-безпековий, який характеризується визнанням поліцейського самостійним носієм права на охорону здоров'я і професійну безпеку.

Визначено п'ятикомпонентну структуру міжнародно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, що охоплює правовий компонент, який становить нормативне закріплення відповідних гарантій, підготовчий компонент, пов'язаний із професійною підготовкою поліцейського, матеріально-технічний компонент, що передбачає належне оснащення засобами захисту, превентивний компонент, спрямований на попередження професійних ризиків, та медико-психологічний компонент, який охоплює медичний і психологічний супровід поліцейського.

4. Визначено систему суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. До критеріїв віднесення органу, підрозділу чи посадової особи до системи таких суб'єктів віднесено: нормативну інституціоналізацію суб'єкта,

наявність у нього адміністративно-правової компетенції, публічну спрямованість управлінської діяльності, функціональний зв'язок відповідних повноважень із забезпеченням особистої безпеки поліцейського та реальну можливість впливати на виникнення, мінімізацію або наслідки професійних ризиків.

Сформульовано авторське поняття «суб'єкт забезпечення особистої безпеки поліцейського» як органу публічної влади, його структурного підрозділу, посадової чи службової особи або іншого нормативно уповноваженого суб'єкта, який у межах визначеної адміністративно-правової компетенції здійснює діяльність, спрямовану на попередження, виявлення та мінімізацію професійних ризиків, а також збереження життя і здоров'я поліцейського.

Обґрунтовано дуалістичність адміністративно-правового становища поліцейського в досліджуваній системі: з одного боку, він є особою, на захист життя і здоров'я якої спрямована нормативна, організаційна, навчальна, медична та психологічна діяльність уповноважених суб'єктів забезпечення особистої безпеки, а з іншого боку – власними діями, дотриманням установлених вимог безпеки та реалізацією права на самозахист він безпосередньо впливає на формування власного рівня захищеності, набуваючи ознак спеціального індивідуального суб'єкта такої діяльності.

5. З'ясовано особливості адміністративно-правового статусу суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського як нормативно закріпленого становища відповідного органу, підрозділу чи посадової особи в системі адміністративно-правових відносин, яке характеризується його цільовим призначенням, завданнями, функціями, компетенцією, правами та обов'язками, гарантіями діяльності, порядком взаємодії з іншими суб'єктами та юридичною відповідальністю. Обґрунтовано триланкову модель таких суб'єктів, побудовану залежно від ступеня наближеності компетенції суб'єкта до безпосереднього забезпечення безпеки конкретного поліцейського: стратегічно-нормативну ланку становить МВС України, яке забезпечує формування

державної політики, відомче нормативно-правове регулювання та координацію діяльності у цій сфері; інституційно-організаційну ланку утворює Національна поліція України, на яку покладається організація реалізації відповідної політики та формування внутрішньої системи управління професійними ризиками; організаційно-виконавчу ланку становлять територіальні органи і підрозділи поліції, їх керівники та спеціалізовані структурні підрозділи, у межах компетенції яких загальні нормативні й управлінські приписи трансформуються у конкретні заходи щодо конкретного поліцейського.

6. Розкрито адміністративно-правові форми та систематизовано методи забезпечення особистої безпеки поліцейського. Установлено, що відповідний адміністративно-правовий механізм функціонує через поєднання форм та методів публічного адміністрування у функціонально пов'язані комплекси, які, залежно від стадії виникнення і розвитку професійного ризику, диференційовано на превентивні, мета яких полягає у недопущенні чи мінімізації ризику через професійну підготовку, інструктаж та психологічну підготовку; оперативно-безпекові, що реалізуються безпосередньо під час виконання завдання через методи координації та контролю; відновлювальні, що спрямовані на медичне і психологічне відновлення поліцейського, а також постінцидентні аналітико-превентивні комплекси, зміст яких уособлює розслідування, облік та аналіз реалізованих професійних ризиків.

Обґрунтовано важливість цільового інструктажу як методу, спрямованого на завчасне доведення до поліцейських оперативно значущої інформації та підготовку їх до безпечного виконання конкретного службового завдання, у зв'язку з чим запропоновано доповнити Додаток 3 до Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70, орієнтовним переліком питань цільового інструктажу (зокрема відомостями про оперативну обстановку, особливості застосування зброї, порядок взаємодії та взаємного страхування поліцейських, необхідні засоби індивідуального захисту), а також доповнити пункт 5 розділу ІІ зазначеного наказу нормою щодо обов'язкового доведення такої інформації та

перевірки готовності поліцейських до безпечного виконання службових завдань.

7. Визначено зміст тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського в сучасних умовах службової діяльності як системи взаємопов'язаних принципів, способів, прийомів та алгоритмів професійної діяльності поліцейського, спрямованих на своєчасне виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних загроз, прогнозування розвитку небезпечної ситуації, вибір і реалізацію правомірної та найбільш безпечної за конкретних обставин моделі поведінки, а також її коригування відповідно до зміни оперативної обстановки.

Запропоновано класифікацію джерел професійних загроз на персоніфіковані, які зумовлені поведінкою особи – збройний опір, напад, приховування зброї тощо; середовищні, пов'язані з місцем та умовами виконання завдання – обмежена видимість, відсутність укриття; та зовнішні безпекові, що не пов'язані з поведінкою особи – артилерійські та ракетні обстріли, застосування БпЛА, мінно-вибухова небезпека.

Обґрунтовано доцільність нормативного закріплення принципу безперервного оцінювання професійного ризику під час виконання службового завдання та запропоновано доповнити Інструкцію з організації реагування, затверджену наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, нормою про попереднє й поточне оцінювання загроз та коригування тактики дій у разі зміни обстановки. Також, запропоновано розробити та затвердити наказом МВС України Порядок оцінювання професійних ризиків під час виконання поліцейськими службових завдань, мета якого полягає у нормативному встановленні понять «професійна загроза», «рівень професійного ризику» та «динамічне оцінювання професійного ризику», критеріїв віднесення службового завдання до звичайного, підвищеного чи критичного рівня ризику, переліку обставин, які обов'язково враховуються під час визначення такого рівня, кола суб'єктів первинного та повторного оцінювання, а також юридично значущих наслідків установлення відповідного рівня ризику.

8. Обґрунтовано напрями удосконалення організаційно-правового забезпечення особистої безпеки поліцейського, а саме: перехід від реактивної моделі, орієнтованої на дії поліцейського вже після виникнення небезпеки, до превентивної моделі управління професійними ризиками, у межах якої загроза виявляється та оцінюється ще на етапі організації службового завдання; застосування у поліцейській діяльності апробованого у сферах цивільного захисту, захисту критичної інфраструктури та безпеки руху на залізничному транспорті інструментарію управління ризиками, що включає виявлення джерела небезпеки, визначення ймовірності та тяжкості наслідків, ранжування ризиків і вибір заходів реагування; нормативне закріплення гарантій особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків; формування аналітичного зворотного зв'язку між практикою поліцейської діяльності та змістом професійної підготовки поліцейських на основі обліку небезпечних професійних інцидентів.

У межах реалізації цих напрямів обґрунтовано необхідність доповнення Закону України «Про Національну поліцію» статтею 91-1 «Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків», яка закріплює право поліцейського на умови, спрямовані на запобігання необґрунтованому професійному ризику; запропоновано доповнити Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затверджений наказом МВС України від 05.10.2020 № 705, окремим розділом про аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів; Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 26.01.2016 № 50, – нормою про обов'язкове врахування узагальнених результатів такого аналізу під час розроблення тематичних планів, навчально-методичних матеріалів і ситуативних завдань службової підготовки поліцейських.

9. Підготовлено пропозиції стосовно удосконалення адміністративного законодавства з питань забезпечення особистої безпеки поліцейського, зокрема

запропоновано доповнити: статтю 23 Закону України «Про Національну поліцію» повноваженням щодо організації заходів забезпечення особистої безпеки поліцейських; цей Закон статтею 22-1 «Повноваження керівників органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських» та статтею 91-1 «Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків»; статтю 91 положенням про врахування службового навантаження при плануванні змінного режиму служби; статтю 62 частиною 9-1 щодо управлінського обов'язку керівника забезпечувати безпечні умови служби.

Також, запропоновано внести зміни та доповнення: до Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878, щодо формування державної політики у сфері особистої безпеки поліцейських; до Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю, затвердженої наказом МВС України від 01.02.2016 № 70, в частині доповнення переліку питань цільового інструктажу; до Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, затвердженого наказом МВС України від 06.02.2019 № 88, щодо нової підстави проведення заходів психологічного забезпечення; до Інструкції з організації реагування, затвердженої наказом МВС України від 27.04.2020 № 357, щодо безперервного оцінювання професійних загроз; до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затвердженого наказом МВС України від 05.10.2020 № 705, щодо обліку небезпечних професійних інцидентів та аналітичного використання результатів розслідування; до Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 26.01.2016 № 50, щодо врахування результатів такого аналізу під час формування програм службової підготовки; а також запропоновано розробити і затвердити наказом МВС України Порядок оцінювання професійних ризиків під час виконання поліцейськими службових завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін. ; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Вид. 4-те. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с.

2. Аносєнков А., Ізбаш К. Поняття та особливості соціального захисту поліцейських в Україні. Актуальні проблеми правознавства. 2022. № 3. С. 43–49.

3. Артеменко І. А., Джафарова О. В., Скляр О. С., Шатрава С. О. Правові та соціальні гарантії забезпечення особистої безпеки поліцейських: шляхи удосконалення. Наше право. 2026. № 1. С. 12–17. DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.2.

4. Артеменко І., Джафарова О., Погорілець О., Шевченко Т. Адміністративно-правові гарантії забезпечення особистої безпеки поліцейських під час дії правового режиму воєнного стану. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2026. № 1 (112). С. 54–70. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2026.1.04.

5. Бабчук О., Бабчук М. Психофізіологічні предиктори професійної ефективності та стресостійкості поліцейських в умовах воєнного стану. Наука і техніка сьогодні. 2026. № 4 (58). С. 96–106. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-4(58)-96-106.

6. Барко В. І., Кирієнко Л. А., Барко В. В. Шляхи вдосконалення психологічного забезпечення кадрового менеджменту в Національній поліції України. Вісник Національного університету оборони України. 2018. № 1 (49). С. 5–12. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2018-49-1-5-12.

7. Батраченко Т., Сухацька І. Актуальні питання охорони праці та соціального забезпечення поліцейських. Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 2 (32). С. 406–415. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-2(32)-406-415.

8. Біла В. Р. Види форм публічного адміністрування: оновлення доктринальних підходів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 4. С. 112–115. DOI: https://doi.org/10.15421/391924.

9. Біла В. Р. Правові форми публічного адміністрування: питання класифікації. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2019. Вип. 14. С. 52–61. DOI: https://doi.org/10.33244/2521-1196.14.2019.52-61.

10. Бондаренко В., Вербовий В., Гузенко Є., Мазур І., Сатиров А. Тактико-спеціальна компетентність поліцейського як чинник особистої безпеки в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. 2025. № 11 (57). С. 250–261. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-11(57)-250-261.

11. Бондаренко К. В. Правові основи публічного адміністрування національно-безпековою сферою в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 43 с. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/avtoreferat_bondarenko_k.v._27.08.2020.pdf.

12. Братель С. Г., Гусєва К. А., Грідіна Н. Ю. Проблеми застосування поліцейських заходів та вдосконалення законодавства щодо забезпечення прав людини. Наше право. 2025. № 4. С. 323–330. DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.41.

13. Бугайчук К. Л. Публічне адміністрування в органах Національної поліції: об’єктно-суб’єктний підхід. Форум права. 2017. № 5. С. 64–72. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_10.pdf.

14. Бугайчук К. Л. Реалізація стабілізаційних заходів Національною поліцією в контексті формування безпечного середовища на деокупованих та прифронтових територіях. Право і безпека. 2024. № 2 (93). С. 106–116. DOI: https://doi.org/10.32631/pb.2024.2.10.

15. Бугайчук К. Л. Суб’єкти публічного адміністрування в органах Національної поліції. Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи : зб. тез XVIII Міжнар. наук. конгресу (26 квіт. 2018

р.). Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2018. С. 33–37. URL: http://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/3344.

16. Булачек В. Сучасні загрози професійній діяльності поліцейського та шляхи підвищення рівня його особистої безпеки. Наука і техніка сьогодні. 2026. № 4 (58). С. 1005–1019. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6025-2026-4(58)-1005-1019.

17. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.

18. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.

19. Волков Ю. Психологічне вигорання поліцейських після застосування вогнепальної зброї на ураження. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 4. С. 256–261. DOI: https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-4-256-261.

20. Галунько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. та ін. Адміністративне право України. Т. 1 : Загальне адміністративне право : навч. посіб. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с. URL: https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi55/0041008.pdf.

21. Гіденко Є. С. Інноваційні підходи до тактичної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану як чинник національної безпеки та правопорядку. Аналітично-порівняльне правознавство. 2026. № 3, ч. 2. С. 275–281. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.03.2.37.

22. Гуревічов О. М. Міжнародні стандарти застосування заходів примусу органами поліції. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 84, ч. 4. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.6.

23. Джафарова О. В., Кікінчук В. В., Боровик М. О., Яценко О. С. Адміністративно-правові засади забезпечення особистої безпеки поліцейських під час дії правового режиму воєнного стану. Вісник Кримінологічної асоціації

України. 2025. № 2 (35), ч. 2. С. 424–433. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.2.67.

24. Директива Ради 89/391/ЄЕС від 12 червня 1989 року про запровадження заходів, покликаних заохочувати до покращення безпеки та охорони здоров'я працівників на роботі. Офіційний вісник Європейських Співтовариств. 1989. L 183. С. 1–8. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1989/391/oj/eng.

25. Європейський кодекс поліцейської етики : Рекомендація Rec(2001)10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 19.09.2001. URL: https://rm.coe.int/16805e297e.

26. Єна О. Професійний психофізіологічний добір поліцейських, як вирішення проблеми надійності людського фактору. Наукові перспективи. 2023. № 12 (42). С. 774–788. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-12(42)-774-788.

27. Жукова Є. О. Правові ознаки сприяльного публічного адміністрування. Європейські перспективи. 2023. № 2. С. 35–39. DOI: https://doi.org/10.32782/EP.2023.2.6.

28. Загальне адміністративне право : підручник / за заг. ред. Р. С. Мельника. Вид. 2-ге. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2023. 690 с.

29. Ігонін Р. В. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення функціонування судів загальної юрисдикції. Право і суспільство. 2015. № 3, ч. 3. С. 136–142. URL: https://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/3_2015/part_3/29.pdf.

30. Каліман М. Р. Особиста безпека поліцейського у разі застосування поліцейського піклування. Law Journal of Donbass. 2022. № 4 (81), ч. 1. С. 186–189. DOI: https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-186-189.

31. Калюжний В. Сучасні форми і методи публічного адміністрування у сфері прикордонної безпеки України. Успіхи і досягнення у науці. 2025. № 6 (16). С. 388–397. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2025-6(16)-388-397.

32. Кантор Н. Ю. Механізм адміністративно-правового регулювання та його складові елементи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 84, ч. 3. С. 125–129. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.19.

33. Карпенко О. М., Корольов А. В., Чернолуцький Д. В. Тактико-спеціальна підготовка поліцейських до використання підручних засобів. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2025. № 2 (14). С. 84–89. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15.

34. Клочко І. О. Сутність та зміст правових форм забезпечення охорони праці поліцейських. Юридична наука. 2020. № 9 (111). С. 209–215. DOI: https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-111-9.26.

35. Клочко І. О. Характеристика правового статусу суб'єктів забезпечення охорони праці поліцейських в Україні. Юридична наука. 2020. № 8 (110). С. 250–257. DOI: https://doi.org/10.32844/10.32844/2222-5374-2020-110-8.32.

36. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

37. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/code-conduct-law-enforcement-officials.

38. Колпаков В. К. Поняття форм публічного адміністрування. Адміністративне право і процес. 2012. № 2 (2). С. 43–51. URL: https://applaw.net/index.php/journal/article/view/615/544.

39. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

40. Кропивницький М. О. До питання соціального захисту працівників правоохоронних органів України: проблемні аспекти. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2024. № 4. С. 43–48. DOI: https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-4-6.

41. Ліщук Б. В. Особиста безпека як важлива складова в службовій діяльності поліцейських. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2016. № 4. С. 204–211. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2016_4_22.

42. Логвиненко М. Нормативно-правові засади забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. Наука і правоохорона. 2025. Вип. 3 (69). С. 139–146. DOI: https://doi.org/10.33270/0525693.16.

43. Локтіонова В., Запорожець Є. Державний виконавець як суб'єкт публічного адміністрування. Публічне право. 2022. № 2 (46). С. 51–58. URL: https://www.publichne-pravo.com.ua/files/46/5.pdf.

44. Луценко І. Вогнепальна зброя як засіб забезпечення безпеки поліцейського: тактико-спеціальні підходи до підготовки та використання. Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 2 (32). С. 531–539. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-2(32)-531-539.

45. Махначова Н. М., Бондар В. О. Суб'єкти публічного управління: понятійно-категоріальний аналіз законодавчих норм. Право та державне управління. 2022. № 2. С. 162–168. DOI: https://doi.org/10.32840/pdu.2022.2.22.

46. Мацелик Т. О. Класифікація суб'єктів адміністративного права. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2011. Вип. 53. С. 267–272.

47. Мацелик Т. О. Система суб'єктів адміністративного права. Право України. 2012. № 3–4. С. 439–445.

48. Мацько В. А., Бочек О. І. Нормативно-правове регулювання застосування поліцейських заходів примусу в Україні. Наука і правоохорона. 2023. № 2 (60). С. 121–129. DOI: https://doi.org/10.36486/np.2023.2(60).

49. Методичні рекомендації щодо організації та проведення цільових інструктажів з поліцейськими перед заступанням на службу, виконанням службових обов'язків з протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку : затв. Головою Національної поліції України 20.02.2024. Київ, 2024. 7 с.

50. Мітенко Т. М. Актуальні проблеми психологічного забезпечення професійної діяльності поліцейських кінного підрозділу поліції. Journal of Modern Psychology. 2022. № 3. С. 101–107. DOI: https://doi.org/10.26661/2310-4368/2022-3-13.

51. Мухіна Г. В. Психологічна готовність поліцейських надавати першу психологічну допомогу. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2022. Т. 5, № 1. С. 108–111. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-20.

52. На Сумщині внаслідок повторного ворожого обстрілу загинули двоє поліцейських, ще шестеро – у лікарні. Національна поліція України : офіційний вебсайт. 27.02.2024. URL: https://npu.gov.ua/news/na-sumshchyni-vnaslidok-povtornoho-vorozhoho-obstrilu-zahynuly-dvoie-politseiskykh-shche-chetvero-u-likarn.

53. Олексієнко С. В., Головков О. М., Скрипка О. М. Актуальні питання удосконалення різновидів службової підготовки поліцейських. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 83, ч. 2. С. 185–192. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.2.26.

54. Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті Восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поводження з правопорушниками 07.09.1990. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_334#Text.

55. Петренко С., Кириченко А. Спеціальна фізична підготовка поліцейських у зарубіжних закладах освіти та можливості її адаптації до підготовки українських правоохоронців в умовах воєнного стану. Молодий вчений. 2024. № 7 (131). С. 75–78. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-7-131-12.

56. Під час виконання службових обов’язків на Херсонщині загинули двоє запорізьких поліцейських-вибухотехніків. Головне управління Національної поліції в Херсонській області : офіційний вебсайт. 14.01.2025.

URL: https://hr.npu.gov.ua/news/pid-chas-vykonannia-sluzhbovykh-oboviazkiv-na-khersonshchyni-zahynuly-dvoie-zaporizkykh-politseiskykh-vybukhotekhnikiv.

57. Під час евакуації мирного населення внаслідок ворожого авіаудару загинув поліцейський Харківщини Роман Комаров. Національна поліція України : офіційний вебсайт. 28.06.2026. URL: https://npu.gov.ua/news/pid-chas-evakuatsii-myrnoho-naselennia-vnaslidok-vorozhoho-aviaudaru-zahynuv-politseiskyi-kharkivshchyny-roman-komarov.

58. Підозрювані у розстрілі поліцейських на Вінниччині мали намір втекти за кордон. Міністерство внутрішніх справ України : офіційний вебсайт. 21.04.2024. URL: https://mvs.gov.ua/news/pidozriuvani-u-rozstrili-policeiskix-na-vinniccini-mali-namir-vtekti-za-kordon.

59. Підойма М. М., Федченко К. А., Івашина С. І., Проценко Р. В. Актуальні особливості тактико-спеціальної підготовки поліцейських в умовах воєнного стану. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2025. Т. 34, № 1. С. 579–587. DOI: https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.45.

60. Плахотний А., Вареник Д. Особиста безпека поліцейського як критерій ефективності дій малих оперативних груп. Суспільство та національні інтереси. 2024. № 7 (7). С. 759–768. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-7(7)-759-768.

61. Пожидаєв М. Правове та психологічне обґрунтування застосування фізичної сили поліцейськими в умовах ризику: від особистої безпеки до дотримання прав людини. Вісник науки та освіти. 2025. № 10 (40). С. 2062–2068. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-10(40)-2062-2068.

62. Покайчук В. Я., Поливанюк В. Д., Біліченко В. В. Поняття та загальні відомості особистої безпеки в підрозділах Національної поліції України. Police activity in Ukraine and European countries: modern standards and unification options : collective monograph. Riga : Baltija Publishing, 2021. P. 320–341. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-185-5-11.

63. Поліція Кіровоградщини розшукує чоловіка, який стріляв у правоохоронців. Національна поліція України : офіційний вебсайт. 20.09.2025.

URL: https://npu.gov.ua/news/politsiia-kirovohradshchyny-rozshukuie-cholovika-iakyi-striliav-u-pravookhorontsiv.

64. Правило О. І. Форми та методи публічного адміністрування у сфері охорони здоров'я в Україні. Держава та регіони. Серія: Право. 2024. № 1. С. 212–216. DOI: https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.34.

65. Присяжнюк О. А. Деякі особливості застосування правоохоронними органами України заходів адміністративного примусу у період воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Вип. 86. С. 46–51. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.7.

66. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17.02.2022 № 2073-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 15. Ст. 50.

67. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.

68. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15.03.2018 № 2337-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 29. Ст. 233.

69. Про затвердження вимог щодо управління ризиками безпеки на об'єктах критичної інфраструктури I категорії критичності : постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2025 № 367. Офіційний вісник України. 2025. № 35. Ст. 2331.

70. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575. Офіційний вісник України. 2017. № 67. Ст. 2019.

71. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2017 № 650. Офіційний вісник України. 2017. № 70. Ст. 2136.

72. Про затвердження Інструкції з організації конвоювання та тримання в судах обвинувачених (підсудних), засуджених за вимогою судів : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Верховного Суду України, Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, Державної судової адміністрації України, Генеральної прокуратури України від 26.05.2015 № 613/785/5/30/29/67/68. Офіційний вісник України. 2015. № 49. Ст. 1589.

73. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27.04.2020 № 357. Офіційний вісник України. 2020. № 41. Ст. 1345.

74. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.12.2017 № 1044. Офіційний вісник України. 2018. № 45. Ст. 1589.

75. Про затвердження Інструкції з технічного обслуговування технічних засобів охорони, організації роботи головних пунктів централізованого спостереження та здійснення охорони майна фізичних і юридичних осіб з використанням технічних засобів охорони органами, підрозділами поліції охорони : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 22.12.2025 № 900. Офіційний вісник України. 2026. № 16. Ст. 1166.

76. Про затвердження Інструкції із заходів безпеки при поводженні зі зброєю : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.02.2016 № 70. Офіційний вісник України. 2016. № 19. Ст. 775.

77. Про затвердження Методики оцінювання ризиків виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 13.10.2023 № 836. Офіційний вісник України. 2023. № 101. Ст. 6057.

78. Про затвердження Національного плану захисту та забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури : розпорядження Кабінету Міністрів України від 19.09.2023 № 825-р. Офіційний вісник України. 2023. № 90. Ст. 5230.

79. Про затвердження переліку медичних психіатричних протипоказань щодо виконання окремих видів діяльності (робіт, професій, служби), що можуть становити безпосередню небезпеку для особи або оточуючих : постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 № 577. Офіційний вісник України. 2022. № 41. Ст. 2225.

80. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878. Офіційний вісник України. 2015. № 89. Ст. 2972.

81. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2016 № 50. Офіційний вісник України. 2016. № 22. Ст. 861.

82. Про затвердження Положення про систему управління безпекою руху на залізничному транспорті : наказ Міністерства інфраструктури України від 24.12.2020 № 842. Офіційний вісник України. 2021. № 27. Ст. 1490.

83. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 25.11.2016 № 1250. Офіційний вісник України. 2017. № 5. Ст. 179.

84. Про затвердження Порядку здійснення заходів безпеки щодо особистої охорони, охорони житла і майна осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, працівників суду і правоохоронних органів, членів їх сімей та близьких родичів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 12.10.2021 № 752. Офіційний вісник України. 2021. № 86. Ст. 5572.

85. Про затвердження Порядку медичного забезпечення поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України при виконанні оперативно-службових завдань під час подолання наслідків надзвичайних ситуацій, припинення групового порушення громадської безпеки і порядку чи масових заворушень : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2017 № 910. Офіційний вісник України. 2018. № 5. Ст. 219.

86. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.02.2019 № 88. Офіційний вісник України. 2019. № 30. Ст. 1080.

87. Про затвердження Порядку проведення попередніх, періодичних та позачергових психіатричних оглядів, у тому числі на предмет вживання психоактивних речовин : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 18.04.2022 № 651. Офіційний вісник України. 2022. № 50. Ст. 2848.

88. Про затвердження Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 05.10.2020 № 705. Офіційний вісник України. 2020. № 93. Ст. 3034.

89. Про затвердження Порядку управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру та пожеж : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 31.07.2023 № 627. Офіційний вісник України. 2023. № 81. Ст. 4679.

90. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.

91. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

92. Про організацію службової діяльності поліції охорони з питань забезпечення фізичної охорони об'єктів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 577. Офіційний вісник України. 2017. № 69. Ст. 2088.

93. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 49. Ст. 668.

94. Про психічне здоров'я та благополуччя працівників правоохоронних органів : Закон США від 10.01.2018 № 115-113 (H.R. 2228). United States Statutes at Large. Vol. 131. P. 2276–2277. URL: https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-115publ113/pdf/PLAW-115publ113.pdf.

95. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2018 № 893. Офіційний вісник України. 2018. № 98. Ст. 3257.

96. Про систему громадського здоров'я : Закон України від 06.09.2022 № 2573-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 26. Ст. 93.

97. Про управління відходами : Закон України від 20.06.2022 № 2320-IX. Відомості Верховної Ради України. 2023. № 17. Ст. 75.

98. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 38. Ст. 385.

99. Розов В. Психологічна готовність правоохоронців до виконання оперативно-бойових завдань в екстремальних ситуаціях. Психологічний журнал. 2023. № 10. DOI: https://doi.org/10.31499/2617-2100.10.2023.285320.

100. Сарибаєва Г. М. Систематизація адміністративного законодавства України: проблеми визначення. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 6 (15). С. 135–138. URL: https://pjv.nuoua.od.ua/v6_2016/32.pdf.

101. Сахно А., Корольов А., Чернолуцький Д., Ковбасюк А., Молошенко Ж. Адміністративно-правове регулювання тактичного забезпечення особистої безпеки поліцейського під час адміністративного затримання особи. Наукові інновації та передові технології. 2026. № 4 (56). С. 3468–3479. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-4(56)-3468-3479.

102. Сахно А., Корольов А., Чернолуцький Д., Ковбасюк А., Молошенко Ж. Особиста безпека поліцейського як структурний елемент тактичного забезпечення діяльності Національної поліції України. Наукові перспективи.

2026. № 2 (68). С. 1289–1300. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-2(68)-1289-1300.

103. Сахно А. П., Корольов А. В., Чернолуцький Д. В., Ковбасюк А. В., Молошенко Ж. А. Концептуальні засади забезпечення особистої безпеки поліцейського в системі тактичного забезпечення діяльності Національної поліції України. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 18 : Право. 2026. Вип. 49. С. 178–185. DOI: https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2026.49.22.

104. Сіротов О. А. Правові гарантії забезпечення прав поліцейських в аспекті отримання правового статусу учасника бойових дій. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2025. № 4. С. 148–155. DOI: https://doi.org/10.34015/2523-4552.2025.4.15.

105. Сіротов О. А. Роль та значення професійних спілок у системі захисту соціальних прав поліцейських. Право.UA. 2024. № 1. С. 383–387. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2024.1.57.

106. Сіротов О. А. Сутність правових принципів здійснення соціального захисту поліцейських в умовах правового режиму воєнного стану. Європейські перспективи. 2024. № 4. С. 380–385. DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2024.4.53.

107. Сіротов О. А. Щодо уточнення поняття та змісту медичного забезпечення поліцейських. Європейські перспективи. 2025. № 2. С. 400–404. DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.59.

108. Скляр О. С., Шевченко Т. В. Нормативне забезпечення особистої безпеки працівників Національної поліції України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2020. № 4 (91). С. 185–192. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2020.4.17.

109. Сметаняк В. Психологічні аспекти професійного вигорання у поліцейських. Наукові перспективи. 2024. № 11 (53). С. 1543–1556. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-1543-1556.

110. Спасенко В. О. Компетенція суб’єкта публічного адміністрування: поняття і структура. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне

управління та адміністрування. 2022. № 4. DOI: https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-4-01-05.

111. Співак М. В. Адміністративно-правові гарантії забезпечення особистої безпеки поліцейських. Київський часопис права. 2023. № 3. С. 132–138. DOI: https://doi.org/10.32782/klj/2023.3.19.

112. Сухацька І., Кривонос М., Головков О., Молошенко Ж. Особиста безпека поліцейського під час проведення огляду місця події в умовах воєнного стану: теоретико-правові та організаційно-тактичні засади. Успіхи і досягнення у науці. 2026. № 2 (24). С. 543–554. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-2(24)-543-554.

113. Сьогодні друга річниця загибелі поліцейських Данила Куцевича та Дмитра Каліткіна. Національна поліція України : офіційний вебсайт. 21.01.2026. URL: https://npu.gov.ua/news/sohodni-druha-richnytsia-zahybeli-politseiskykh-danyla-kutsevycha-ta-dmytra-kalitkina.

114. Терещук В. В. Правовий статус суб'єктів публічної адміністрації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 269 с. URL: http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/38567.

115. Термін «Орган публічної влади». Законодавство України : офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/53456.

116. Тишлек М., Сахно А., Корольов А., Чернолуцький Д., Ковбасюк А. Забезпечення особистої безпеки поліцейського під час перевірки документів особи: адміністративно-правові та тактичні аспекти. Наукові перспективи. 2026. № 3 (69). С. 1318–1329. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2026-3(69)-1318-1329.

117. Троє столичних поліцейських, які постраждали під час ракетного удару рф по Києву 31 липня, досі перебувають у лікарні. Національна поліція України : офіційний вебсайт. 10.08.2025. URL: https://npu.gov.ua/news/troie-stolychnykh-politseiskykh-iaki-postrazhdaly-pid-chas-raketnoho-udaru-rf-po-kyievu-31-lypnia-dosi-perebuvaiut-u-likarni.

118. Турчанікова Г. Забезпечення особистої безпеки поліцейських під час виконання спеціальних операцій. Суспільство та національні інтереси. 2025. № 12 (20). С. 1482–1490. DOI: https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-12(20)-1482-1490.

119. У Слов'янську затримано підозрюваного у вбивстві поліцейського. Національна поліція України : офіційний вебсайт. 21.03.2026. URL: https://npu.gov.ua/news/u-sloviansku-zatrymano-pidozriuvanoho-u-vbyvstvi-politseiskoho.

120. Фролова Є. І. Щодо участі юридичних осіб публічного права у здійсненні публічного адміністрування. Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 95–98. URL: https://hdl.handle.net/11300/19482.

121. Хамходера О. П., Піть І. Ю. Суб'єктивний публічний інтерес: теорія та прикладні перспективи. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Юридичні науки. 2021. № 1 (35). С. 27–39. DOI: https://doi.org/10.25313/2520-2308-2021-1-6847.

122. Шатрава С. О., Джафарова О. В., Тилічко І. В. Законність застосування заходів адміністративного примусу в діяльності правоохоронних органів: питання теорії та практики. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 6. С. 417–420. URL: http://lsej.org.ua/6_2024/106.pdf.

123. Шевченко О. О., Шевченко Т. В. Правове регулювання забезпечення особистої безпеки поліцейського. Knowledge, Education, Law, Management. 2022. № 8 (52). С. 280–287. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2022.8.44.

124. Шевченко Т. В. Екстремальні умови під час виконання повноважень поліцейськими та їх вплив на забезпечення особистої безпеки поліцейського. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 6. С. 110–114. DOI: https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.6.17.

125. Шевченко Т. Зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського в екстремальних умовах. Актуальні питання у сучасній науці. 2022. № 3 (3). С. 264–273. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-3(3)-264-273.

126. Шемшученко Ю. С., Пархоменко Н. М. Правовий статус. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П–С. 736 с.

127. Юрченко В. В. Класифікація інструментів публічного адміністрування: аналіз доктринальних підходів. Європейські перспективи. 2025. № 4. DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.4.7.

128. Яковлєв І. П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2016. 224 с. URL: https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2e233265-7ea7-4958-a8e2-c21b033c2d44/content.

129. Achim A. C. Risk Management Issues in Policing: From Safety Risks Faced by Law Enforcement Agents to Occupational Health. Procedia Economics and Finance. 2014. Vol. 15. P. 1671–1676. DOI: https://doi.org/10.1016/S2212-5671(14)00639-X.

130. Anisimov D. The use of physical force as a component of police personal safety: ways to improve. Young Scientist. 2020. № 2 (78). DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-78-59.

131. Baldwin S., Bennell C., Blaskovits B., Brown A., Jenkins B., Lawrence C., McGale H., Semple T., Andersen J. P. A Reasonable Officer: Examining the Relationships Among Stress, Training, and Performance in a Highly Realistic Lethal Force Scenario. Frontiers in Psychology. 2022. Vol. 12. Article 759132. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.759132.

132. Bocănială T. The European Code of Police Ethics and Community Police. Acta Universitatis Danubius. Administratio. 2010. № 1. P. 5–10. URL: https://www.researchgate.net/publication/47347994_The_European_Code_of_Police_Ethics_and_Community_Police.

133. Boehme H. M., Kaminski R. J. Suspect resistance, police use of force, and officer injuries in a post-Floyd era: an analysis of two large police departments. Police Practice and Research. 2023. Vol. 24, № 3. P. 397–405. DOI: https://doi.org/10.1080/15614263.2023.2172010.

134. Décret № 82-453 du 28 mai 1982 relatif à l'hygiène et à la sécurité du travail ainsi qu'à la prévention médicale dans la fonction publique. Journal officiel de la République française. 30 mai 1982. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000519520.

135. den Heyer G. Assaults on police officers: A comparison between England and Wales and New Zealand from 2015 to 2022. International Journal of Police Science & Management. 2024. Vol. 26, № 2. P. 211–225. DOI: https://doi.org/10.1177/14613557231218810.

136. Di Nota P. M., Huhta J.-M., Boychuk E. C., Andersen J. P. Police lethal force errors and stress physiology during video and live evaluation simulations. Police Practice and Research. 2024. Vol. 25, № 1. P. 90–100. DOI: https://doi.org/10.1080/15614263.2023.2237624.

137. Ellrich K., Baier D. Post-Traumatic Stress Symptoms in Police Officers Following Violent Assaults. Journal of Interpersonal Violence. 2017. Vol. 32, № 3. P. 331–356. DOI: https://doi.org/10.1177/0886260515586358.

138. Gesetz über die Durchführung von Maßnahmen des Arbeitsschutzes zur Verbesserung der Sicherheit und des Gesundheitsschutzes der Beschäftigten bei der Arbeit (Arbeitsschutzgesetz – ArbSchG) vom 7. August 1996. Bundesgesetzblatt. 1996. Teil I. S. 1246. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/arbschg/BJNR124610996.html.

139. Kleygrewe L., Oudejans R. R. D., Koedijk M., Hutter R. I. V. Police Training in Practice: Organization and Delivery According to European Law Enforcement Agencies. Frontiers in Psychology. 2022. Vol. 12. Article 798067. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.798067.

140. Lohvynenko M. Providing personal safety of a police officer in the context of a intentional or unintentional violation of regulatory provisions. Nauka i

pravookhorona. 2025. № 1–2 (67–68). P. 92–100. DOI: https://doi.org/10.33270/0525676812.12.

141. Mayhew C. Protecting the Occupational Health and Safety of Police Officers. Trends & Issues in Crime and Criminal Justice. № 197. Canberra : Australian Institute of Criminology, 2001. P. 1–6. URL: https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi197.pdf.

142. Mumford E. A., Liu W., Taylor B. G. Profiles of U.S. Law Enforcement Officers' Physical, Psychological, and Behavioral Health: Results From a Nationally Representative Survey of Officers. Police Quarterly. 2021. Vol. 24, № 3. P. 357–381. DOI: https://doi.org/10.1177/1098611121991111.

143. Mumford E. A., Maitra P., Liu W., Taylor B. G. A Nationally Representative Study of Law Enforcement Shiftwork and Health Outcomes. Journal of Occupational and Environmental Hygiene. 2021. Vol. 18, № 4–5. P. 192–202. DOI: https://doi.org/10.1080/15459624.2021.1876876.

144. Nieuwenhuys A., Oudejans R. R. D. Effects of anxiety on handgun shooting behavior of police officers: a pilot study. Anxiety, Stress & Coping. 2010. Vol. 23, № 2. P. 225–233. DOI: https://doi.org/10.1080/10615800902977494.

145. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. United Nations Human Rights Guidance on Less-Lethal Weapons in Law Enforcement. New York ; Geneva : United Nations, 2020. 54 p. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/CCPR/LLW_Guidance.pdf.

146. Officer Safety. National Institute of Justice. URL: https://nij.ojp.gov/topics/law-enforcement/officer-safety.

147. Piotrowski A., Rawat S., Boe O. Effects of Organizational Support and Organizational Justice on Police Officers' Work Engagement. Frontiers in Psychology. 2021. Vol. 12. Article 642155. DOI: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.642155.

148. Poirier S., Allard-Gaudreau N., Gendron P., Houle J., Trudeau F. Health, Safety, and Wellness Concerns Among Law Enforcement Officers: An Inductive

Approach. Workplace Health & Safety. 2023. Vol. 71, № 1. P. 34–42. DOI: https://doi.org/10.1177/21650799221134422.

149. Purba A., Demou E. The relationship between organisational stressors and mental wellbeing within police officers: a systematic review. BMC Public Health. 2019. Vol. 19. Article 1286. DOI: https://doi.org/10.1186/s12889-019-7609-0.

150. Renden P. G., Nieuwenhuys A., Savelsbergh G. J. P., Oudejans R. R. D. Dutch police officers' preparation and performance of their arrest and self-defence skills: A questionnaire study. Applied Ergonomics. 2015. Vol. 49. P. 8–17. DOI: https://doi.org/10.1016/j.apergo.2015.01.002.

151. Sakhno A. P., Korolyov A. V., Chernolutskyi D. V., Kovbasiuk A. V., Moloshenko Zh. A. The category of «professional risk» in police activity: correlation between tactical algorithms and personal safety guarantees. Academic Visions. 2026. Issue 54. DOI: https://doi.org/10.66556/2786-586X.54.sakhno-a.

152. Shjarback J. A., Maguire E. R. Extending Research on the "War on Cops": The Effects of Ferguson on Nonfatal Assaults Against U.S. Police Officers. Crime & Delinquency. 2021. Vol. 67, № 1. P. 3–26. DOI: https://doi.org/10.1177/0011128719890266.

153. Soltes V., Kubas J., Velas A., Michalík D. Occupational Safety of Municipal Police Officers: Assessing the Vulnerability and Riskiness of Police Officers' Work. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2021. Vol. 18, № 11. Article 5605. DOI: https://doi.org/10.3390/ijerph18115605.

154. Tiesman H. M., Gwilliam M., Konda S., Rojek J., Marsh S. Nonfatal Injuries to Law Enforcement Officers: A Rise in Assaults. American Journal of Preventive Medicine. 2018. Vol. 54, № 4. P. 503–509. DOI: https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.12.005.

155. Tiesman H. M., Konda S., Wurzelbacher S. J., Naber S. J., Attwood W. R. Occupational Injuries and Illnesses among Law Enforcement Officers, 2001–2019: Findings from the Ohio Bureau of Workers' Compensation. American Journal of Industrial Medicine. 2023. Vol. 66. P. 1079–1089. DOI: https://doi.org/10.1002/ajim.23541.

156. Verordnung über die Arbeitszeit der Polizeivollzugsbeamtinnen und Polizeivollzugsbeamten im Land Nordrhein-Westfalen (Arbeitszeitverordnung Polizei – AZVOPol) vom 5. Mai 2017. Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Nordrhein-Westfalen. 2017. Nr. 20. S. 576. URL: https://recht.nrw.de/gvnrw/2017-s576/.

157. Voigt L., Zinner C. How to Improve Decision Making and Acting Under Stress: The Effect of Training with and without Stress on Self-Defense Skills in Police Officers. Journal of Police and Criminal Psychology. 2023. Vol. 38. P. 1017–1024. DOI: https://doi.org/10.1007/s11896-023-09607-0

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевченко О. М. Генеза та сучасний стан наукових підходів до розуміння особистої безпеки поліцейського. *Право UA*. 2021. № 4. С. 279–288. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2021.4.42

2. Шевченко О. М. Адміністративно-правова природа забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Наше право*. 2021. № 4. С. 273–280. DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2021.4.43

3. Шевченко О. М. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Європейські перспективи*. 2022. № 4. С. 355–360. DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2022.4.51

4. Шевченко О. М. Система суб'єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Право UA*. 2022. № 3. С. 284–289. DOI: https://doi.org/10.71404/LAW.UA.2022.3.41

5. Шевченко О.М. Адміністративно-правовий статус суб’єктів забезпечення особистої безпеки поліцейського. Knowledge, Education, Law, Management. 2024. № 5 (65). С. 281-287. DOI: https://doi.org/10.51647/kelm.2024.5.46.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Шевченко О. М. Співвідношення форм і методів забезпечення особистої безпеки поліцейського. *Гуманітарні аспекти цифрового суспільства* : тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 8 груд. 2022 р.). С. 196–198. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20221208/article/view/shevchenko

7. Шевченко О. М. Адміністративно-правові методи управління професійними ризиками поліцейської діяльності. *Теоретичні питання*

юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття : тези доп. учасників VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 9 черв. 2023 р.). С. 235–236. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20230609/article/view/shevchenko

8. Шевченко О. М. Цільовий інструктаж як форма превентивного забезпечення безпеки поліцейського. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2024 р.). С. 427–429. DOI: https://doi.org/10.71404/PPSS.2024.2.123

Додаток Б

ПРОЄКТ

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Міністерства внутрішніх справ України
від _____ 2026 року
№ _____

ПОРЯДОК
оцінювання професійних ризиків під час виконання поліцейськими службових завдань
І. Загальні положення

1. Цей Порядок визначає засади, суб'єктів, критерії та процедуру оцінювання професійних ризиків для життя і здоров'я поліцейських під час підготовки до виконання та безпосереднього виконання службових завдань, а також правові наслідки встановлення відповідного рівня професійного ризику.

2. Дія цього Порядку поширюється на органи (підрозділи) Національної поліції України, їх керівників та поліцейських під час виконання службових завдань, у тому числі в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану.

3. Особливості оцінювання професійних ризиків під час конвоювання, тримання затриманих осіб, фізичної охорони об'єктів, проведення спеціальних поліцейських операцій, роботи з вибухонебезпечними предметами визначаються спеціальними нормативно-правовими актами з урахуванням вимог цього Порядку.

4. У цьому Порядку терміни вживаються в такому значенні:

динамічне оцінювання професійного ризику – безперервне оцінювання професійних загроз і рівня професійного ризику, що здійснюється поліцейськими протягом усього часу виконання службового завдання з метою своєчасного коригування тактики дій, складу сил і засобів;

завдання підвищеної небезпеки – службове завдання, для якого встановлено підвищений або критичний рівень професійного ризику;

небезпечний професійний інцидент – подія, що виникла під час підготовки до виконання або безпосереднього виконання поліцейським службового завдання та створила реальну загрозу його життю чи здоров'ю, однак не спричинила загибелі, травмування, тілесного ушкодження, гострого професійного захворювання (отруєння) або втрати працездатності завдяки своєчасному вжиттю заходів безпеки чи збігу інших обставин;

професійна загроза – обставина, дія (бездіяльність) особи чи групи осіб, чинник середовища або зовнішня безпекова подія, здатні заподіяти шкоду життю чи здоров'ю поліцейського під час виконання ним службового завдання;

професійний ризик у поліцейській діяльності – поєднання ймовірності виникнення під час виконання поліцейським службового завдання небезпечної події або впливу професійної загрози та тяжкості можливих наслідків такого впливу для його життя, здоров'я чи здатності продовжувати виконання службового завдання;

рівень професійного ризику – якісна характеристика професійного ризику (звичайний, підвищений, критичний), що визначається відповідно до розділу ІІІ цього Порядку і зумовлює обов'язковий мінімальний комплекс організаційних і тактичних заходів безпеки.

Інші терміни вживаються у значеннях, наведених у Законах України «Про Національну поліцію», «Про охорону праці» та інших нормативно-правових актах.

5. Залежно від джерела виникнення професійні загрози поділяються на:

персоніфіковані – зумовлені поведінкою особи або групи осіб, щодо яких реалізуються поліцейські повноваження (збройний опір, напад, агресія, спроба втечі, приховування зброї тощо);

середовищні – пов'язані з місцем, часом та умовами виконання завдання (обмежена видимість, замкнений простір, відсутність укриття, небезпечна конфігурація приміщення чи місцевості, відсутність стійкого зв'язку, значна кількість сторонніх осіб тощо);

зовнішні безпекові – не пов'язані безпосередньо з поведінкою особи, щодо якої реалізуються поліцейські повноваження (ракетні, артилерійські, авіаційні удари, застосування безпілотних літальних апаратів, мінно-вибухова небезпека, загроза повторного ураження місця події, руйнування інфраструктури тощо).

6. Оцінювання професійних ризиків ґрунтується на принципах: пріоритету збереження життя і здоров'я людини, у тому числі поліцейського; превентивності; безперервності; ризик-орієнтованості та пропорційності заходів безпеки рівню ризику; персональної відповідальності керівника; документованості; невідворотності аналізу небезпечних подій; некаральної спрямованості обліку небезпечних професійних інцидентів.

7. Оцінювання професійного ризику не звільняє поліцейського від обов'язку вживати невідкладних заходів щодо порятунку життя людей, припинення кримінального правопорушення та інших дій, передбачених законом, і здійснюється з метою вибору найбільш безпечного правомірного способу їх виконання.

ІІ. Суб'єкти оцінювання професійних ризиків

1. Оцінювання професійних ризиків здійснюють:

1) керівник органу (підрозділу) поліції (особа, яка виконує його обов'язки) – під час планування службової діяльності, визначення складу сил і засобів та залучення поліцейських до виконання завдань підвищеної небезпеки;

2) посадова особа, яка організовує або координує виконання службового завдання (оперативний черговий, диспетчер, відповідальний від керівництва, керівник слідчо-оперативної групи тощо), – під час первинного оцінювання перед направленням наряду (групи);

3) старший наряду (групи) – під час цільового інструктажу, після прибуття на місце виконання завдання та протягом усього часу його виконання;

4) кожен поліцейський – у порядку динамічного оцінювання в межах безпосередньо виконуваних дій.

2. Уповноважений структурний підрозділ апарату Національної поліції України здійснює методичне забезпечення оцінювання професійних ризиків, узагальнення та аналіз його результатів, а також облік і аналіз небезпечних професійних інцидентів.

ІІІ. Критерії та рівні професійного ризику

1. Рівень професійного ризику визначається за двома критеріями: ймовірністю реалізації професійної загрози (низька – 1 бал, середня – 2 бали, висока – 3 бали) та тяжкістю можливих наслідків для життя і здоров'я поліцейського (незначні – 1 бал, тяжкі – 2 бали, критичні (загроза загибелі) – 3 бали), з використанням матриці оцінювання професійного ризику, наведеної в додатку 1 до цього Порядку.

2. За результатами оцінювання встановлюється такий рівень професійного ризику:

звичайний – 1–2 бали;

підвищений – 3–4 бали;

критичний – 6–9 балів.

3. Під час визначення рівня професійного ризику обов'язково враховуються:

1) характер події (завдання) та відомі обставини її вчинення;

2) наявна інформація про осіб, щодо яких передбачається застосування поліцейських заходів, у тому числі про їх попередню протиправну поведінку, перебування на профілактичному обліку, наявність у них зброї (у тому числі на законних підставах);

3) кількість учасників події та сторонніх осіб;

4) місце і час виконання завдання, умови видимості, особливості приміщення чи місцевості, наявність укриттів;

5) безпекова обстановка в районі виконання завдання (сигнал повітряної тривоги, обстріли, застосування БпЛА, мінна небезпека, близькість до лінії бойового зіткнення);

6) чисельність, екіпірування та професійна підготовленість поліцейських, наявність засобів індивідуального захисту, зв'язку, спеціальних засобів і транспорту;

7) можливість оперативного отримання підсилення та екстреної медичної допомоги;

8) психофізіологічний стан поліцейських і тривалість їх безперервного перебування на службі;

9) результати аналізу небезпечних професійних інцидентів, що мали місце за аналогічних обставин.

4. Рівень професійного ризику визначається не нижче підвищеного, якщо наявні відомості про: наявність в особи зброї чи предметів, придатних для заподіяння тяжкої шкоди; вчинення насильства, у тому числі домашнього; перебування особи у стані сп'яніння, що супроводжується агресивною поведінкою; виконання завдання в нічний час у віддаленій місцевості без можливості оперативного підсилення; оголошення сигналу повітряної тривоги в районі виконання завдання.

5. Рівень професійного ризику визначається критичним, якщо наявні відомості про: застосування або погрозу застосування вогнепальної зброї чи вибухових пристроїв; збройний опір або напад на поліцейських; виявлення вибухонебезпечних предметів; виконання завдання на місці, що зазнало обстрілу, за наявності загрози повторного ураження; виконання завдання в районі ведення активних бойових дій.

IV. Первинне оцінювання професійного ризику

1. Первинне оцінювання професійного ризику здійснюється до початку виконання службового завдання:

1) під час планування службової діяльності (заходів) – керівником органу (підрозділу) поліції;

2) під час направлення наряду (групи) на місце події – посадовою особою, яка організовує або координує виконання завдання, на підставі наявної інформації про характер події, осіб, які беруть у ній участь, місце її вчинення та інші відомі обставини.

2. Інформація про встановлений рівень професійного ризику та відомі професійні загрози невідкладно доводиться до старшого наряду (групи) засобами зв'язку або під час цільового інструктажу.

3. Для завдань, що плануються завчасно, результати первинного оцінювання фіксуються в картці оцінювання професійного ризику, наведеній у додатку 2 до цього Порядку. Для завдань, що виконуються за викликом, відомості про рівень професійного ризику фіксуються в інформаційно-комунікаційній системі, що використовується для реагування на заяви і повідомлення.

V. Динамічне та повторне оцінювання професійного ризику

1. Після прибуття на місце виконання завдання та протягом усього часу його виконання поліцейські здійснюють динамічне оцінювання професійного ризику.

2. Повторне оцінювання професійного ризику є обов'язковим у разі: отримання нової інформації про осіб чи обставини події; зміни поведінки особи (спроба скоротити дистанцію, приховати руки, втекти, чинити опір); появи інших учасників події чи сторонніх осіб; виявлення зброї або вибухонебезпечних предметів; оголошення сигналу повітряної тривоги чи обстрілу; втрати зв'язку з напарником, диспетчером (черговим); переміщення взаємодії до іншого місця.

3. Про істотну зміну обстановки та підвищення рівня професійного ризику старший наряду (групи) невідкладно доповідає посадовій особі, яка координує виконання завдання.

4. У разі підвищення рівня професійного ризику старший наряду (групи) зобов'язаний скоригувати тактику дій (позицію, дистанцію, розподіл функцій, використання укриття),

ужити заходів щодо залучення додаткових сил і засобів, а за наявності безпосередньої неконтрольованої загрози життю та здоров'ю поліцейських – організувати їх переміщення до безпечної зони до створення умов для безпечного продовження виконання завдання, з урахуванням вимог пункту 7 розділу І цього Порядку.

VI. Правові наслідки встановлення рівня професійного ризику

1. Для службового завдання зі звичайним рівнем професійного ризику завдання виконується штатним нарядом із дотриманням загальних вимог особистої безпеки, визначених програмами службової підготовки, та проведенням цільового інструктажу.

2. Для службового завдання з підвищеним рівнем професійного ризику додатково забезпечуються: виконання завдання у складі не менше двох поліцейських; використання засобів індивідуального захисту (бронежилет, захисний шолом) відповідно до характеру загрози; визначення старшого наряду та порядку взаємного страхування; постійний зв'язок з посадовою особою, яка координує виконання завдання; готовність до залучення додаткового наряду.

3. Для службового завдання з критичним рівнем професійного ризику додатково забезпечуються: залучення спеціальних підрозділів поліції (КОРД, ТОР), вибухотехнічної служби, підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій, екстреної медичної допомоги відповідно до характеру загрози; визначення відповідального від керівництва органу (підрозділу) поліції; встановлення безпечного периметра та маршрутів евакуації; рішення про початок чи продовження виконання завдання в небезпечній зоні приймає керівник органу (підрозділу) поліції або відповідальний від керівництва.

4. Керівник органу (підрозділу) поліції не має права залучати до виконання завдання з критичним рівнем професійного ризику поліцейських, які не пройшли відповідну підготовку або не забезпечені необхідними засобами індивідуального захисту, крім випадків, коли зволікання створює безпосередню загрозу життю людей.

VII. Облік, аналіз та контроль

1. Картки оцінювання професійного ризику зберігаються в органі (підрозділі) поліції протягом одного року.

2. Відомості про небезпечні професійні інциденти подаються поліцейськими та керівниками органів (підрозділів) поліції в порядку, визначеному Порядком розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 05 жовтня 2020 року № 705. Добросовісне повідомлення про небезпечний професійний інцидент саме по собі не може спричиняти для поліцейського негативних службових наслідків.

3. Уповноважений структурний підрозділ апарату Національної поліції України щопівроку узагальнює результати оцінювання професійних ризиків, розслідування нещасних випадків та аналізу небезпечних професійних інцидентів і за їх результатами готує аналітичний огляд професійних загроз з пропозиціями щодо змін до відомчих нормативно-правових актів, стандартів тактичного реагування, норм належності засобів індивідуального захисту та програм службової підготовки.

4. Контроль за дотриманням вимог цього Порядку здійснюють керівники органів (підрозділів) поліції та посадові особи, уповноважені здійснювати контроль за станом службової діяльності.

Продовження додатка Б

Додаток 1
до Порядку оцінювання професійних ризиків
(пункт 1 розділу ІІІ)

МАТРИЦЯ
оцінювання професійного ризику

Ймовірність реалізації загрози \ Тяжкість наслідків	**Незначні (1)**	**Тяжкі (2)**	**Критичні – загроза загибелі (3)**
Висока (3)	3 – підвищений	6 – критичний	9 – критичний
Середня (2)	2 – звичайний	4 – підвищений	6 – критичний
Низька (1)	1 – звичайний	2 – звичайний	3 – підвищений

Додаток 2
до Порядку оцінювання професійних ризиків
(пункт 3 розділу IV)

КАРТКА
оцінювання професійного ризику № ____

Реквізит	**Відомості**
Орган (підрозділ) поліції	
Службове завдання, дата, час, місце виконання	
Склад наряду (групи), старший	
Персоніфіковані загрози	
Середовищні загрози	
Зовнішні безпекові загрози	
Ймовірність (бали) / тяжкість наслідків (бали)	
Рівень професійного ризику (звичайний / підвищений / критичний)	
Визначені заходи безпеки (сили, засоби, ЗІЗ, зв’язок, взаємодія, підсилення)	
Відмітка про проведення цільового інструктажу	
Повторне оцінювання: час, підстава, новий рівень ризику, ужиті заходи	
Особа, яка здійснила оцінювання (посада, ПІБ, підпис)	

Додаток В

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
пропозицій щодо внесення змін до Закону України «Про Національну поліцію» та відомчих нормативно-правових актів з питань забезпечення особистої безпеки поліцейського

1. Закон України «Про Національну поліцію»

Чинна редакція	Запропонована редакція
Стаття 22-1 відсутня	**Стаття 22-1. Повноваження керівників органів (підрозділів) поліції щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських** Керівник органу (підрозділу) поліції в межах наданих повноважень організовує виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків для життя і здоров'я підпорядкованих працівників поліції, ураховує професійні ризики під час планування службової діяльності, визначає склад сил і засобів та залучення особового складу поліції до виконання завдань підвищеного ризику, а також забезпечує контроль за вжиттям відповідних превентивних заходів.
Стаття 23. Основні повноваження поліції 1. Поліція відповідно до покладених на неї завдань: … Норма відсутня.	**Стаття 23. Основні повноваження поліції** 1. Поліція відповідно до покладених на неї завдань: … (новий пункт) організовує та здійснює в межах компетенції заходи щодо забезпечення особистої безпеки поліцейських, виявлення, оцінювання, попередження та мінімізації професійних ризиків для їх життя і здоров'я, створення безпечних умов проходження служби, а також узагальнення причин і обставин загибелі, поранення, травмування та професійної захворюваності поліцейських з метою розроблення і реалізації відповідних превентивних заходів;
Стаття 62. Правовий і соціальний захист поліцейського … Частина 9-1 відсутня.	**Стаття 62. Правовий і соціальний захист поліцейського** … 9-1. Керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції в межах наданих їм повноважень зобов'язані забезпечувати безпечні умови проходження служби підпорядкованими поліцейськими, організовувати виявлення, оцінювання та мінімізацію професійних ризиків для їх життя і здоров'я, вживати заходів щодо

Чинна редакція	Запропонована редакція
	попередження таких ризиків та здійснювати контроль за дотриманням установлених вимог особистої безпеки поліцейських. Порядок виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків у діяльності поліції визначається Міністерством внутрішніх справ України.
Стаття 91. Службовий час і час відпочинку … Норма відсутня.	**Стаття 91. Службовий час і час відпочинку** … (нова частина) Під час установлення позмінного, нерівномірного графіка служби та залучення до служби в нічний час ураховуються тривалість та інтенсивність службового навантаження, кількість послідовних нічних змін, накопичення професійної втоми та необхідність належного відновлення працездатності поліцейського.
Стаття 91-1 відсутня	**Стаття 91-1. Гарантії особистої безпеки поліцейського під час виконання службових обов'язків** 1. Поліцейському гарантуються організаційні, правові, матеріально-технічні та інші умови виконання службових обов'язків, спрямовані на запобігання необґрунтованому професійному ризику, збереження його життя і здоров'я та мінімізацію негативного впливу професійних загроз. 2. Під час організації виконання службових завдань, пов'язаних із підвищеною небезпекою для життя чи здоров'я поліцейського, здійснюється оцінювання професійного ризику з урахуванням характеру службового завдання, наявної інформації про джерела небезпеки, умов його виконання, достатності сил і засобів, рівня професійної підготовленості поліцейських та можливості застосування додаткових заходів безпеки. 3. У разі зміни обстановки, виникнення нової або істотного посилення наявної професійної загрози оцінювання професійного ризику здійснюється повторно, а визначені сили, засоби, порядок взаємодії та тактика виконання службового завдання підлягають відповідному коригуванню.

2. Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 878

Чинна редакція	Запропонована редакція
Пункт 3. Основними завданнями МВС є: 1) забезпечення формування державної політики у сферах … ; Підпункт 1-1 відсутній.	**Пункт 3.** … 1-1) забезпечення формування державної політики у сфері особистої безпеки поліцейських, створення безпечних умов проходження ними служби, запобігання та мінімізації професійних ризиків для їх життя, здоров'я і професійної працездатності;
Пункт 4. МВС відповідно до покладених на нього завдань: … Норма відсутня.	**Пункт 4.** … (новий підпункт) забезпечує нормативно-правове регулювання у сфері особистої безпеки поліцейських; визначає в межах компетенції єдині вимоги та стандарти щодо попередження і мінімізації професійних ризиків для їх життя і здоров'я; забезпечує координацію заходів професійної підготовки, психологічного, медичного та іншого забезпечення, спрямованих на збереження життя, здоров'я і професійної працездатності поліцейських; здійснює узагальнення та аналіз інформації про причини й обставини загибелі, поранення, травмування та професійної захворюваності поліцейських і за результатами такого аналізу забезпечує розроблення заходів щодо попередження та мінімізації відповідних професійних ризиків;

3. Відомчі нормативно-правові акти МВС України

Чинна редакція	Запропонована редакція
Інструкція із заходів безпеки при поводженні зі зброєю (наказ МВС від 01.02.2016 № 70), пункт 5 розділу II Вимоги до змісту цільового інструктажу не деталізовано.	Абзац другий доповнити реченням: «Цільовий інструктаж проводиться відповідно до орієнтовного переліку питань цільового інструктажу, наведеного в Додатку 3-1 до цієї Інструкції, з урахуванням характеру, умов та ступеня небезпеки конкретного службового завдання». Доповнити новим абзацом: «Під час проведення цільового інструктажу відповідальна особа з урахуванням характеру та умов виконання службового завдання доводить до поліцейських інформацію про оперативну обстановку та обставини, що можуть становити загрозу їх життю і здоров'ю; визначає завдання,

Чинна редакція	Запропонована редакція
	порядок та особливості їх виконання, способи взаємодії поліцейських у складі наряду; перевіряє наявність і готовність необхідного спорядження, засобів індивідуального захисту, зв'язку та домедичної допомоги, а також готовність поліцейських до безпечного виконання поставлених службових завдань».
Порядок організації системи психологічного забезпечення поліцейських (наказ МВС від 06.02.2019 № 88), пункт 4 розділу VI Підстава відсутня.	Доповнити новою підставою проведення заходів психологічного забезпечення: «перебування поліцейського під впливом психотравмуючих чинників унаслідок критичної службової події (застосування вогнепальної зброї, участь у збройному зіткненні, перебування під обстрілом, загибель чи поранення інших осіб тощо) незалежно від наявності на момент первинного оцінювання зовнішніх ознак гострої стресової реакції». Розділ VI доповнити пунктом про обов'язкове первинне психологічне оцінювання після таких подій, за результатами якого надається психологічна підтримка чи допомога, проводяться додаткові психодіагностичні та психокорекційні заходи, поліцейський включається до групи психологічної підтримки та допомоги або направляється до закладу охорони здоров'я.
Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення … (наказ МВС від 27.04.2020 № 357) Норма відсутня.	«Під час направлення наряду поліції на місце події здійснюється попереднє оцінювання професійних загроз на підставі наявної інформації про характер події, осіб, які беруть у ній участь, місце її вчинення та інші відомі обставини. Після прибуття на місце події та протягом усього часу виконання службового завдання поліцейські здійснюють поточне оцінювання професійних загроз. У разі істотної зміни обстановки, появи нових джерел небезпеки або підвищення рівня професійного ризику старший наряду зобов'язаний скоригувати тактику дій, ужити заходів щодо залучення додаткових сил і засобів, а за наявності безпосередньої неконтрольованої загрози життю та здоров'ю поліцейських – організувати їх переміщення до безпечної зони до створення умов для безпечного продовження виконання завдання».
Порядок розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з	Пункт 3 розділу I доповнити терміном «небезпечний професійний інцидент»;

Чинна редакція	Запропонована редакція
поліцейськими (наказ МВС від 05.10.2020 № 705) Термін «небезпечний професійний інцидент» та механізм аналітичного використання результатів розслідування відсутні.	Порядок доповнити новим розділом «Аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів» (проєкт наведено в додатку Г).
Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України (наказ МВС від 26.01.2016 № 50), пункт 7 розділу ІІ Норма відсутня.	Доповнити новим абзацом: «Під час розроблення тематичних планів, навчально-методичного забезпечення і тестових (ситуативних) завдань службової підготовки обов'язково враховуються узагальнені результати розслідування нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, та аналізу небезпечних професійних інцидентів. На основі таких матеріалів розробляються практичні сценарії з тактичної та загальнопрофільної підготовки, спрямовані на формування в поліцейських навичок виявлення, оцінювання та мінімізації професійних ризиків».

Додаток Г

ПРОЄКТ
змін до Порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, що сталися з поліцейськими, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 05 жовтня 2020 року № 705

1. Пункт 3 розділу І доповнити новим абзацом такого змісту:

«небезпечний професійний інцидент – подія, що виникла під час підготовки до виконання або безпосереднього виконання поліцейським службового завдання та створила реальну загрозу його життю чи здоров'ю, однак не спричинила загибелі, травмування, тілесного ушкодження, гострого професійного захворювання (отруєння) або втрати працездатності завдяки своєчасному вжиттю заходів безпеки чи збігу інших обставин;».

2. Доповнити Порядок новим розділом такого змісту:

«Аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів

1. Поліцейський, який став учасником небезпечного професійного інциденту, або старший наряду (групи) протягом доби після завершення виконання службового завдання подає безпосередньому керівнику повідомлення про небезпечний професійний інцидент за формою, наведеною в додатку до цього розділу.

2. У повідомленні зазначаються: дата, час, місце та вид службового завдання; джерело професійної загрози (персоніфіковане, середовищне, зовнішнє безпекове); стислий опис обставин; установлений до початку виконання завдання рівень професійного ризику; ужиті заходи безпеки та тактичні прийоми, які дозволили уникнути шкоди; виявлені недоліки організації, екіпірування, зв'язку, взаємодії чи підготовки; пропозиції щодо запобігання аналогічним подіям.

3. Керівник органу (підрозділу) поліції протягом трьох робочих днів розглядає повідомлення, вживає невідкладних заходів щодо усунення виявлених недоліків та надсилає деперсоналізовані відомості до уповноваженого структурного підрозділу апарату Національної поліції України.

4. Деперсоналізація полягає у вилученні з матеріалів відомостей, що дають змогу ідентифікувати поліцейського та інших осіб, крім випадків, коли такі відомості необхідні для надання поліцейському медичної чи психологічної допомоги.

5. Уповноважений структурний підрозділ апарату Національної поліції України щопівроку узагальнює матеріали розслідувань нещасних випадків і повідомлення про небезпечні професійні інциденти, виявляє професійні загрози, що повторюються, та типові недоліки організації служби і готує аналітичний огляд професійних загроз.

6. Аналітичний огляд професійних загроз містить рекомендації щодо: внесення змін до відомчих нормативно-правових актів; перегляду стандартів

тактичного реагування; уточнення норм належності засобів індивідуального захисту та спеціальних засобів; зміни порядку комплектування нарядів; включення нових ситуаційних завдань до програм службової підготовки.

7. Рекомендації аналітичного огляду підлягають обов'язковому розгляду структурними підрозділами Національної поліції України відповідно до компетенції з поінформуванням уповноваженого структурного підрозділу про результати розгляду в місячний строк.

8. Узагальнені результати аналізу доводяться до підрозділів професійної підготовки та закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання для використання під час розроблення тематичних планів, ситуативних завдань і сценаріїв тактичної підготовки.

9. Добросовісне повідомлення про небезпечний професійний інцидент саме по собі не може бути підставою для призначення службового розслідування чи притягнення поліцейського до дисциплінарної відповідальності. Службове розслідування призначається лише за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку, у порядку, визначеному Дисциплінарним статутом Національної поліції України.»

Додаток
до розділу «Аналітичне використання результатів розслідування нещасних випадків та обліку небезпечних професійних інцидентів»

ПОВІДОМЛЕННЯ
про небезпечний професійний інцидент

Реквізит	Відомості
Орган (підрозділ) поліції	
Дата, час, місце інциденту	
Вид службового завдання (реагування на виклик, СОГ, превентивний захід, евакуація, робота з ВНП тощо)	
Джерело загрози: персоніфіковане / середовищне / зовнішнє безпекове	
Стислий опис обставин	
Рівень ризику, встановлений до початку виконання завдання	
Заходи безпеки та тактичні прийоми, що дозволили уникнути шкоди	
Виявлені недоліки (організація, екіпірування, зв'язок, взаємодія, підготовка)	
Пропозиції щодо запобігання аналогічним подіям	
Посада, підпис особи, яка подала повідомлення; дата	

Додаток Д

ПРОЄКТ

Додаток 3-1
до Інструкції із заходів безпеки при
поводженні зі зброєю
(пункт 5 розділу II)

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК
питань цільового інструктажу

1. Оперативна обстановка в районі (на маршруті, об'єкті) виконання службового завдання, у тому числі безпекова обстановка (сигнали повітряної тривоги, обстріли, застосування БпЛА, мінна небезпека).

2. Відомості про осіб, щодо яких можуть застосовуватися поліцейські заходи: попередня протиправна поведінка, перебування на обліках, наявність зареєстрованої зброї, схильність до насильства.

3. Встановлений рівень професійного ризику та відомі професійні загрози (персоніфіковані, середовищні, зовнішні безпекові).

4. Мета, зміст і порядок виконання завдання, розподіл функцій між поліцейськими, визначення старшого наряду (групи).

5. Порядок взаємодії та взаємного страхування поліцейських, безпечна дистанція та позиціонування, використання укриттів.

6. Особливості застосування заходів примусу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї з урахуванням характеру завдання, заходи безпеки під час поводження зі зброєю.

7. Наявність і справність засобів індивідуального захисту (бронежилет, захисний шолом), засобів зв'язку, відеофіксації, аптечки домедичної допомоги (турнікета).

8. Сигнали оповіщення, порядок доповіді про зміну обстановки, виклику підсилення та екстреної медичної допомоги, маршрути відходу (евакуації) та безпечні зони.

9. Дії у разі збройного нападу, виявлення вибухонебезпечного предмета, обстрілу чи загрози повторного ураження місця події.

10. Перевірка готовності поліцейських (стан здоров'я, психофізіологічний стан, знання завдання) до безпечного виконання службового завдання.